

Valaczka András

Tanári kézikönyv

**Tóth Krisztina – Valaczka András
Irodalmi ikerkönyvek 7. című tankönyvéhez**

**Nemzeti Tankönyvkiadó
2006**

Felelős szerkesztő
Kardosné Szőgyi Szilvia

Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
A kiadásért felel: Jókai István vezérigazgató
Raktári szám: 83320/L
Műszaki igazgató: Babicsné Vasvári Etelka
1. kiadás, 2006

Tartalomjegyzék

Tanmenetjavaslat.....	5
Tanmenetjavaslat 7. évfolyam.....	6
Tananyag és olvasmányok 7. évfolyam.....	9
Megoldások a tankönyv feladataihoz.....	12
Kölcsey Ferenc: <i>Emléklapra</i>	13
Vörösmarty Mihály: <i>Szabad sajtó</i>	13
Heinrich Heine: <i>1849 októberében</i>	14
Illyés Gyula: <i>Petőfi Sándor</i>	15
Borzsenyi Dániel: <i>Levéltöredék barátnémhoz</i>	16
Kölcsey Ferenc: <i>Csolnakon</i>	17
Kölcsey Ferenc: <i>Himnusz</i>	17
Kölcsey Ferenc: <i>Huszt</i>	18
Kölcsey Ferenc: <i>Parainesis Kölcsey Kálmánhoz</i>	19
Vörösmarty Mihály: <i>Szózat</i>	20
Vörösmarty Mihály: <i>Ábránd</i>	21
Petőfi Sándor: <i>A borozó</i>	22
Petőfi Sándor: <i>A XIX. század költői</i>	23
Petőfi Sándor: <i>Szeptember végén</i>	24
Petőfi Sándor: <i>Nemzeti dal</i>	24
Arany János: <i>Szondi két apródja</i>	26
Vajda János: <i>Nádas tavon</i>	27
Borzsenyi Dániel: <i>Búcsúzás Kemenes-aljától</i>	28
Percy Bysshe Shelley: <i>Szabadság</i>	29
József Attila: <i>Csendes estéli zsoltár</i>	30
Alekszandr Szergejevics Puskin: <i>A magvető</i>	30
Gilbert Keith Chesterton: <i>A számár</i>	31
Johann Wolfgang Goethe: <i>Elemek</i>	32
Csokonai Vitéz Mihály: <i>Siralom</i>	33
Kukorelly Endre: <i>A szerelem romjai</i>	33
Robert Louis Stevenson: <i>A kincses sziget</i>	34
Gerald Durrell: <i>Családom és egyéb állatfajták</i>	34
Paulo Coelho: <i>Az alkímista</i>	35
Mikszáth Kálmán: <i>Tavaszi rügyek</i>	36
Márai Sándor: <i>Csutora</i>	37
Jókai Mór: <i>A kőszívű ember fiai</i>	37
Mikszáth Kálmán: <i>Szent Péter esernyője</i>	41
Mikszáth Kálmán: <i>Bede Anna tartozása</i>	43
Karinthy Frigyes: <i>Budapest – írhatta volna Jókai</i>	44
Kiss Ottó: <i>Hangyák élete</i>	45
Lázár Ervin: <i>A tolvaj</i>	46
Békés Pál: <i>Az ólomkatona</i>	47
Megoldások a munkafüzet feladataihoz.....	48
Társadalom.....	49
Művészetek.....	49
Kultúra, művelődés.....	50
Életmód.....	51

Könyvtári feladatok.....	51
Berzsenyi Dániel: <i>Levéltöredék barátnémhoz</i>	52
Kölcsey Ferenc: <i>Csolnakon</i>	54
Kölcsey Ferenc: <i>Himnusz</i>	55
Kölcsey Ferenc: <i>Huszt</i>	56
Kölcsey Ferenc: <i>Parainesis Kölcsey Kálmánhoz</i>	57
Vörösmarty Mihály: <i>Szózat</i>	59
Vörösmarthy Mihály: <i>Ábránd</i>	60
Petőfi Sándor: <i>A borozó</i>	61
Petőfi Sándor: <i>A XIX. század költői</i>	62
Petőfi Sándor: <i>Szeptember végén</i>	64
Petőfi Sándor: <i>Nemzeti dal</i>	65
Arany János: <i>Szondi két apródja</i>	67
Arany János: <i>Epilógus (www.ntk.hu/ikerkönyvek)</i>	68
Tompa Mihály: <i>A madár fiaihoz (www.ntk.hu/ikerkönyvek)</i>	70
Könyvtári feladatok.....	71
Dalok.....	72
Elégiák.....	74
Ódák.....	76
Himnuszok.....	78
Epigrammák.....	79
Helyzetdalok.....	81
Episztolák.....	83
Ars poeticák.....	84
Könyvtári feladatok.....	85
Gerald Durrell: <i>Családom és egyéb állatfajták</i>	86
Paulo Coelho: <i>Az alkimista</i>	87
Márai Sándor: <i>Csutora</i>	87
Rónaszegi Miklós: <i>A rettenetes Kartal (www.ntk.hu/ikerkönyvek)</i>	88
Regénycselekmény, regényszerkezet.....	88
Gyakorlás.....	89
Az elbeszélő.....	90
Gyakorlás.....	90
A szereplők jellemzése.....	91
Jókai Mór: <i>A kőszívű ember fiai</i>	92
Mikszáth Kálmán: <i>Szent Péter esernyője</i>	99
Könyvtári feladatok.....	107
Drámajáték.....	108
Kosztolányi Dezső: <i>Kása Ilona szerencséje (www.ntk.hu/ikerkönyvek)</i>	109
Kiss Ottó: <i>Hangyák élete</i>	110

Tanmenetjvaslat

Tanmenetjavaslat 7. évfolyam

heti 2, összesen 74 irodalomórára

Óra száma	Tananyag	Elméleti ismeretek	Mediátorszövegek (beszélgetési témák)
	A reformkor		
1	Kölcsey Ferenc: Emléklapra	A reform fogalma	A népszerűség mai formálása
2	Vörösmarty Mihály: Szabad sajtó	Cenzúra	A média szabadsága és szabadossága
3	Heinrich Heine: 1849 októberében	A romantika	Nyugatimádat napjainkban
4–5	Illyés Gyula: Petőfi Sándor	A retorika fénykora	Kellenek-e reformok?
	Reformkori költőink műveiből		
6	Berzsenyi Dániel: Levéltöredék barátnémhoz	Az életkép műfaja	Mint töltjük időnket?
7	Kölcsey Ferenc: Csolnokon	Népiesség	Milyen otthon szeretnél magadnak?
8	Himnusz	Versszerkezet, kompozíció	Felszáradtak-e a „kínzó rabság” könnyei?
9	Huszt	Disztichon	Életstratégia: visszapillantás és előrettekintés
10	Parainesis Kölcsey Kálmánhoz	A körmondat	Hány embert világítasz be a fényeddel?
11	Vörösmarty Mihály: Szózat	Katharzis	„Oly sok viszály” – a mindennapokban is
12	Ábránd	A soráthajlás	A szerelemért mindent?
13	Petőfi Sándor: A borozó	Groteszk	Csalfaság a szerelemben
14	A XIX. század költői	Az evokáció	Hova lett a bőség kosara?
15	Szeptember végén	Anapestus	Hol gyorsan iramlik – hol kibírhatatlanul lassú
16	Nemzeti dal	A metonímia	Javul a világ, vagy tényleg kárhozottak az ősapák?
17	Arany János: Szondi két apródja	Históriás ének	Nem engednek a hiúságuknak
18–19	Drámajáték		
20–21	Összefoglalás, dolgozat		

Óra száma	Tananyag	Elméleti ismeretek	Mediátorszövegek (beszélgetési témák)
	A líra alapformái		
22	Vajda János: Nádas tavon	A dal műfaja	Magányos örömök
23	Berzsenyi Dániel: Búcsúzás Kemenes-aljától	Elégia	Az ifjú örömei és kínjai
24	Percy Bysshe Shelley: Szabadság	Óda	Demokrácia és demagógia
25	József Attila: Csöndes estéli zsoltár	Himnusz	Ajándékozz meg magammal – kéri a 17 éves kamasz
26	Alekszandr Szergejevics Puskin: A magvető	Epigramma	A pedagógus kudarcai
27	Gilbert Keith Chesterton: A számár	Helyzetdal	Nem vagy értéktelen!
28	Johann Wolfgang Goethe: Elemek	Ars poetica	Miért gyönyörködünk a harcban?
29	Csokonai Vitéz Mihály: Siralom Kukorelly Endre: A szerelem romjai		Kapcsolat vagy barátság?
30–31	Összefoglalás, dolgozat		
	A regény változatai		
32	Robert Louis Stevenson: A kincses sziget (részlet)		
33	Gerald Durrell: Családom és egyéb állatfajták (részlet)	Előtér-háttér	
34–35	Paulo Coelho: Az alkimista (részlet)	Regényidő – regénytér	
36–37	Mikszáth Kálmán: Tavaszi rügyek (részlet)		
38–39	Márai Sándor: Csutora (részlet)	Véletlen és motivált fordulatok	
40–41	Projektfeladatok		
42–43	Összefoglalás, dolgozat		
	Jókai Mór: A kőszívű ember fiai		
44–45	Szerző és műve		
46–47	A zsibárus (részlet)	Cselekvés-beszéde jellemzi a hőst	Miért érték, ami régi?
48–49	A kézfogó napja (részlet)	Az író jellemzi hőst	Kell-e a házasság?

Óra száma	Tananyag	Elméleti ismeretek	Mediátorszövegek (beszélgetési témák)
50–51	Akik igazán szeretnek (részlet)	Szereplőtárs jellemzi a hőst	Erős kezű anyák
52–53	Összefoglalás, dolgozat		
Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője			
54–55	Szerző és műve		
56–57	Az esernyő és Szent Péter (részlet)	Realizmus	Egyház a társadalomba
58–59	Gregorics Pál halála és hagyatéka – A kapzsi Gregoricsok (részletek a két fejezetből)	Modernség	Diszkréció, intimitás
60–61	A fülbevaló (részlet)	Típusok és különcök	Meglátni és megszeretni
62–63	Összefoglalás, dolgozat		
Kisepikai alkotások			
64	Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása	Novella	Bűn és ügyeskedés határán
65	Karinthy Frigyes: Budapest – írhatta volna Jókai	Paródia	
66	Kiss Ottó: Hangyák élete (részlet)		
67	Lázár Ervin: A tolvaj	in medias res	az angyalokról
68	Békés Pál: Az ólomkatona	adaptáció	mese és valóság
69–70	Összefoglalás, dolgozat		
71–73	Év végi ismétlés		

Tananyag és olvasmányok 7. évfolyam

Tankönyv	Olvasmányok fiúknak	Olvasmányok lányoknak
A reformkor		
Kölcsey Ferenc: Emléklapra		Kölcsey Ferenc: Vanitatum vanitas Orbán Ottó: Vanitatum vanitas
Vörösmarty Mihály: Szabad sajtó		Andrew Clements: Sherry Clutch, a siker kovácsa (részlet)
Heinrich Heine: 1849 októberében (részlet)	Márai Sándor: Mennyből az angyal Harriet Beecher Stowe: Tamás bátya kunyhója (részlet)	Mándy Iván: Egy festő ifjúsága (részlet)
Illyés Gyula: Petőfi		Jean Webster: Kedves Ellenségem! (részlet)
Reformkori költőink műveiből		
Berzsenyi Dániel: Levéltöredék barátnémhoz	Miguel de Saavedra Cervantes: Don Quijote (részlet)	Kolozsvári Grandpierre Emil: A törökfejes kopja (részlet)
Kölcsey Ferenc: Csolnakon		Bella István: Áni Máni szomorú Gaby Schuster: Nina & Nicki. Padszomszédok (részlet)
Himnusz		
Huszt	Sir Arthur Conan Doyle: A sátán kutyája (részlet)	
Parainesis Kölcsey Kálmánhoz (részlet)		
Vörösmarty Mihály: Szózat		Frances Hodgson Burnett: A titkos kert (részlet)
Ábránd	Móra Ferenc: Aranykoporsó (részlet)	Dénes Zsófia: Zrínyi Ilona (részlet) Zrínyi Ilona levele Thököly Imréhez Vekerdy Tamás: Kamaszkor körül (részlet)
Petőfi Sándor: A borozó	Jókai Mór: Kárpáthy Zoltán (részlet)	
A XIX. század költői	Umberto Eco: A Gnúbeli gnómok	

Tankönyv	Olvasmányok fiúknak	Olvasmányok lányoknak
Szeptember végén	Varró Dániel: Mért üres a postaláda mostanába?	Nagy Katalin: Intőkönyvem története (részlet)
Nemzeti dal		
Arany János: Szondi két apródja		
A líra alapformái		
Vajda János: Nádas tavon	Pierre Boulle: Híd a Kwai folyón (részlet)	Polcz Alaine: Macskaregény (részlet)
Berzsenyi Dániel: Búcsúzás Kemenes-aljától	Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember (részlet)	Szalay Lenke: Mogyoró és a Fiú (részlet)
Percy Bysshe Shelley: Szabadság		
József Attila: Csöndes estéli zsoltár		Sohonyai Edit: Macskaköröm (részlet)
Alekszandr Szergejevics Puskin: A magvető	Thomas Hardy: Kalandozásaink az Ördöglyukban (részlet)	
Gilbert Keith Chesterton: A számár	Gerald Durrell: Madarak, vadak, rokonok (részlet)	
Goethe: Elemek	Romhányi József: Focimeccs	
Csokonai Vitéz Mihály: Siralom Kukorelly Endre: A szerelem romjai		Hervay Gizella: Égrekiáltó
A regény változatai		
Robert Louis Stevenson: A kincses sziget (részlet)		
Gerald Durrell: Madarak, fák, rokonok (részlet)		Desmond Moris: Állati jogok szerződése (részlet) Csányi Vilmos: Bukfenc és Jeromos (részlet)
Paulo Coelho: Az alkímista (részlet)		
Mikszáth Kálmán: Tavaszi rügyek (részlet)		Rosie Rushton: Jessica (részlet)
Márai Sándor: Csutora (részlet)	Konrad Lorenz: Ember és kutya (részlet)	Virginia Woolf: Flush (részlet)
Jókai Mór: A kőszívű ember fiai		
Szerző és műve		

Tankönyv	Olvasmányok fiúknak	Olvasmányok lányoknak
A zsbárus (részlet)	Hegedűs Géza: Az írrok és a fáraó (részlet)	
A kézfogó napja (részlet)		Móricz Zsigmond: A Végék Julija
Akik igazán szeretnek (részlet)	Henning Mankell: A csillagkutya (részlet)	G. Szabó Judit: Ez mindennek a teteje! (részlet)
Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője		
Szerző és műve		
Az esernyő és Szent Péter (részlet)		Gianni Rodari: Kétszer volt, hol nem volt (részlet)
Gregorics Pál halála és hagyatéka – A kapzsi Gregoricsok (részletek a két fejezetből)	Jókai Mór: A cigánybáró (részlet)	
A fülbevaló (részlet)	Csathó Kálmán: Földiekkel játszó égi tünemény (részlet)	
Kisepikai alkotások		
Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása	Henryk Sienkiewicz: Sivatonon és vadonban (részlet)	Lois Lowry: Számláld meg a Csillagokat
Karinthy Frigyes: Budapest – írhatta volna Jókai	K. B. Rottring: Heri Kókler és az epekőve (részlet)	
Kiss Ottó: Hangyák élete (részlet)	Pilinszky János: Egy szenvedély margójára	Szántó T. Gábor: Lágermikulás (részlet)
Lázár Ervin: A tolvaj	Weöres Sándor: Ha vihar jő a magasból	Rákos Sándor: Órangyal
Békés Pál: Az ólomkatona	Linda Sue Park: Min mester inasa	Leiningen-Westerburg Károly – feleségéhez, Sissány Elizhez
	Horváth Ferenc: Képzelmész iramatai	Horváth Ferenc: Képzelmész iramatai

Megoldások a tankönyv feladataihoz

Kölcsey Ferenc: *Emléklapra*

1. Általános instrukció a tanulók számára.
Nem igényel választ.
2. Melyik városban született Kölcsey fentebb olvasható verse?
– Milyen törvényalkotó testület ülésezett ott? – Milyen minőségében volt jelen Kölcsey?
Pozsonyban. A magyar országgyűlés. Szatmár megye követeként.
3. Ma igen kevés embert találnánk, aki legfontosabb életcéljának a hazáért való munkálkodást tartaná. – Mit gondolsz, mi lehet e közömbösség oka?
A versenytársadalomban az emberek saját érvényesülésükre összpontosítanak. A haza fogalma is bizonytalanná vált a globalizáció sodrában.
4. Tudod-e, mit jelent a „reformáció”, „református” szó? – Minek az átalakítására, újraformálására utal a két kifejezés?
Reformálni: átformálni, újraformálni, átalakítani. A református egyház a 16. századi vallásújítás egyik vezérének, Kálvinnak a híveit tömöríti. Előbbi a társadalmat, utóbbi az egyházat alakította át.
5. Gyűjts további rokon értelmű szavakat a „forradalom” és a „reform” kifejezéshez!
*Forradalom: rebellió, felkelés, lázadás.
Reform: átalakulás, átformálódás, változás.*
6. A fiatalokat ma jobban érdeklik a szórakoztatóipar sztárjai, mint a közélet szereplői. – Mit kellene megvalósítania, reformként keresztülvinnie egy politikusnak ahhoz, hogy felfigyelj rá, netán tiszteld?
Egyéni válaszokat várunk.
7. Tiszteletre méltónak tartod-e a sikeres üzleti tevékenységet? – Válaszodat legalább 3 érveléssel indokold!
Egyéni válaszokat várunk.
8. Furcsa egybeesés, hogy két Clark nevű mérnök is szerepet játszott a híd építésében: tervezője, az angol Tierney Clark és építésvezetője, a skót Adam Clark. – Fővárosunk mely építménye fűződik még utóbbi személyéhez?
A vár alatti alagút, 1852–57.

Vörösmarty Mihály: *Szabad sajtó*

1. Fontos szerepet játszottak a reformok sikerre vitelében a honleányok, a nemesség nagyszonyjai is. – Nézz utána, mely írók-költők múzsái voltak a következők: Laborfalvy Róza, Déryné Széppataki Róza, Szegedy Róza
Jókai, Katona, Kisfaludy Sándor.
2. Jól jegyezd meg, hogy Széchenyi István másként írta a nevét, mint édesapja, Széchényi Ferenc – Mit adott a nemzetnek egyikük, másikuk?
*Széchenyi István: Lánchíd, hajózás, Kaszinó, lóverseny.
Széchényi Ferenc: Nemzeti Múzeum, Széchényi Könyvtár.*

3. Hogy fordítanád magyarra a „cenzúra” szót? – Adj öt javaslatot a nyelvművelőknek!
Például: tilalom, ellenőrzés, korlátozás, sajtószabályozás, újságfegyelem.

4. Szálka volt a cenzorok szemében a nehezen ellenőrizhető vándorszínészet is. – Két nagy költőnkrol is hallhattál az előző tanévben, akik egy időre vándorszínésznek álltak. Kik ők?

Petőfi, Arany.

5. A szexualitást öncélúan ábrázoló műsorok is károsak, mert arra tanítanak, hogy a másik ember nem személy, nem valaki, csak egy kellemes tárgyként használható dolog. Emlékszel-e olyan filmre, amelynek pozitívan beállított hőse valójában negatív figura volt?

Egyéni válaszokat várunk.

6. Milyen eszközzel fokozták derék karcsúságát? Hogyan érték el az arisztokrata kislányoknál, hogy kicsi maradjon a lábuk?

Fűzővel; a tényleges lábméretnél kisebb cipővel.

7. Hogyan változik meg a női viselet a 19. század végén? Mi kerül a főkötő helyére? Mi tűnik el a „titkos szerkezetek” közül?

Divatba jön a női kalap; ritkábbá válik a fűző.

Heinrich Heine: 1849 októberében

1. Értelmezd Heine kifejezését: „szűknek érzem a német zekét”! – Milyen viseletet, ruhatípust ismersz, amelyet jellegzetesen magyarnak mondhatunk?

Az egyes nemzeteknek megvoltak a jellegzetes ruhadarabjai. A németek tipikus viselete a zeke, a magyaroké például a mente. A zeke tehát a német ember jelképe (metonímiája) ebben a szövegben. Szűknek érzi, mert megdobog a szíve a szabadságszerető magyarok önfeláldozó harcát hallva.

2. A költő a legsértőbb metaforákat keresi, hogy ezekkel nevezze meg a szabadság eltipróit. – Milyen állatokra céloz hangutánzó szavaival?

Nyílnak: többféle állat lehet.

Csaholnak: kutyák.

Röfögnek: disznók.

3. Mit nevez manapság a köznyelv romantikus történetnek, romantikus filmnek? Mely szavunkat helyettesíti – egyébként hibásan – a kifejezés?

Az érzelmeket, szenvedélyeket, nagy szerelmeket ábrázoló műveket. Helyesebb ezeket szentimentális alkotásoknak nevezni.

4. Igazold a fentiek alapján, hogy a tavaly olvasott *Toldi* romantikus mű! – Milyen helyszínre vezeti az otthonról menekülő hőst? Mely történelmi korban játszódik? Milyen a szöveg verselése?

Egzotikus helyszíneken jár (például a nádas vagy a temető); középkori történet; a népdalokból ismert ütemhangsúlyos verselést alkalmazza.

5. Kényelmesebb munkavégzést ígér, hogy már be sem kell járnunk a munkahelyünkre, mert e-mailen, faxon át is dolgozhatunk, s főnökünk bárhol elér a mobilunkon. Meggondolandó azonban, nem sérülnek-e mindezzel a személyes kapcsolatok? – Mi a véleményed?

Az alkalmazott a hétvégén, üdülés közben is dolgozhat a kikapcsolódás helyett.

6. Bölöni előtt már járt magyar ember az Újvilágban: Budai Parmenius István. Bölöni után Haraszthy Ágoston következett, aki szekérkaravánokkal a nyugati partvidékre is eljutott, s indiánokkal is kapcsolatba került. Emigránsként került Amerikába a kalandos életű természetbúvár, Xantus Janus. – Válassz egyet a három utazó közül, és kutasd fel a könyvtárban vagy az interneten életpályájukat!

Budai Parmenius István: 1583-ban egy angol expedíció tagjaként jutott el Amerikába.

Hazaindulva hajótörést szenvedtek, és meghalt, korábbi levelei azonban beszámolnak élményeiről.

Haraszthy Ágoston: az 1830-as években beutazta Észak-Amerikát, és megismerkedett számos indián törzssel, minderről 1844-ben könyvet adott ki.

Xantus János: 1852-ben utazott Észak-Amerikába, az iowai New-Budán írta könyvét A mormonok történetéről.

Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*

1. Babits Mihály így ír 1923-ban Petőfiről:

„Ki mer ma szemével farkasszemet nézni?

Ki meri meglátni, ki meri idézni az igazi arcát?”

– Lapozz bele egy Petőfi kötetbe! Keress 2-3 olyan felszólítást a műveiben, amelytől ma megriadnának a politikusok, közéleti személyek!

„Akasszátok fel a királyokat”

„Ide veled, régi kardunk”

„Jegyezd vele az égre örök tanulságul: Habár alul a gálya, / s felül a víznek árja, / azért a víz az úr.”

2. Miért épp ebben az évben született Babits verse?

Petőfi születésének századik évfordulója.

3. A kommunikációnak csak kisebb részét határozzák meg szavaink: ezeknél is többet árul el hanghordozásunk, testbeszédünk. Fölényeskedés például, ha idősebbnek nyújtunk kezét, túlzott erőszakosságot sejtet, ha közel hajolunk ahhoz, akit meg akarunk győzni. – Keress még példákat a nem szavakban testet öltő kommunikációra!

Mutalóujjunkkal a fejünkre mutatunk.

Remeg a hangunk az izgalomtól.

A mosoly is kommunikációs jel.

4. Legtöbbször indokolt lehet, ha rá akarunk venni valakit, hogy ne ott dohányozzon, ahol mi vagyunk. – Írj tíz felszólító mondatot az udvariastól a durva felé haladva!

Egyéni válaszokat várunk.

5. Kedvezőbb lenne-e a gyerekek fejlődésére, ha a zűrös családi körülmények közül állami nevelőintézetbe kerülnének? Milyen érvek szólnak a család mellett, milyenek az intézet mellett? – Gyűjts hármat-hármát, és alkoss velük érvelő fogalmazást!

Például:

A családban egyéni sorsot él meg, nem uniformizálják a személyiségét. Ha kétes értékű is a környezet, élethosszig tartó kötődés alakul ki az intézet cserélődő személyzetével, ideiglenességével szemben.

Az intézet mellett szól, hogy biztonságos, megóv az agresszív feltnőttektől; biztosítja az oktatásba való bekapcsolódást.

6. Petőfi így jövendőlt saját sorsáról:

„Ott essem el én, a harc mezején. Ott folyjon az ifjúi vér ki szívembül...”

– Alighanem csakugyan így is történt. De hol? Melyik csatában? Járj utána, és készülj kiselőadással!

A Segesvár-fehéregyházi csatáról van szó.

Berzsenyi Dániel: *Levéltöredék barátnémhoz*

1. Hogyan nevezi, hogyan személyesíti meg a szerelmet és a nótát – együttesen – az utolsó versszak? – Milyen formai furcsasággal hívja fel a figyelmet erre a részre a költő?
Két mulatótársként. Egy sorral több van benne, mint a többi versszakban.

2. A vers ritmusa ugyanolyan, mint a *Toldié*. – Melyik versrendszerbe tartozik, s azon belül milyen verselésű?
Felező tizenkettes, ütemhangsúlyos, kereszttrimes.

3. A vers retorikai felépítése arányos, szabályos, kiegyensúlyozott elrendezést mutat. – Mely versszakokat sorolná a bevezetés, a tárgyalás, a befejezés szakaszaiba?
1: bevezetés; 2–4: tárgyalás; 5: befejezés

4. Néptánc, színjátszókör, könyvtárlátogatás, uszoda... Gyűjtsd csokorba a hasonló színvonalas programlehetőségeket!
Egyéni válaszokat várunk.

5. Értékesnek tartod-e azt az időt, amit a háziállatoknak szentelünk? Támaszd alá véleményedet három érveléssel!
Egyéni válaszokat várunk.

6. Az akácot jellegzetes magyar fának vélnénk, pedig észak-amerikai eredetű, s csak azután terjedt el, hogy a tudós lelkész, Tessedik Sámuel (1742–1823) a 19. század elején meghonosította nálunk. – Kutasd fel az akácfa jellemzőit, és írd össze hasonlító dolgot a két fáról!

Például:

A dió őshonos nálunk, az akác Amerikából származik. A dió 6–20 méteresre nő meg, az akác 30 méteres is lehet. A dió törzse rövidebb, az akácé hosszabb, a dió kérge sima, az akácé töredezett. A dió virágja barkás, az akácé fürtös, harang alakú. Mindkettő élhet akár 100 évig.

Kölcsey Ferenc: *Csolnakon*

1. A keretversszakok (az első és az utolsó) nem csak az igeidők tekintetében térnek el. – Gyűjtsd össze, mi marad változatlan, mi alakul át a vers végére! Fogalmazz minél pontosabban, nyelvtani ismereteidet is felhasználva!

A beszélő helyzete (csónak, víz, az ég szemlélése) változatlan. Az elsőben vágyként fogalmazódik meg a madár követése, az utolsóban már ennek lehetetlenségét mondja ki a vers.

2. Mely évszakok szerepelnek a versben? Melyik mit jelképez: milyen érzést, hangulatot? *A tavasz és a nyár a meghatározó az álombeli vidéken: nincs tél. A boldogság, a kiteljesedő élet jelképe a két évszak. Metonímiák: időbeli érintkezésen alapulnak. A nyár ideje egybeesik, érintkezik az élővilág kibontakozásának tényével.*

3. Jellemző a népdalokra az érzelmek nyílt, közvetlen kifejezése is. – Kölcsey versében mely indulatszók adnak hangot vágyainak?

Vajha; hajh.

4. Tapasztaltad-e már, hogy hiába teljesült egy vágyad, máris új lépett a helyébe? – Idézd fel az emlékedet!

Egyéni válaszokat várunk.

5. Tehát még egyszer: te milyen otthont szeretnél? Készíts tervrajzokat, és adj részletes leírást a kertetdről is!

Egyéni válaszokat várunk.

6. A madarakat s a többi állatokat nem csak a népdalok, népmesék emlegetik gyakran, hanem a szólások is. – Gyűjtsetek ilyeneket, majd keverjétek össze az állatok nevét az egyes szófordulatokban. Melyik új „szólást” találjátok a legviccesebbnek?

Például:

Éhes disznó makkal álmodik; sok lúd disznót győz; a veréb is madár; makacs, mint az öszvér stb.

Kölcsey Ferenc: *Himnusz*

1. Himnuszunk alakzatokban roppant gazdag retorikai remekmű, mely szinte észrevétlenül illeszti szövegébe a legváltozatosabb költői eszközöket. – Keress az első versszakban megszólítást, a harmadikban alliterációt, a negyedikben felkiáltást, az ötödikben ismétlést, a hatodikban túlzást!

Megszólítás: Isten!

Alliteráció: bús hadát / Bécsnek büszke vára

Felkiáltás: Hajh!

Ismétlés: hányszor... hányszor...

Túlzás: vérözön, lángtenger

2. Versében Kölcsey azt imitálja, mintha nem az ő beszédét hallanánk, hanem egy török kori költő panaszát. Igazold az alábbiak segítségével!

– Mit állít az alcím?

– Melyik az utolsó, konkrétan megnevezett történelmi korszak a műben?

– Mely századok hangulatát idézi a rabságba hurcolt árvák képe?

Az alcím szerint „A magyar nép zivataros századaiból” való a vers.

A török-kuruc korig jut előre, nem tovább.

Rabságba hurcolt árvák a 18. századtól nem jellemzik történelmünket.

3. A vers két felét összevetve azt gondolhatjuk, hogy a jó dolgok Istentől erednek, a rossz dolgok viszont függetlenek az akaratától. – Miből következethetünk erre?

A vers első felének E.sz. 2. sz. megszólítás-sora Istentől eredeztet minden jót.

Második felének csapássorozata kapcsán nem említi Istent.

4. A *Csolnakon* című vers stílusa, témája merőben más. Egy szerkezeti mozzanat azonban hasonlóvá teszi a *Himnuszhoz*. – Melyik ez a mozzanat?

Az utolsó versszak – módosított formában – megismétli az elsőt (keret variációval).

A zárlat mindkettőben keserűbb, mint a kezdés.

5. Válassz egy-egy országot minden kontinensről! Rajzold le a füzetedbe; a zászlójukat, a címerüket! Nézz utána az interneten: hogy hangzik a francia himnusz! Annak is utánajárhatsz: ki fordította elsőként magyarra!

Egyéni munka.

6. Mit tartasz helyesebbnek egy iskolai ünnepségen:

– ha közösen énekeljük a *Himnusz*t,

– ha CD-ről játsszák le a dallamát?

Érvelj hat-nyolc mondatos fogalmazásban!

Egyéni munka.

7. Kazinczy Ferenc, aki Kölcsey egyik mestere, atyai barátja volt, maga is sokra tartotta a hegyaljai bort, amely az ő otthonához, Széphalomhoz igen közel termett. Egyik versében ehhez a nemes borhoz hasonlítja a jó verset:

„... Íz, szín, tűz vagyon a borban, ha hegyaljai a termés:

íz, csín, tűz vagyon a versben, ha mesteri a mív”

– Mely soraival kéri számon a szenvedélyt, a formai csiszoltságot és a sajátosan egyéni, összeférhetetlen stílust?

Szenvedély: tűz.

Csiszoltság: csín.

Saját stílus: íz, szín.

Kölcsey Ferenc: *Huszt*

1. Hogyan függ össze a helyszín a gondolatokkal? – Magyarázd meg!

A rom a hajdani dicsőségre emlékeztet, kiderül azonban, hogy haszontalan a múltba tekintés.

2. „Hass, alkoss, gyarapíts”... Értelmezd a három kifejezést!

Hass: mások befolyásolása, meggyőzése.

Alkoss: saját művek létrehozása, saját tettek.

Gyarapíts: a gondolatok, a haza, a személyes élet gyarapítása.

3. Kölcsey verseiben – a szavakon túl – mindig sokat kifejeznek az igeidők, igemódok is. – Kövesd nyomon, hogyan változik használatuk a szöveg előrehaladtával!

Először múlt idejű igék.

Utóbb jelen.

Végül felszólító mód, mely csak jövő idejű cselekvésként értelmezhető.

4. Jelöld a szótaghosszúságot, a verslábakat és a sormetszetet Kisfaludy Károly *Mohács* című versének két sorában! (Másold a füzetedbe!)

„Él magyar, áll Buda még a múlt csak példa legyen most,

– v v – v v – – – – – v v – –

S égve honért bizton nézzen előre szemünk.”

– v v – – – – v v – v – –

5. Miben emlékeztet a szövegrészlet gondolata a *Huszt* állásfoglalására?

Múltba révedés helyett előre tekintést sürget.

6. A hiba kijavításának első lépése a belátás mozzanata. Be kell látnunk, hogy hibáztunk, tévedtünk, s ez nem könnyű. – Írj öt példamondatot, amelyben előfordul a „de aztán belátta” fordulat! Szereplőid és szituációid legyenek minél változatosabbak!

Egyéni válaszokat várunk.

7. Hogyan lehet helyre hozni

– az elsózott levest

– a kimosott húszeszrest

– a megsavanyodott tejet

– az unalomba fulladt házibulit

– az elrontott frizurát?

Válassz a felsoroltak közül vagy saját élményeidet idézd fel! Írj párbeszédet a választott témáról!

Egyéni válaszokat várunk

8. Ady Endre *Üzenet egykori iskolámba* című versében írja:

„Június van, s nagyon magam vagyok,

s kísértének élt éltem árnyai,

s az elbocsátó iskolapadok.

S én, vén diák, szívem fölemelem,

S így üdvözlöm a mindig újakat...”

– Itt mit tekint kísértetnek a költő metaforikus képe? Miért hasonlíthatja élményét kísértetjáráshoz? Hogyan szólít fel azután – Kölcseyhez hasonlóan – az előretekintésre?

Kísértet: a múlt emlékei megelevenednek, mintha csakugyan itt lennének a jelenben.

Az újakra figyel, akik ma is továbbviszik az ifjúság csodáját.

Kölcsey Ferenc: *Parainesis Kölcsey Kálmánhoz*

1. Mit gondolsz, mire jó az érvelésben, ha kérdést teszünk fel? Miért szőnek gyakran kérdéseket a magyarázatba a tanárok (és a tankönyvek)? Mi az, amit mi magunk fogunk megtenni ezek nyomán?

Ha a vitapartner hajlandó átgondolni a kérdésünkre adható választ, esetleg saját maga mondja ki, látja be az igazunkat.

2. Próbálj meggyőzni egy külföldi diákot, hogy a Balatonnál sokkal kellemesebb a strandolás, mint a tengerparton. Fogalmazásodba szerepeljen

– ténymegállapítás érvelés

– példa felszólítás

– kérdés

– a nyilvánvaló dolgok belátására való felhívás!

Egyéni válaszokat várunk.

3. Ugyanez a szerkezete a következő hétköznapi mondatnak is:

„Az eső gyakran esik, de nem mindig,
így a nap is sokat süt,
ha nyár van, és ha derült az idő,
de mégsem süt egyfolytában
– Írj ugyanilyen szerkezetű mondatot!

Egyéni válaszokat várunk.

4. Vörösmarty Mihály „vak csillagnak” nevezi földünket, mely valójában bolygó. Ugyanakkor köztudomású, hogy a – Vénusz bolygó, s mi mégis csillagnak látjuk az égen, s így is nevezzük: Esthajnalcsillag – Írj „Vak csillag” néven jellemzést egy kitalált személyről, aki jó adottságai ellenére sem teszi értékesebbé a közösséget, melyben él! Vagy: „Fényes bolygó” címmel arról, aki kevésbé szerencsés adottságú, mégis sokat ad társainak!

Egyéni válaszokat várunk.

5. Arany János *Családi kör* című versében szintén a csillagok és bolygók képeivel írja le a közösségen belüli viszonyokat. Olvasd el újra a már tanult verset, és gyűjtsd ki a füzetedbe ezeket az utalásokat!

*Aztán elvegyül a gyermektársaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.*

6. „A látni vágyó napba nem tekint” – ezt a híres sort is Vörösmarty írta. S igaz a is van: a Nap nemcsak jótékony hatásairól ismert, hanem veszélyforrás is. – Gyűjtsd össze, milyen káros hatásai lehetnek a napsugárzásnak!

Egyéni válaszokat várunk. Gondolhatnak a gyerekek a szem károsodására, a kialakuló bőrbetegségekre, a kiszáradásra, napszúrásra.

Vörösmarty Mihály: *Szózat*

1. Kölcsey „balsors”-ról beszél, Vörösmarty „balszerencsé-ről”.

– Milyen különbséget érzel a két szó között?

A balsors eleve elrendeltséget sejtet: nem is lehetett másként.

A balszerencse mást jelent: akár jobban is alakulhatott volna történelmünk.

2. „... annyi szív / hiába onta vért” – Mely sorok fejeznek ki hasonló gondolatot a *Himnuszban*?

S ah, szabadság nem virul

A holtak véréből

3. A *Szózat* is és a *Himnusz* is utal a Hunyadiakra. – Melyik melyikre? Miből sejtjük?

Himnusz: Mátyás bús hada

Szózat: Itt törtek össze rabigát / Hunyadnak karjai (Hunyadi Jánosra jellemző inkább: ő többet harcolt a török ellen.)

4. Ami rendelkezésünkre áll, azt sokszor kevésre becsüljük. Amit örökre elvesztettünk, az hirtelen felmagasztosul az emlékezetünkben. – Éltél-e át hasonlót? Ha igen, számolj be róla fogalmazásban! Ha nem, alkoss kitalált történetet egy korodbeli diákról, aki későn érti meg, mit is veszített! A cím mindkét esetben ez legyen: Most látom csak...

Egyéni válaszokat várunk.

5. Talán ismered a trójai mondát: nem hívják meg a lakodalomba Ériszt, a viszály istennőjét, nehogy háborúságot szítson. – Hogyan folytatódik a történet? Aki ismeri, mesélje el!

Érisz bosszúból almát dob a lakodalmi asztalra, „a legszebbnek” felirattal. Párisz Aphroditét ítéli a legszebbnek, jutalma Szép Heléna. A királyné elrablása miatt tör ki a trójai háború.

6. A tavaly olvasott Ludas Matyi anya-fia konfliktussal indul. – Idézd föl, mit kifogásol a szegény asszony Matyi életmódjában? Ismerősek-e a szemrehányások?

Matyi lusta, semmittevő mindennapjait kifogásolja az anyja.

7. A csecsemők a különböző állatfajokat már kilenc hónapos korukban jól megkülönböztetik, a növényekkel viszont alig törődnek. – Mit gondolsz a most olvasottak alapján: miért?

Az állatok mozognak, a növények önmaguktól nem nagyon. A kisgyerekek figyelmét a mozgás jobban leköti.

Vörösmarty Mihály: *Ábránd*

1. Philemon és Baucis a görög mitológiában csakugyan fává változik. – Kutasd föl a történetet, és meséld el az osztálynak!

Az ismeretlenség homályába burkolózva vándorló Jupitert senki sem fogadja be, csak az öreg házaspár. Vendégszeretetük jutalma: egyszerre halhatnak meg. Halálukban sem kell elválniuk, mert fává válnak, s a két fa egymásba fonódva áll tovább.

2. Petőfi ismert versében azt állítja: ősszel a föld csak elalszik, nem hal meg. – Melyik verséről van szó?

Itt van az ősz, itt van újra...

3. A következő versrészletekben mely szavakra esik a többlethangsúly? Igazold, hogy a kialakult többlethangsúly egybevág a költői szándékkal!

Nincsen, kér, tengerén, röptébe, visszahozzák.

Szózat, Szózat, Himnusz, Csolnakon, levéltöredék barátnémhoz.

4. Lapozz vissza Berzsenyi *Levéltöredék barátnémhoz* című verséhez, melynek szavaiból szintén az derül ki, hogy a szerelem csak egy a fontos értékek közül. – Mi a másik fontos érték a versben?

„Bús melanchóliám szomorgó nótája”, vagyis a költészet, az emberi alkotóképesség.

5. Szerinted hol szerepel a szerelem az élet legfontosabb dolgait felsorakoztató skálán? Mi előzi meg? Mi követi? Hogyan értelmezted ennek alján az *Ábránd* utolsó mondatát?

Természetesen az élet része a szerelem. Beszélgetési téma lehet: szabad-e, helyes-e abszolutizálni a szerelmet? Nem ragadhatja-e rossz irányba az embert, ha képtelen korlátozni a szenvedélyét? Van-e mozgásterünk, vagy ki vagyunk szolgáltatva érzelmeinknek?

6. Vörösmarty versének beszélője hogyan tekint önmagára? Mennyire tartja értékesnek saját személyiségét?

Büszke az értelmére, képzeletére. Ha nem tartaná ezeket értéknek, nem ajánlaná fel a szerelemért cserébe.

Petőfi Sándor: *A borozó*

1. Önmaga számára fogalmaz életfilozófiát a költő, vagy másokat akar meghökkenteni a „vagányságával”? – Mely szövegrészlet igazít a kérdésben?
„Mit ámultok?” – ez a kérdés a közönségnek szól. Ezek szerint arra számít, vagy máris biztos benne, hogy ámulnak az elszántságán.

2. Milyen kép alakulna ki róla diáktársaiban, ha csak panaszkodna? Milyen képet fest magáról azzal, hogy máris „túltette magát” a problémákon?
A panasz, a fájdalom bevallása gyengének mutatja az embert. Az egyén sokszor nem meri elárulni szenvedését, mert a társadalom az erős emberekre néz föl.

3. Ismersz-e Chaplin filmeket? Gyűjtsd össze néhánynak a címét!
A diktátor, Modern idők, A kölyök, Kutyaélet, Charlie, a kivándorló, Fizetésnap stb.

4. Idézz fel groteszk jeleneteket valamely mai nevetető műsoraiból vagy „kandi kamerával” felvett filmekből!
Egyéni válaszokat várunk.

5. Milyen kommunikációs zavarok fordulnak elő a történetben? – Gyűjtsd össze őket, és fogalmazd meg mi lett volna a cselekvés helyes módja?
A fiú félreérthető jeleket ad: néz, lökdösi a lányt, név nélkül telefonál. Egyértelműen kell fogalmazni.

6. A szorongás leggyakoribb okai a feszült otthoni légkörben, a túlterheltségben, a közösség megvető magatartásában lelhetők fel. Válaszd ki a fentebb felsoroltak közül azt a hármat, amely szerinted hasonló gyakorisággal idéz elő stresszhelyzetet!

- A szülők nem őszinték a gyermekükkel.
- A szülők semmiféle korlátot nem állítanak a gyermekük elé.
- Környezete nem figyel a gyerekekre, közöny veszi körül.
- Nem világosak a szabályok, változékonyak és esetlegesek a követelmények.
- A szülők maguk is boldogtalanok és magányosak.
- A gyerekek nem adhatják ki a dühüket, szüntelenül fegyelmezni kell magukat.

Egyéni válaszokat várunk.

7. Ha egyszer te is szülő leszel, mely célkitűzést tartod majd a legfontosabbnak az alábbiak közül? – Indokold választásodat 8–10 mondatos érvelő fogalmazásban!

- Fel fogom készíteni a gyermekemet a külvilágtól várható sérelmekre, helyzetekre.
- Ha egyedül nevelem is, szoros kapcsolatot ápolok valakivel, ne lásson magányosnak, elhagyottnak.
- Sokat fogok vele nevetni, együtt játszani.
- Ha megbántom, képes leszek bocsánatot kérni tőle.
- Nem fogom sajnálni tőle az időmet.

Egyéni válaszokat várunk.

Petőfi Sándor: *A XIX. század költői*

1. Milyen időmértékes ritmust érzekelsz a versszakokban? Hogyan erősíti a tartalom kifejeződését a lendületes, energikus ritmus?
Jambikus. Az emelkedő versláb (a rövidre hosszú következik) energiát sugall. Ez megfelel a prófétai eltökéltségnek, elszántságnak.
2. Milyen a vers rímképlete? Honnét lehet ismerős ez a költői forma a legegyszerűbb embereknek is?
Keresztrímes, s ez a népdalokban is gyakori.
3. A vers igen változatos módon szólítja meg a költőket: látunk benne első, második és harmadik személyű felszólításokat egyaránt. – Keres példát mindegyikre!
Első: akkor mondhatjuk, hogy megálljunk.
Második: a szent fát félretedd!
Harmadik: pihenjen ő árnyék alatt!
4. Petőfi *A borozó* című versében is felfigyeltünk ókori utalásokra. – Mely antik motívumok bukkantak fel ott?
Dionüszosz-kultusz.
5. Arany János a *Toldiban* mottók formájában utal a témát szintén feldolgozó elődjére. – Kire?
Ilosvay Selymes Péterre.
6. Petőfi maga is megtapasztalta, milyen érzés éhezni. – Keresd meg a könyvtárban vagy az interneten *Egy telem Debrecenben* című versét! Milyen tréfás képekkel fejezi ki, hogy nem sokat evett abban az időben?
„mert hogyha vas lett volna a fogam, / A rozsda ette volna meg.”
7. A fentebbi adatok közt olyat is láthatsz, amely nem a bőség kosarával, hanem a szellem napvilágával kapcsolatos. – Melyik adatról lehet szó? Írj 6-8 mondatos ok-okozati kapcsolatokat feltáró fogalmazást, amely megmutatja a két terület közötti összefüggéseket. Használj következtető összetett mondatokat (így, emiatt, ezért, azután kötőszóval)!
Az emberiség 70%-a nem tud olvasni.
A fogalmazásnak arra kell rámutatnia, hogy a képzetlenségből következik a gazdasági versenyben való lemaradás.
8. Keres olyan szövegrészleteket mai népszerű klippekben vagy dalokban, amelyek fontos gondolatra vagy értékre hívják fel az emberek figyelmét.
Egyéni válaszokat várunk.
9. Hozzatok a következő órára megzenésített verseket tartalmazó CD-t, kazettát!
Egyéni válaszokat várunk.

Petőfi Sándor: *Szeptember végén*

1. Milyen sajátos földrajzi környezet ad alkalmat az évszakok egymásra torlódásának megverselésére?

A hegyek és völgyek szoros közelségében a tél jelei éppúgy láthatók, mint a nyáré.

2. Milyen metafora utal az ősülő hajra? – Köznyelvünk mely kifejezése használja ugyanezt a képet?

Dér. A köznyelv is mondja: deres halánték.

3. Beszédünk tempója a mindennapi kommunikációban is változik. – Mondj példát olyan beszédhelyzetre, amikor szinte hadarunk, és olyanra, amikor nagyon is lassan beszél az ember!

Hadar: aki izgatott, mert rendkívüli dolgot észlelt, vagy siet, mert indul a vonata, fél, mert gyanúsítják.

4. Másold a füzetedbe a sort, és elemezd a ritmusát a látott verstani jelekkel!

Elhull a virág, eliramlik az élet

– – v v – v v – v v – –

5. Petőfi ismert verse, a *Füstbement terv* szintén felveti a megszólítás, a néven nevezés problémáját. – Idézd az erre utaló részt! Gyűjtsd össze, hányféleképpen szólítják a mai gyerekek édesanyjukat!

Egyéni válaszokat várunk.

6. *Minek nevezzelek...* című versében Petőfi a kedves, a szerelemmel szeretett lény megszólításán töpreng. – Összefügg-e szerinted hivatásával, művészi feladatával a téma gyakorisága?

Igen, mert a költő dolga éppen az, hogy megnevezze, megfogalmazza, szavakba öntse a homályos érzéseket.

7. Teleki nemcsak barátja volt Petőfinek, hanem a druszája is. – Ismered ezt a szót? Mit jelent?

Azonos a keresztnévük.

8. Nézd meg egy részletes térképen, hogy mely hegység, mely csúcsok „bérci tetők” magasodnak a koltói kastély közelében! Szendrey Júlia is följegyezte róluk a naplójában: „bérces ... fejeiken fehérülő keskeny hókoszorúval.”

A Kárpátok bérceiről van szó: Rozsály, Ciles, Gutin.

Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*

1. Petőfi forradalmár követői esküvel kötelezik el magukat. Lemondanak függetlenségük egy részéről az egyén és a közösség szabadsága érdekében. Melyik sor utal rá a harmadik versszakban, hogy a kötelezettség nélküli élet értéktelen, szánalmas is lehet?

„Kinek drágább rongy élete”

2. Kötéllel másznád-e a Sziklás-hegységet vagy anélkül? Ha *elköteleződünk* a kitűzött cél mellett, csorbul a szabadságunk, hisz adott, hogy merre kell mennünk. Ha viszont *szabad kezet akarunk*, kötelezettségek nélkül, nézhetjük a tájat: odalentről. – Fused át a felvázolt szituációkat, és dönts el, mivel jelképeznéd őket: *kötéllel* vagy *szabad kézzel*!
- Eldöntöttem, hogy felvételizni fogok.
  - Elhatároztam, hogy javítani fogok.
  - Többet ér a ma délután, mint az, hogy mi lesz öt év múlva.
  - Nem izgat, hogy neki könnyebb élete lesz.
  - Ha jobb srác kerül elő, dobni fogom őt.
  - A német nem tetszik, jövőre átmegyek az angol-csoportba.
  - Három évet végigcsináltam, most már kibírom a negyediket.

Egyéni válaszokat várunk.

A szerző értelmezése szerint:

- *elkötelezettség*
- *elkötelezettség*
- *szabadság*
- *szabadság*
- *szabadság*
- *szabadság*
- *elkötelezettség*

3. Gondold végig, milyen tárgyak jellemzők az alábbi helyzetekre, és alkoss velük metonímiát tartalmazó mondatokat! (Például: fegyveres rablás → pisztoly → „ismét pisztolyt fogtak a postáskisasszonyra”.)
- esküvő,
  - temetés,
  - autóverseny,
  - országgyűlési választás.

Oltár: Sanyi végre oltár elé vezette a lányt, akinek három éve udvarolt.

Sír: Tisztelői nagy számban gyűltek össze sírja körül.

Pálya: Ismét súlyos baleset helyszínévé vált a mogyoródi pálya.

Szavazófülke: Senki sem tudhatja, hogy döntenek végül a bizonytalanok a fülke magányában.

4. Írj fogalmazást a fentebbi kérdésre válaszolva, csupa ellentétes összetett mondattal (egyfelől-másfelől, egyrészt-másrészt, fejlődik, de ..., rosszabb hogy ... jobb viszont...)!
Egyéni válaszokat várunk.

5. Idézz fel „tömegfertőzést” okozó mémeket a közelmúlt ruhadivatja, moztrendje, életmódszokásai köréből!

Egyéni válaszokat várunk.

Például: rövid derekú nadrág, mely a deréktájék meghűlését okozhatja.

Vagy: plázajárás értelmes cél nélkül

6. Milyen fegyverek kerültek még be a sportágak közé?

A lövészet eszköze a puska; a keleti sportok némelyike botot használ.

7. Milyen történelmi előzményre utalhat Petőfi, amikor a *régi kardot* szólítja, hívja?

A dicső századokra: Árpád, Mátyás, Nagy Lajos.

Arany János: Szondi két apródja

1. A két fiú és a török beszéde alkotja a szöveg nagyobbik részét. A mű elején azonban két további hangot is hallunk. Kik szólalnak itt meg?

Az 1-2. versszakban az elbeszélő hangját halljuk, a 3.-ban maga Ali beszél.

2. Keress a versben az iszlám-török kultúrából származó képeket! – Mi a költő célja ezek alkalmazásával?

Bülbül-szavú, huri, gyaur, sörbet, kaftán, Rusztem.

3. Hogyan változik a vers végén a török stílusa, modora? Miről beszélnek ezzel párhuzamosan az apródok?

Felhagy az udvariaskodással, dühös, fenyegető.

Az apródok egyre határozottabbak, eltökéltebbek, megátkozzák a törököt.

4. Igazold a fentebbi bekezdés alapján, hogy a *Nemzeti dal* is művészi sűrűségű szöveg! – Keresd benne a következő tényezőket!

- Kiragadott időpillanat
- drámai szituáció,
- képek, alakzatok,
- konkrét látványelemek,
- versforma,
- szerkezet.

Időpillanat: „Itt az idő”, „most vagy soha”

Drámai szituáció: „hí a haza”; „válasszatok”

Képek: kard, lánc

Alakzat: megszólítások

Látványelemek: talpra

Versforma: ütemhangsúlyos

Szerkezet: refrén

5. A hazai felmérések egyik furcsasága, hogy az anyagi jólét fogalma mindig az „engedelmesség” értékével jár együtt ahelyett, hogy a „törekvéssel” vagy az „ötletességgel” társulna. – Mit árul el ez társadalmunkról? Mitől függ (sokszor) az érvényesülés, karrier, siker?

A szolgálalkúság sokszor előnyt jelent. A talpnyalók gyakran jutnak egyre magasabb pozícióba. Az önálló egyéniségeket nem mindig kedvelik a magasabb rangúak.

6. Próbáld meg feltárni az apródokat gyözködő török követ értékrendjét! Nevezd meg a csábító ajánlatok kulcsszavaiból kiindulva a szerinte legfontosabb értékeket!

Kellemes életkörülmények: sörbet, füge, pálma.

Biztonság a nagyok árnyékában: Ali dús, Ali jó.

7. Mely szavaival árulja még el a török, hogy a sivatagi éghajlat alatt élt, s ennek jellegzetességeihez szokott hozzá? (Gondold meg: Drégely vára nyáron, július 9-én esett el. Ehhez képest milyen éjszakát jövendöl a török?

Hideg éj sziszeg aztán: egy nyári éjszaka nálunk sosem lehet „sziszegőn” hideg.

Vajda János: *Nádas tavon*

1. A mű verselése ősi, közkedvelt, a népdalokból is ismert ritmust követ:
Itt az ég a földet éri

˘ X X / ˘ X X X

Tán szerelme csókját kéri

˘ X X / ˘ X X X

Mi a neve ennek a versformának?

Felező nyolcas, ütemhangsúlyos verselés

2. Tudható-e, kihez szólnak a vers kérdései? Hogyan függ össze az alapgondolattal az, hogy nem érkezik válasz a kérdésekre?
Magát az életet kérdezteti a beszélő. Ennek lényege a bizonytalanság, ezért eleve nem remélhető válasz.

3. Milyen alakzatot látsz a versben a kérdésen kívül?

Megszólítás, halmazás

4. A népdal is dal, s mint tudjuk, jellemző rá a sok-sok természeti kép. – Keress természeti képeket Vajda dalában!
Alvó vadak, nap, víz, felhő.

5. Alvó vadakról, alvó természetéről, andalító hangulatról hallunk a versben. – A dalok mely típusa, csoportja hozható kapcsolatba az elalvással? Ismersz-e ilyet?
Altatódal.

6. Orvosi mérések igazolják: ha valaki doromboló macskát tart az ölében, 20%-kal csökken a vérnyomása. – Szerinted mi lehet az összefüggés alapja? Milyen hangulatot áraszt egy doromboló cica?
Az állat nyugalma az emberre is átragad.

7. A tanulás különféle szakaszokból és módszerekből felépülő összetett folyamat. – Gyűjtsd össze és rendezd el a különböző tanulási formákat és dönts el, melyikhez szükséges csöndes egyedüllét, s melyiket segíti közös munka?
Egyéni válaszokat várunk.

8. A vers kellemes, idilli helyként festi le a tavat, a prózai szöveg nyomasztó, kérlelhetetlen tájként. – Hogyan állítanád párhuzamba ezt a kettősséget a magány szintén ellentmondásos jelenségével?
*A magány is látható szépnek és rossznak.
Szép, mert békét ad, nyugalmat, magányban elmélkedhetünk, alkothatunk.
Rossz, mert az ember társas lény, szüksége van a másokkal való érintkezésre.*

9. Kosztolányi Dezső is gyakran megfordult Ludas községben, mert az öccse itt volt orvos.
– Járj utána, mely híres íróink, költőink kötődnek még a Vajdaság, a Délvidék tájaihoz.
Például Csáth Géza vagy Gion Nándor, Tolnai Ottó.

Berzsenyi Dániel: *Búcsúzás Kemenes-aljától*

1. A búcsúzás fájdalmát enyhítheti, ha tudjuk: később is visszatérhetünk szülőföldünkre.
– Miért olyan szomorú hát a vers? Mikor nem térhetünk vissza soha többé?
Ha megsemmisül, amit elhagyunk. Az ifjúkorhoz sem térhetünk vissza soha többé, mert immár nem létezik számunkra, ha felnőttünk.
2. Milyen szókép a bölcső, a lánc? Milyen szókép az életem reggele? – Indokold a választ!
*Bölcső, lánc: metonímia: érintkezik a kisgyerek fogalmával, a rabság tényével.
Életem reggele: metafora: hasonlít az emberi élet ritmusa egy nap ritmusához.*
3. Mit gondolsz, miért látjuk szebbnek „álmunk tarka képét”, mint a valóságos „rózsát”?
Az álmok figyelmen kívül hagyják azokat a részleteket, amelyek megzavarnák a képet. A valóságban sosem érhető el a tökéletesség, az idillbe is vegyül kisebb-nagyobb negatívum.
4. Régen, eredetileg az ókori görögöknél minden verset elégának mondtak, ami hosszú volt és disztichonos verselésű. – Emlékszel-e még rá, hogy mi is az a disztichon? Ha nem, lapozz vissza a *Huszt* című vershez!
Hexameterek és pentameterek váltakozása. A hexameter hat verslábból áll, daktilusokból és spondeusokból. Az ötödik versláb mindig daktilus. A pentameter 3. és 6. verslába fél versláb.
5. Válaszd ki az évszakok, napszakok, életkorok közül az elégikusnak nevezhetőket, és azokat, amelyek inkább dalra fakasztanak! – Gyűjts merész gondolattársítással – elégikus benyomást keltő növényeket, kutyafajtákat, színeket és így tovább!
*Az ősz, az este, az öregség elégikus. A tavasz, a reggel, a fiatalság vidám hangulatú.
Például: elégikus látvány egy szomorúfűz, egy spániai a lógó füleivel, vagy a szürke, a fekete. Vidám látványt nyújthat egy virágzó cseresznyefa, egy pajkos ír szetter vagy az aranyárga szín.*
6. A kamaszok sokszor felszínes vonások, külső fizikai tulajdonságok alapján választanak társat maguknak. – Miért veszélyes túl mély viszonyba keveredni egy ilyen felületes kapcsolatban? – El fogjuk-e, el tudjuk-e felejteni az első csalódásokat?
Egy megnyerő külsejű, ám durva lelkű partner megsértheti, kellemetlen helyzetbe hozhatja, érzéketlenül eldobhatja azt, aki őszintén szereti őt. Ezek mély lelki sebeket okoznak, s kevésbé tudunk majd bízni abban is, aki immár megérdemelné a bizalmunkat.
7. A kamaszok leginkább saját kortársaik véleményére adnak efféle életvezetési kérdésekben. Ne felejtse el azonban, ez olyan, mintha saját hangodat szeretnéd csak hallgatni, vagy azt a véleményt, amely elve tetszik neked. Tisztázd magadban, ki az a felnőtt, akitől a bírálatot is hajlandó lennél elfogadni? Vagy nem tartasz igényt ilyenre, s mint a rossz uralkodó, csakis egyetértő véleményeket hallgatsz meg?
Egyéni válaszokat várunk.

8. Földünk 24 időzónára van osztva. Ha délután kettőkor átléped a zónahatárt keleti irányban, ott máris három óra lesz. Így aztán a helyi időt követő hajónaplód a Csendes-óceánon már 12 órával fogja megelőzni a közép-európai időt, hazatértekor pedig 24 órával. Itthon aztán kiderül majd, hogy folyton 1-1 órával előretekert vekkered most egyszerre 24-gyel kell visszatekerned, ami egyben azt is jelenti, hogy naptáradban is visszalapozhatsz egyet. – Járj utána, melyik híres Verne regény építi fel csattanóját erre a látszólagos időnyerésre!

Nyolcvan nap alatt a föld körül.

9. A fentebbi problematika Földünk forgásával függ össze, a Gergely-féle naptárreform viszont Földünk keringésével. – Kérjétek fel valamelyik vállalkozó kedvű osztálytársatokat, hogy magyarázza el kiselőadásban a szökőév, szökőnap fogalmát!

Egyéni válaszokat várunk.

Percy Bysshe Shelley: *Szabadság*

1. Gyűjtsd össze a versben szereplő megszemélyesítéseket! Alkoss te is ilyen képeket, például:
– fénylő szemű ablakok,
– olajozatlanul síró kilincsek,
– integető nyárfák a szélben!

Egyéni válaszokat várunk.

2. A francia forradalom (1889) idején megfogalmazott dokumentum, az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata kimondja: „minden ember szabadnak és egyenlőnek születik, és az is marad”. A közösség, társadalom mégis jogot formál rá, hogy a bűnözőket börtönbe zárja, megfossa őket szabadságuktól. – Folytasd az idézett elvet néhány mondattal, mely a meghirdetett szabadság határait is kijelöli!

Szabadon megtehetünk mindent, ami másnak nem árt.

3. Ha az első versszak soraiban tudományos szavakra cserélnénk a fennkölt kifejezéseket, ilyenformán alakulna át a szöveg: a földfelszín alól előtörő magma megjelenését erős hanghatások kísérik, sok ezer kilométerre is mérhetők az energia hullámai, s akár a sarkvidéken is kimutatható 4-es, 5-ös erősségű rezgés a Richter-skála szerint, – Te járj el fordítva! Válassz ki egy mondatot a természetismeret-könyvedből, s írd át ódai stílusúra. Ha kell, kölcsönözz néhányat a Shelley-vers szavai közül.

Egyéni válaszokat várunk.

4. Shelley versében is fontos szerepet játszik a globális (egész Földünkre kiterjedő) kapcsolatok hirtelen felértékelődése. – Idézd az erre utaló sorokat!

„nemzetnek a nemzet ... viszi virradatod”

5. Ha a könyvtárak, áruházak, tankönyvek, múzeumok, egyetemek filmarchívumok minden információ anyaga internetre kerül, a tanuláshoz ki sem kell mozdulnod otthonról. Írd le elbeszélő fogalmazásban, egyes szám első személyben, múlt időben, egy 2020-ban hetedik osztályban lépő diák egy napját!

Egyéni válaszokat várunk.

6. A francia író, Voltaire (ejtsd: volter) annyira elkeseredett a lisszaboni katasztrófa híréből, hogy annak láttán az egész világot s benne az emberi létet is abszurdnak ítélte. – Nézz utána a *Világirodalmi lexikon*ba, mely művére hatott elsősorban a lisszaboni földrengés!
Candide.
7. A földrengéseket követő mentőakciókban sokat segítenek az erre kiképzett kutyák. – Tudod-e, hogyan?
Egyéni válaszokat várunk.

József Attila: *Csendes estéli zsoltár*

1. A ritmust itt gondolatritmus helyettesíti: tudom... érzem... hallom...; mert..., mert. mert...
– Keress még ritmikusan ismétlődő sorokat a versben!
Ha nem akarod – ha nem tetszik – ha nem akarod.
Tudom, de nem értem – érzem, de nem tudom – hallom, de nem tudom.
2. Mire utal, hogy „egyszerű” ajakkal beszél a költő? – Mutass rá a mű dísztelenségének jeleire!
Rímtelen, és hagyományos értelemben vett versritmusa sincs.
3. Az egyik legnagyobb titoknak az emberi kapcsolatok alakulását mondja a vers. – Hol utal a szerelemre? Miért tartja ezt a rejtélyt különösen is kínzósnak?
„Szeretek, de nem tudom, kinek a száját fogja megégetni a szám”.
A társkeresés biológiai – lelki kényszere átjárja, ugyanakkor nem leli a társát.
4. Besorolható-e a himnusz műfajába Vörösmarty *Szózata*? Kit, kiket szólít meg?
Nem, mert nem istenséget szólít meg. Helyette: Magyar! Szabadság! Népek hazája!
5. Gyakran találkozhatunk két szélsőséges identitású típussal. Az egyiknek nincs igazi azonosságtudata, mindig aszerint tekint magára, ahogy mások látják. A másik mit sem törődik az emberek szemében tükröződő önképével: álomvilágba ringatja magát, s a visszajelzésektől függetlenül ítéli meg önmagát. – Melyiket tartod veszélyesebbnek?
A társadalomra nézve az önhitt típus a veszélyesebb. Önmagára nézve a befolyásolható.
6. Mely idén olvasott versekben találkoztunk már bibliai-motívumokkal?
Például: A XIX. század költőiben.
7. Dávid alakja számos képzőművészt is megragadott. – Keressetek képzőművészeti albumokban híres Dávid-ábrázolásokat!
Például: Michelangelo, Bernini.

Alekszandr Szergejevics Puskin: *A magvető*

1. Miért neveztük a képek egy részét metaforának, más részét metonímiának? Válaszd ki, mely képek alapulnak hasonlóságon, melyek érintkezésen?
Metafora (mert hasonlóságon alapul):
– *sivatag (éppúgy elhal benne a mag, mint a jó szó a közömbös emberekben),*
– *vetőmag (a meghirdetett eszme úgy hull az emberek világába, mint a talajba),*
– *csorda (az ember néha oly buta, oly terelhető, mint az állatok).*
Metonímia (mert érintkezésen alapul):

- olló (a birkanyírás eszköze, így az engedelmes nyájra emlékeztet),
- tagló (az igába fogott állattal kapcsolatos, így a kihasználható emberre utal),
- ostor (az ember állat feletti uralmának kelléke).

2. Idézz fel a közös iskolai múltból olyan szituációt, amikor az osztályotok közösségként tudott cselekedni, s olyat, amikor tömegként!

Egyéni válaszokat várunk.

3. Az igazán jó viccek ugyanolyan szerkezetűek, mint az epigrammák, hosszabb-rövidebb bevezető után egészen váratlanul csattanó következnek. – Alkoss otthon viccet, és ha úgy érzed, jól sikerült, mondd el a következő órán!

Egyéni válaszokat várunk.

4. A „barom” szó igen gyakran szerepel a legkülönbözőbb formákban nyelvünkben is. Nézz utána, mit is jelent voltaképpen, miben különbözik az „állat” szótól!

Nem azonos a két megnevezett halmaz: a barom a nagytestű igásállatok neve eredetileg (ló, ökör, általában szarvasmarha). Az ilyen nagytestű állatok igába fogása nagyobb „győzelem” az ember számára, mint a kis állatok kényszerítése. Mintha ezek tehetetlensége a kisebb emberrel szemben méginkább elárulná „butaságukat”.

5. Az iskolai terror visszaszorítására Angliában programot dolgoztak ki. Tanítják a gyerekeknek az egymás közti kapcsolat tervezés különféle pozitív stratégiáit, növelik a szünetek alatti felügyeletet, közvetlenül foglalkoznak a zaklatás áldozataival. – Szerinted mi lenne még a teendő?

Egyéni válaszokat várunk.

6. A zaklatás „vezérei” nyilvánvalóan sérült személyiségek. – De vajon miért válnak szolgálóivá a végrehajtók?

Az erősekhez való csatlakozástól biztonságot remélnék (lásd a török követ értékrendjét a Szondi két apródjában)

7. Nemzetközi vizsgálatok bizonyítják, hogy felsőbb évfolyamokon csökken a gyerekek közti pszichoterror, kevesebb a zaklatás. – Miben keresnéd a magyarázatot?

A nagyobb gyerekek már megtanulták a közösségben való együttélés praktikus módozatait, a konfrontálódás elkerülésének lehetőségeit.

8. A Mars-kutatás egyik alapvető kérdése: volt-e valaha víz a vörös bolygón. – Mit gondolsz, miért perdöntő ez a kérdés?

Ha sosem volt víz, élet sem lehetett. Másrészt: ha találnak vizet, abból nyerhető oxigén, és megteremthetőek az ideiglenes ott tartózkodás technikai feltételei.

Gilbert Keith Chesterton: *A számár*

1. A verset epigrammaként is olvashatjuk. Mely versszakokat sorolnád az előkészítő részhez, illetve a csattanóhoz?

Három versszak készíti elő a negyedik felkiáltását, büszke hitvallását.

2. Mely versszakokra utalnak a következő megállapítások? – Felszólít, megszólít, képtelenségeket sorol, külső jellemzést ad.

Felszólít: 3.

Megszólít: 4.

Képtelenségeket sorol: 1.

Külső jellemzést ad: 2.

3. Szerinted Berzsenyi Dániel csakugyan a Bakonyon át utaztában írta-e a versét (*Búcsúzás Kemenes-aljától*)? Vajda János csakugyan csónakban ülve vetette-e papírra a *Nádas tavon* sorait? (József Attiláról például bizonyosan tudjuk, hogy *A Dunánál* című versét nem „a rakpart alsó kövén ülve” fogalmazta, hanem egy kávéházban.) – Fogalmazd meg néhány pontban, miért lesz több azzal a vers, hogy a gondolatokhoz illő helyzetbe állítja a beszélőt?

Mert a helyszín kifejezheti a hangulatot, tárgyiasíthatja az elvont érzést, elindíthatja a gondolatmenetet.

4. Indokoltnak vagy túlságosan is sokkoló hatásúnak tartod a buktatást? Írd le mi minden kellene ahhoz, hogy tanárként buktatásra szánd el magad?

Egyéni válaszokat várunk.

Johann Wolfgang Goethe: *Elemek*

1. Szerelem, mámor, harc, bíráló. – Mely „elemekkel” jellemeznéd a korábban olvasott verseket?

Levéltöredék barátnémhoz

Csolnakon

Himnusz

Ábránd

A borozó

Szeptember végén

Nemzeti dal

Szondi két apródja

Szerelem: Levéltöredék barátnémhoz; Ábránd, Szeptember végén

Mámor: A borozó

Harc: Himnusz, Nemzeti dal, Szondi két apródja

2. Jellemző-e a négy „elem” a többi műnemre is? – Keress egy-egy példát a négy témára regények, mesék, mondák közül!

Szerelem: Árgirus és Tündér Ilona meséje

Mámor: Ritkán tölt ki teljes epikus művet.

Harc: Történelmi mondáink vagy például A gyűrűk ura

Bíráló: a Mátyás-mondák bírálják a zsarnokoskodó nagyurakat vagy a kapzsi parasztokat.

3. A latin szó, „ars”, egyszerre jelent mesterséget és művészetet. Szerinted ugyanaz e a kettő? Csakugyan megtanulható a művészi munka, mint bármely szakma, mesterség? Van-e művészet mesterségbeli tudás nélkül? Vagy a velünk született zsenialitás minden tanulás nélkül elég? – Vitassátok meg, a társművészetek (festészet, zene) példáit is segítségül híva!

Népdalénekesek közt találunk iskolázatlanul is kitűnő hangú előadókat. Zeneszerző ritkán lesz valaki tanulás nélkül.

4. Az agresszió alanya nem feltétlenül egyetlen ember, s ugyanaz elmondható az agresszió tárgyáról, áldozatáról is. Mond példát a következő esetekre:

egyén → közösség

közösség → egyén

közösség → közösség

Hitler esetében az egyén követ el agressziót a közösség ellen.

A deviáns, a megszokott normáktól eltérő emberrel, a „mássággal” szemben sokszor lép fel agresszívan a közösség.

A háborúk sora nem más, mint két közösség agressziója egymással szemben.

5. Bizonyára tanultál a történelemórán a görög- perzsa háborúkról a marathoni, szalemiszi csatáról. Mit gondolsz, miért érzünk együtt a görögökkel a harcról olvasva? Miért nem a perzsáknak „szurkolunk”? Gyűjts legalább három érvet!

A görög kultúra beépült Európa szellemiségébe, így örököseiknek érezzük magunkat, jelképeik, alkotásaik félig a mieink. Ezért azonosulunk velük. A perzsa kultúra idegen tőlünk, elhárítjuk az azonosulást.

Csokonai Vitéz Mihály: *Siralom*

Kukorelly Endre: *A szerelem romjai*

1. Csokonai Vitéz Mihály versei kapcsán tanultunk már az időmértékes verselésről. – Idézd fel az időmértékes verselésről tanult ismereteidet!

Verzlábak:

Spondeus – –

Pirrichius v v

Daktilus – v v

Anapestus v v –

Trocheus – v

Jambus v –

2. Keress az alábbi sorokban rokon értelmű szavakat, amelyek kifejezhetik a költő lelkiállapotát! Magyarázd meg, a többi kifejezés miért nem pontos, miért lóg ki a sorból!

Morgolódom – zsörtölődöm

Dúlok-fúlok – dühöngök

Siránkozom – jajveszékelek – panaszkodom

Átkozódom – őrvöngök

Sóhajtozom – szomorkodom

3. Keress további köznyelvi fordulatokat, amelyekben hiperbola fordul elő!

Falra tudnék mászni tőle!

Meghalni sincs időm!

Legszívesebben kifutnék a világból!

4. Keress más túlzásokat is a versben!

„Vigasztalást már nem lelek”

„Örök gyászt szerze nékem”

Robert Louis Stevenson: *A kincses sziget*

1. A látási viszonyok a jelenet során átalakulnak. – Hogyan növeli a feszültséget az író ennek révén?

Besötétedik, s a sötétség még félelmetesebbé teszi a helyzetet. Közben vörösen világít a hold, ami megnehezíti a rejtőzködésüket.

2. A fiúnak segítsége is akad: az édesanyja. – Hogyan válik váratlanul hátránnyá az édesanya jelenléte?

Elájul az édesanyja.

3. Tekintsd át a teljes szöveget, amelyet az előző oldalak közölnek a regényből! – Mennyi idő telik el benne összesen?

Délután háromtól körülbelül éjjelig tart. (Este tízre jönnek a haramiák, érkezésük után még eltelik némi idő a felmentő csapat érkezétség.)

4. Amikor egy regény tartalmát meséljük el, mihez hasonlít inkább a beszámoló: az előtér vagy a háttér ábrázolásához?

A háttér ábrázolásához, hiszen csak nagy vonalakban idézzük fel a történeteket.

5. Gyűjtsd össze az olvasott részletből a fiú rettegésére utaló kifejezéseket! Hol, mikor, mi rémiszti halálra?

„minden hajam szála égnek állt”

„erősen vert a szívem”

6. Mit gondolsz, mi a különbség a félelem és a szorongás között? Ha bizonytalan vagy a válaszban, nézz utána a *Magyar értelmező kéziszótárban!*

A szorongás tárgyatlan. Magunk sem tudjuk, mitől félünk. A félelem konkrét dologra irányul.

7. Mi lett volna a megtaláló kötelessége a jogszabályok alapján? Igazságosnak tartod-e a rendelkezéseket?

Az állam a jogos tulajdonos. Igazságos, ám a megtalálót nem teszi eléggé érdekeltté.

8. A pannóniai úr, Seuso, Nagy Konstantin császár korában élt. – Járj utána, hányadik században!

Nagy Konstantin a Kr. u. 4. században uralkodott.

Gerald Durrell: *Családom és egyéb állatfajták*

1. Olvasd el a fejezet utolsó mondatait! – Milyen nyelvi eszközökkel teszi az író vonzóvá, értékessé az ütött-kopott emberke alakját?

Szinte beleolvad a természetbe, annak része maga is. Nem hétköznapi értelemben vett gazdagságát felsorolás, halmozás fejezi ki.

2. Vendég az, aki jön, majd távozik. – Hányszor és mely részletekben látod felbukkanni az érkezés/távozás motívumát? Mit mond ez a motívum az emberi élet lényegéről?

Az élet maga is vendégség: ideiglenesen tartózkodunk itt, vendégek vagyunk.

3. A fejezet két szakasza közül az egyik az előtér részletező bemutatásának látszik, a másik inkább a háttér nagyívű ábrázolásának. – Melyik részt melyik kategóriába sorolnád?

Az első három oldal egyetlen találkozást ír le, legfeljebb egy órányi időtartamot. A második rész (onnet, hogy „A jövevényt Achillesnek kereszteltük...”) alig hosszabb, mégis több heti eseménysort mond el. (Ezt már csak abból is láthatjuk, hogy felnőtt közben a galambfióka.) Az első rész tehát az előtér részletes ábrázolása, míg a második a háttér nagyívű áttekintése.

4. A teknősök sokáig élnek, Achilles mégsem marad jelen a regényidő teljes folyamán. – Miért?

Beleesik egy kiszáradt kútba, és elpusztul.

5. A zenehallgatás csodás dolog, azonban ügyelnünk kell a halláskárosodás elkerülésére. – Mi okozhat ilyen veszélyt?

Ha rendszeresen túlzott hangerővel hallgatjuk a diszkmnt vagy a hangfalakból áradó zenét.

6. Mely romantikus balladánkban visz fontos levelet egy madár?

Arany: Mátyás anyja.

7. Lapozz vissza a Kölcsey *Csolnokon* című versét kísérő ismertetésünkhöz! Idézd föl, hogyan tájékozódnak a madarak!

A napsugarak dőlésszöge és méginkább a föld mágnesez irányai alapján.

Paulo Coelho: *Az alkimista*

1. Keresd meg a „Mert éppen ez a Mekka tart életben...” kezdetű bekezdést! – Mivel indokolja az üvegkereskedő itthon maradását?

Az álma tartja életben, a csodás látomás erőt ad a hétköznapi elviseléséhez.

Ha megvalósulna, nem lenne többé álma – nem lenne, ami értelmet adna az életének.

2. A fiú egy ízben elbizonytalanodik: „Lehet, hogy ez nem is az ő álma.” – Hogyan értelmezted ezt a kijelentést? Lehetséges, hogy mások álmát álmodjuk?

A vágyaink nem mindig önmagunkból, saját személyiségünkől fakadnak. Megesik, hogy másokat utánzunk, mintákat követünk, s a divat elhitei velünk, mi is arra vágyunk, amire a többiek. Sokan észre sem veszik, mire vágnának valójában, mert a külvilág beléjük sulykolja, hogy milyen célt kell követniük.

3. Lapozz vissza Gerald Durrell regényrészletéhez! Gyűjtsd össze a véletlen és a motivált eseményeket a szöveg alapján!

Véletlenül találkoznak a rózsabogaras emberrel; Achilles véletlenül esik a kútba.

Motivált: logikus és várható, hogy az állatkedvelő főhős mindig új állatot szerez be a régi helyett.

4. Keress *Az alkimista*-ból vett fejezetben olyan mondatokat, melyek váratlanul áttérnek a háttér nagy ívű ábrázolására!

„Eltelt újabb két hónap, s az állvány sok vásárlót csábított be az üvegboltba.”

„Rövid idő alatt híre ment az újdonságnak, és sok ember jött föl a dombra.”

5. Miért koronázza siker a fiú próbálkozását? Milyen emberi igényeket ismer fel, más kereskedőket megelőzve?

Vágnak az újdonságra, és szívesen pihennek meg a dombtetőn.

6. Idézd fel az olvasott regényrészlet alapján, mi az iszlám vallás öt alapszabálya!

Egy istent hinni.

Bőjtölni.

Jót tenni a szegényekkel.

Naponta ötször imádkozni.

Egyszer elmenni Mekkába.

7. Járj utána, milyen árucikkeket, ismereteket köszönhet Európa az arab kereskedők közvetítésének!

Az indiai fűszereket ők közvetítették Európába.

Az úgynevezett arab számokat (valójában Indiából származnak) szintén.

Arab fordításban maradt fenn nem egy ókori könyv.

Mikszáth Kálmán: *Tavaszi rügyek*

1. Hasonlítsd össze a két „mentőangyal” szerepét! – Miért segít a kislány, miért a kofaasszony?

A kislány barátságából, rokonszenvből segít nekik. A kofaasszonynak pénzt ígérnek, és ő vissza is tér a témára: Gazdag-e az édesanyja?

2. Tegyük fel, hogy a kofaasszony panasszal fordul hozzád, mint Peliék iskolájának igazgatójához! – Milyen büntetést adnál a két diáknak?

Egyéni válaszokat várunk.

3. Ha Pali furfangosabb és tapintatosabb lett volna, gondoskodott volna a kofaasszony biztonságáról is. Mit kellett volna tennie?

Ráért volna távolabb előbújni. Ő azonban el akart dicsekedni a ravaszságával, és még hergelte is a fiúkat.

4. Csoportosítsd Stevenson, Durrell, Coelho nemrég olvasott műveit! – Melyekben látsz imitált, melyekben közvetlen elbeszélésmódot?

Durrell szövege teljes egészében imitált elbeszélés, hisz egyes szám első személyben beszél az eseményekről.

Stevenson és Coelho szövege alapján közvetlen elbeszélés (az író hangját halljuk).

Természetesen a párbeszédés részekben itt is azt imitálja az író, mintha maga a hős szólalna meg.

5. Keress Mikszáth történetében véletlen és motivált fordulatokat!

Véletlenül találkoznak a két „mentőangyallal”, de – mint láttuk – ezeknek jó okuk van segíteni. A találkozás véletlen; az, hogy segítenek, nem véletlen.

6. Mely magyar települések kínálnak internetes anyagot, ha a „János vitéz” szókapcsolatra kattintasz?

Például Ráckeve, ugyanis a helyi legenda szerint egy itteni fiatalemberről, Horváth Jánosról mintázta Petőfi a hősét. János vitéz díszkút is áll a városban, www.rackeve.hu

7. Nézz utána a fentebb említett honlapon: milyen poggyással érkezett Mikszáth 1878-ban Szegedre?

Mindössze két inggallér volt a zsebében, semmi más csomagja nem volt.

(www.nograd.net/irodalom – Mikszáth – életrajz)

8. Járj utána a könyvtárban, milyen ruhadarab volt a pruszlik!
Testhez simuló, kivágott, elöl fűzött női mellény.

9. Derítsd ki, mióta hordanak nadrágot a nők!
A 19. század közepétől.

10. Mit tudsz a skót szoknyáról? Férfi vagy női viselet volt a tóga?
Férfi.

Márai Sándor: *Csutora*

1. Milyennek ábrázolja a jelenet a másik szereplőt, az őrt? Jellemezd őt!
*Igénytelen: rendetlenség, kosz veszi körül.
Kapzsi, vagy legalábbis jó kereskedő.
Középkorú.*

2. Melyik részt érzed a legérzelmesebbnek, a kételyek, aggályok nélküli szakasznak?
„Régen érezte kezén ezt a melegséget... Se kézfogásnál, se másféle testi érintésnél.”

3. Meséld el Gerald Durrell történetét először mindentudó elbeszélőként, vagyis előre látva a majdani eseményeket és a szereplők gondolatait! Utána meséld el ugyanezt tárgyilagos elbeszélőként!
Egyéni válaszokat várunk.

4. Jellemezd a Márai-részletet a regénytér és regényidő szempontjából!
*A regénytér szűk: a kutyatelep szűkös, elkerített része.
A regényidő – e jelenetben – kevesebb mint egy óra.*

5. Milyennek látod az „úr” anyagi helyzetét? És az őrét?
Az úr gazdag, legalábbis jómódú, az őr szegény.

6. Nézd meg az értelmező szótárban, mit jelent a csutora szó!
Kulacs vagy a pipaszár szópókája.

7. Miért más a hangulata másik nagy ünnepünknek, a húsvétnek? Először készíts összehasonlító vázlatot, majd fogalmazd a megállapításokat összefüggő szöveggé!
Egyéni válaszokat várunk.

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*

Szerző és műve

1. Kövesd nyomon *A kőszívű ember fiai* cselekményének idejét! Mikor hal meg az idős Baradlay? Mikor van Ödön eljegyzése? Mikor keresi fel Marie asszony Jenőt és Ödönt? Mennyi idő telik el a regény zárlatáig?
A kézfogóra hat héttel Baradlay halála után kerül sor, ahogyan azt ő maga kijelölte, csak épp a szereplők mások. Következnek az 1848 márciusi események, majd a szabadságharc egészen a Haynau-uralomig, 1850-ig. Ez körülbelül két-két és fél év. Az epilógus további 20 év történéseit foglalja össze.

2. Gyűjtsd össze Richárd barátait és ellenségeit! Kik szeretik és kik gyűlölik őt? Melyik táborban vannak többen?

Szeretik a katonái, különösen Pál úr. Szereti a családja, különösen az édesanyja. És szereti Edith.

Gyűlöli a Plankenhorst család, különösen Alfonsine. Nem gyűlöli, de ellensége Palvicz Ottó is. Természetesen többen vannak, akik szeretik.

3. Idézd föl, hova kerül, hogyan tér haza Ödön a bukás után. – Jellemezd őt, és mutasd be családját, rokonait is!

Fogságba esik, s ott nem más leplezi le kilétét, mint egykori Pétervári barátja, Leonin. Nem kegyelmez neki, nem barátja többé. (Ám lehet, hogy mégis az, s csak azért tartja fogságban, nehogy ráleljen a Nagyváradon tartózkodó Rideghváry.) Az ő azonban nem más, mint az imsik, aki a kocsisuk volt a farkaskaland során. Ez megszökteti. Boksa Gergő egy mocsárba vezeti Ödönt, nádkunyhóban rejti el. Ödönnek fogalma sincs, merre járnak, meglepetésére egyszer csak otthon van.

Ödön nagylelkű, határozott, szilárd jellem.

4. Oszd három csoportba a regény szereplőit – Válaszd külön a főszereplőket, és az epizódszereplőket!

Főszereplők: Marie asszony és három fia.

Mellékszereplők. Rideghváry, Tallérossy, Alfonsine, Palvicz.

Epizódszereplők: például Boksa Gergő.

5. Írj érvelő fogalmazást Baradlayné férjével szembeszegülő döntéséről! Gyűjtsd össze tettének negatív és pozitív következményeit! Foglalj állást: helyesen vagy helytelenül cselekedett?

Egyéni válaszokat várunk.

Negatív következménye Jenő halála.

Pozitív: Jenő jelentéktelen alakból hőssé válik. A harcot követő évtizedek meghozzák a küzdelem politikai eredményeit is, amint az az epilógusból is kiderül.

6. Válaszd ki, melyik a kedvenc fejezeted! Indokold választásodat!

Egyéni válaszokat várunk.

A zsibárus

1. Foglald össze néhány mondatba a történeteket! Milyen céllal érkezett Richárd? Miért mond le róla? Milyen eredménnyel távozik ehelyett?

Vissza akarja vásárolni ide került arcképét, mert méltatlannak találná, ha egy zsibárus boltjában függne. Közben azonban ráakad egy rendkívüli értékű kardra, amit a zsibárus szinte ingyen nekiad. Megszereti a boltost, s enged a kérésének: maradhat a kép, s az árus a hálószobájában fogja elrejtteni.

2. A jelenet nélkülözhető lenne a cselekmény egészének szempontjából, a különleges kard azonban nem. – Hol lesz fontos szerepe?

A Palvicz Ottóval vívott párbajban.

3. Mely jelenetben ejti Richárd ámulatba a zsibárust? Hogyan éri el az író, hogy Richárd szinte emberfeletti hőssé magasodjék a jelenetben?

Nem hogy alkudna a kardra, hanem nyíltan megmondja az árusnak, hogy az egy helyett 100 aranyat ér, hiszen damaszkuszi acélból készült.

4. Miből tudjuk meg, hogy Richárd nemcsak erős, hanem tisztességes ember is?
Nem akarja becsapni a zsibárust.
5. Egy amerikai kutatás szerint beszélgetéseink felét kb. 25 folyton visszatérő szó teszi ki, s csak másik fele áll össze változó, cserélődő szavakból. – Mennyiben magyarázza ez a 22 000 szót használó Jókai-művektől való idegenkedést?
Sok olyan szót használ az író, amit ma már nem értünk.
6. Becsüld meg: hány szót tud egy másfél éves, egy kétéves és egy hároméves kisgyerek.
Mit gondolsz, hogyan hat a televíziózás a szókincsünkre?
*Másfél éves: 20–30.
Kétéves: 100–200.
Hároméves: 1000–4000.*
7. 1999-ben a csoki volt a legtöbbször említett étel, a kóla a legtöbbször említett ital. Más eredményt hozna-e szerinted egy mai vizsgálat?
Egyéni válaszokat várunk.
8. Az állatok támadó, kihívó magatartásnak érzik, ha „farkasszemet nézünk” velük. – Mit árul el ez a nyílt szembenézés gesztusáról? Milyen ember az aki képes erre, és milyen, aki nem?
A szilárd jellemű, magabiztos, erős egyéniségek néznek szívesen szembe a másikkal. Aki a kerüli a többiek tekintetét, az félénk, zavart, tart a kapcsolatteremtéstől.

A kézfogó napja

1. Rideghváry komédiának nevezi a jelenetet, s az valóban emlékeztet egy színházi előadásra. – Igazold állításunkat az alábbi szempontok figyelembe vételével:
– *meglepetés: Egészen más történik, mint amire a közönség számít: az ifjú pár – Rideghváry és Marie asszony helyett Ödön és Aranka.*
– *rendezés: Baradlayné ügyel rá, hogy senki ne sejtjen semmit; fellépésüket arra a pillanatra időzíti, amikor a várakozás a tetőfokára hágott.*
– *szövegkönyv: Tormády és Lánghy szavait úgy tervezték el, hogy csak fokról fokra derüljön ki a meglepetés.*
– *hatás, közönség: Baradlayné pontosan tudja, milyen reakciót fog kiváltani az egybegyűltekből a váratlan fordulat, s Tallérossy örömkialtása bizonyítja, hogy csakugyan elveszítik a fejüket a meglepetéstől.*
2. Kiket nevezhet Lánghy Bertalan „földi isteneknek” – Miért mondhatjuk, hogy istenként próbáltak viselkedni?
A Rideghváry féle nagyhatalmú urakat.
3. Maga Rideghváry is elismeri Baradlayné döntésének végzetességét és rendkívüliségét. Elismerő szavai azonban kettős értékűek. Miért?
Mert miközben magaslatról beszél, ezzel egyben a vérpadra is céloz.
4. A jelenetben számos vígjátéki elemet alkalmaz az író, melyek közül a legfontosabb a félreértés. – Gyűjtsd össze, ki mit ért félre!
*Gálfalvy azt hiszi, az adminisztrátort dicsőíti Tormády.
Rideghváry azt gondolja, őt nevezik ifjúnak.
Zebulon úgy véli, kettős kézfogó lesz.*

5. Aki családot alapít, sebezhetőbbé teszi önmagát, hisz immár másokért is aggódhat, másokért is felelős. – Vajon miért vállalja mégis e terhet az emberek többsége? Gyűjts minél több okot.

Egyéni válaszokat várunk – például: a családban nem feltételekhez kötött szeretetet kapunk, hanem hibáinkkal együtt is elfogadnak minket,

6. Vajon milyen feleség vált volna Alfonsine-ból Jenő oldalán? Adja jellemzést az elképzelt ifjú Baradlaynéról!

Egyéni válaszokat várunk – például: szórja a pénzt, egyre többet követel Jenőtől; megveti a férjét, fűvel-fával megcsalja, a gyerekeivel nem törődik stb.

7. A Jókai-regény olvasott fejezetében szerepel ugyan a gyűrű, de bár lett volna rá pénzük, ezt sem a fiatalok vették. – Mi derül ki a gyűrűkről?

Az idős Baradlay házaspár gyűrűi voltak azok.

8. Ki lett volna Rideghváry „kikérő násznagy”? Kit kért fel ehelyett Ödön? Ki vállalta a kiadó násznagy szerepét? Értelmezd is az elnevezéseket!

Gálfalvy helyett Tormándy a kikérő násznagy, a főtisztelendő helyett Lánghy lett a kiadó násznagy.

A kikérő násznagy a vőlegény nevében szól, a kiadó násznagy a menyasszony nevében.

Akik igazán szeretnek

1. Értelmezd Baradlayné költői tömörségű, szónoklatba illő szavait: „lélekcsereelő idők járnak, fiam!”

Richárd felesküdött a királyra, most azonban a szabadságharcosok oldalára kell állnia. Anyja szerint új emberként kell fellépniük az új helyzetben. Ki erre, ki arra cseréli eddigi magatartását, de senki sem maradhat semleges a drámai helyzetben.

2. Hogyan utalnak vissza a rákövetkező mondatok a regény címére?

Ebben az élet-halál harcban Baradlayné szerint a kőnek is szíve van, és fáj. Az érző szív és a kőszív eredetileg az öreg Baradlayra vonatkozik: fizikai értelemben megkövült (elmeszesedett) szíve az érzelmek tekintetében is kőszívnek bizonyult.

3. Keress további példákat a regényből

- az anyai szeretetre: *Baradlayné képes kofának öltözni és átkelni a frontvonalakon, hogy beszélhessen a fiával.*
- a fiúi odaadása: *Richárd anyja első szavára szakít addigi meggyőződésével, pedig láttuk, milyen kérlelhetetlen ember.*
- a testvéri ragaszkodásra: *Jenő életét áldozza Ödönért.*
- a szerelmi szenvedélyre: *Jenő valósággal rabja lett Alfonsine-nak, se lát, se hall, teljesen elvakult minden másra.*
- a baráti önfeláldozásra: *Pál úr testével védi meg Richárdot.*
- az engesztelhetetlen gyűlöletre: *Alfonsine képes személyesen elmenni Haynauhoz, hogy biztos halálba taszítsa a Baradlay-fiúkat.*

4. Két beszélő név a regényből: Lánghy tiszteletes – Rideghváry Bence. – Mit árul el a név (s ami mögötte van) Jókai értékrendjéről, az érzelmek szerepéről vallott fölfogásáról?

Lánghy pozitív hős: a szenvedély lángja, az erős érzelmek értéket képviselnek a regényben Rideghváry ellenszenves, negatív figura: a hideg számítás, az érzelmek nélküli személyiség ellenszenves az író számára.

5. A sajtó többé-kevésbé befolyásolja az olvasót. – Igazold ezt Richárd példája alapján!
Tiltja a táborában az újságok olvasását, mert tudja, milyen erősen befolyásolnák azok a katonáit.

6. Pál úr, Richárd tiszti szolgája is a rendkívüli hírek hatására változtat életmódján. – Mire szánja el magát most, öreg fejjel?
Olvasni tanul.

7. Jókai 1848 márciusában *Nőszabadság!* címmel írt cikkében így adott irányelvet a hölgyeknek: „A ti szavaitok fogják őket csodadolgok kivitelére lelkesíteni.” – Hányszor kapnak sorsfordító szerepet e „szavak” *A kőszívű ember fiaiban*?
Legalábbis háromszor: az anya mindhárom fiát szavaival fordítja a helyes irányba.

Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*

Szerző és műve

1. Foglald össze, milyen hatással van Glogovára a csodás ernyő! Hogyan változnak a dolgok a faluban?

Pozitív hatással van a falura: egészen kivirágzik a közösség. Zarándokhellyé válik, és ebből jelentős anyagi hasznot húznak a helybeliek.

2. Miben áll Gregorics terve? Hogyan mentené meg a vagyont? Miért nem találhat más megoldást?

Arra gondol, hogy majd csak közvetlenül halála előtt adja át fiának a vagyont, mert fél tőle, hogy a rokonok elperelnék a törvénytelen leszármazottól a pénzt. Kis híján sikerül is a terve, azonban előbb hal meg, mint ahogy Gyuri hazaér.

3. Gregoricsnak a vagyon megmentésén túl más célja is van a tervvel. – Micsoda? Honnét ered a szándéka?

Be akarja csapni a rokonait, akik csúnyán bántak vele.

4. Milyen szerepet játszanak a véletlenek a regényben? – Mondj példákat is!

Központi szerepet játszanak. Véletlenül kerül keveredik a faluba Müncz az ernyővel, véletlenül hiszik Szent Péternek. Hajszálon múlik, hogy Gregorics átadhassa az ernyőt Gyurinak, és véletlen az is, hogy elégetik az ernyő nyelét.

5. Miért találó és tömör a regény címe? Tudnál-e jobbat? Készíts változatokat!

*Mert sejteti, hogy csodás dolgokról lesz szó, ugyanakkor előre nevetünk is, mert hisz hogy jön Szent Péterhez egy ilyen hétköznapi és modern tárgy? Címtervek: egyéni válaszokat várunk. Például: *A furfangos Gregorics; Pénzt vagy életet.**

6. Ki a kedvenc szereplőd? Indokold választásodat!

Egyéni válaszokat várunk

Az esernyő és Szent Péter

1. Mikszáth történetében a test megrázkódtatása idézi elő a halott föléledését. – Az orvosi gyakorlatban milyen technikával kísérik meg az újraélesztést?
Áramütéssel idézik elő a megállt szív újbóli összehúzódását (defibrillálás).

2. Miért épp egy civilizációs eszközt állít Mikszáth a szétterjedő hiedelem középpontjába?

Hogyan segíti e tárgy kifejezni két kor, két kultúra bizarr találkozását?

Az esernyő egy prózai, merőben praktikus tárgy: tökéletesen mentes mindenféle szimbolikus vagy transzcendens jelentéstől. Ez a tárgy egészen bizarr tartalmúvá válik, ha misztikus dolgokkal hozzuk összefüggésbe.

3. Melyik cselekményszál része a most olvasott fejezet?

Az első része: az esernyő legendáját mondja el.

4. A kőszívű ember fiaiban milyen cselekményszálakat különítenél el?

Voltaképpen a három fiú története a három fő cselekményszál. A mű elején az apa határozata és az anya ellenkezése köti egybe őket, a mű végén pedig a közös üldöztetés.

5. Mit várnak a hozzátartozók az esernyő jelenlététől? Miért érzik túlcsoordulónak az égi kegyet?

Eredetileg csak azért ragaszkodnak hozzá, mert a különös, számukra ismeretlen tárgy jelenléte ünnepélyesebbé teszi a szemükben a temetést. Végül messze több, amit átélnek: feltámad a halott.

6. Nemes Nagy Ágnes bibliai történetre utal: Jézus az evangélium szerint föltámasztotta Mária és Márta fivérét, Lázárt. – Szerinted hogyan változott a testvérek viszonya a csodás esemény után?

Egyéni válaszokat várunk. Több helyen olvashatunk például arról, hogy a halálból visszatért betegek nemigen foglalkoznak a továbbiakban gyakorlatias dolgokkal: ilyen értelemben nem tudnak vagy nem akarnak visszatérni a hétköznapihoz.

Gregorics Pál halála és hagyatéka – A kapzsi Gregoricsok

1. Hogyan vélekedsz Gregorics testvéreiről és fiáról? Ők inkább típusok, vagy inkább különcök? – Indokold az álláspontodat!

A testvérek egy típus megjelenítői: az anyagias, kapzsi, harácsoló és rosszindulatú embertípust jelenítik meg. Gyuri nem típus, hanem egyedi karakter. Mentis a szélsőséges jellemvonásoktól: azt mondhatjuk, egy „normális” ember.

2. Mit jelent az elbeszélő mondata: a mesék örökölték Gregorics vagyonát, „fogyasztották, gyarapították, tették ide, tették oda, ahova nekik tetszett”? Értelmezd az állítást!

Nem a vagyont örökölték, hanem annak történetét, a hozzá fűződő legendákat. És természetesen nem a vagyont fogyasztották és gyarapították, hanem a hozzá fűződő meséket szőtték tovább, vagy hagytak el belőle. Vagyis: a téma népköltészeti motívummá vált, s úgy alakult, ahogyan a népmesék, népdalok szoktak.

3. Kinek a nézőpontjából látjuk az előző fejezetben feldolgozott részletet (Az esernyő és Szent Péter)? Hogyan bővül a részlet végén azoknak a köre, akik véleményéről tudósítást kapunk?

A glogovaiak nézőpontja érvényesül a jelenetben: ők vélik ünnepélyes kelléknek az esernyőt. Az utolsó bekezdések az egész vidék nézeteit közvetítik: hittek az esernyőben, „amerre csak a Bjela Voda folyik”.

4. A mindentudó elbeszélő a Gregoricsok pereskedéséről szólva egy helyen úgy tesz, mintha maga sem tudná az igazságot. – Idézd az erre utaló mondatot!

„Hogy mit találtak az üstben, azt egész bizonyossággal sohasem lehetett megállapítani.”

5. *A kőszívű ember fiainak* világát is számos titok lengi be. – Milyen titkot őriz meg hosszú időn át a lovagias Richárd? Miről hallgat az önfeláldozó Jenő?

Richárd Palvicz Ottó és Alfonsine fiának titkát őriz meg; Jenő arról hallgat, hogy ő nem Edmund, hanem Eugén.

6. *A Bibliában* a tudás jelképeként szerepel az alma. Idézd fel a történetet!

Éva a kígyó tanácsára a tudás almájából szakít. És valóban önmagukra eszmélnek tőle, de csak annyit állapíthatnak meg, hogy mezítelenek.

A fülbevaló

1. Milyen véletlenek játszanak még szerepet a cselekményben? Emlékszel-e motivált, szükségszerűnek mutatott cselekményelemekre?

A véletlenekről már szó volt. Motivált esemény például a testvérek viselkedése: cseppet sem véletlen, hogy fáj a foguk Gregorics vagyónára. Jellemük az ok, tehát van ok.

2. Annál a jelenetnél, amikor Gyuri a szobába lép, Mikszáth véletlenül feladja a mindentudó elbeszélő pozícióját. – Mi mutatja, hogy itt tárgyilagos elbeszélőt hallunk?

Nem tudja, mit érez Gyuri:

Mintha várna valamit. Talán azt, hogy... Vagy talán...

3. Milyen happy enddel végződő regényt olvastál már? Gyűjts ilyeneket, s gyűjts szomorúan végződőket is!

Egyéni válaszokat várunk.

Jó a vége például A gyűrűk urának, szomorúan végződik például A kőszívű ember fiainak (Jenő halála miatt).

4. Milyen értékrendet sugall Mikszáth műve? Mik a fontos dolgok, s mik a lényegtelenek?

Az érzelmek, a szerelem, az emberi kapcsolatok fontosabbak a vagyonnál.

5. Emlékszel-e a *Tom Sawyer kalandjai* kerítésfestési jelenetére? Mit mond ez az epizód a játék s a munka viszonyáról?

Ha munkának látjuk a tevékenységet, kedvetlenül végezzük ~ ha értéként tekintünk rá, örömmel. Jó példa lehet az autóvezetés. Hány felnőttnek káprázik már a szeme a sok vezetéstől! S milyen boldog egy kamasz, ha az apja megengedi neki: most vezethetsz egy kicsit!

6. A smaragd állítólag az előrelátás képességével ruházta fel viselőjét. – Milyen eseményeket vetítene Veronka szeme elé a kő, ha csakugyan így működne?

Nagyon szép eseményeket: szerelmet, esküvőt, házasságot.

Mikszáth Kálmán: *Bede Anna tartozása*

1. A szerző nagy figyelmet szentel az érzelmeknek: mintha azt sugallná, hogy azok a tényéknél s a gondolatoknál is fontosabbak. – Gyűjtsd össze az érzelmek változására utaló részeket, s összeállítva őket, mutasd be a szerepüket!

– az elnök hideg szemekkel pillant az ajtóra

– közönyösen kérdezi a lányt

– később már „nem olyan mogorva”

– egymásra néznek mosolyogva

– szelíden szól

– a kegyetlen ember egészen el van érzékenyülve

– megsimogatja gyöngéden

Az emberi lélek kincsei (Erzsi önfeláldozása) felülírják, felülbírálják a mesterséges világ (törvények, jog) embertelen szabályait.

2. Mikszáth novellája olyan, mintha nem is történet lenne, hanem színpadi jelenet. Foglald táblázatba a jelenet szereplőit, díszleteit, helyszínét, időtartamát. Adjátok elő a jelenetet saját szavaitokkal!

<i>Szereplők:</i>	<i>Bírák, szolga, elnök, Erzsi</i>
<i>Díszletek:</i>	<i>Pulpitus, bádogkarika, ablakok</i>
<i>Helyszín:</i>	<i>tárgyalóterem</i>
<i>Időtartam:</i>	<i>Néhány perc</i>

3. Idézz fel anekdotikus történetet *A köszívű ember fiaiból!*
Szalmás uram története, például.

4. A *Szent Péter esernyője* című regény „sztorija” maga is egy anekdota. – Meséld el rövid, csattanós formában a történet lényegét.
Egyéni válaszokat várunk.

5. *A köszívű ember fiaiban* Baradlay Kazimír eszközként tekint Ödönre, Jenő viszont célként. – Értelmezd ezt az állítást, és támaszd alá a cselekvés felidézésével!
Az apa számára fia eszköz: történelmi eszméinek, királyhűségének, konzervativizmusának megvalósítására akarja használni a fiát, még a síron túlról is irányítva őt.
Jenő számára a bátyja cél: meg akarja menteni őt a haláltól, ezért mindent vállal érte.

6. A *Szent Péter esernyőjében* Wibra Gyuri eleinte külső javakért küzd, a történet végén viszont a belső értékek fontosak számára. – Igazold a cselekmény felidézésével, hogy az előbbi mások boldogtalanságát eredményezné, az utóbbi viszont csak örömet jelent az érintettek számára.
Ha megszerzi a külső javakat (Gregorics vagyont), egyben részévé válik a testvérek kisémmizésének.
Ha elnyeri a belső javakat (a szerelmet), azzal Veronkát is boldoggá teszi.

7. *A köszívű ember fiainak* befejezése is téves ítéletről számol be, mégpedig Bede Anna esetéhez hasonlóról! Itt azonban pozitív értékelést vált ki belőlünk a tévedés. – Miért? Tévedés folytán végzik ki Jenőt Ödön helyett. Hasonló, mert mindkét történetben testvér akar bűnhődni a testvér helyett.

Karinthy Frigyes: *Budapest – írhatta volna Jókai*

1. Ugyancsak jellemző Jókaira az idegen eredetű szavak gyakori alkalmazása. – Keress ilyeneket a szövegben!
Illumináció: kivilágítás.
Festál: ünnepel.
Fiskális: ügyvéd.

2. Paczkalek urat cselszövőként mutatja be a szöveg. – Miért gyatra a jellemzése? Miért alaptalan, hogy „ravasznak” mondja őt az elbeszélő?

Az a megjegyzése, hogy a kisasszonynak fáj a feje, túl soványka ahhoz, hogy ennek alapján ravasznak lássuk.

3. Ha Mikszáthról írnál paródiát, művészetének mely vonásait emelnéd ki?

Egyéni válaszokat várunk.

Például: gyakran elkanyarodik a fő témától, ha eszébe jut egy anekdota.

Szívesen mutat rá az egyszerű emberek viselkedésének nevetséges részleteire.

4. Ki az a környezetben, akinek stílusát legkönnyebben tudnád parodizálni?

Egyéni válaszokat várunk.

5. Karinthy feltűnő képzavart alkalmaz, amikor e vaskarok félelmetes voltát ecseteli. – Miért képzavar a „karok rossz szemmel nézendenek” kifejezés?

Mert a karok nem tudnak nézni.

6. Odüsszeusz egyik kalandjában a bűvös madáréneke is szerepel. – Kik énekelnek neki? Miért veszélyes a daluk?

A szirének dala veszélyes, mert képtelen megválni tőlük, aki meghallotta.

Kiss Ottó: *Hangyák élete*

1. Mely részletek utalnak a kamaszkor jellemzőire a történetben?

A világ hirtelen kitágul: Dorina balesete széttöri a védett, zárt világ idilljét, melyben azelőtt Vas Lajos mogorvasága volt a lehetséges legrosszabb dolog.

A másik személy középpontba kerül: a játékok helyett a Dorinával való találkozás lesz a legvonzóbb lehetőség.

Fiatalfelnőttek válnak mintává: Dorina bátyján csüngnek ámulattal.

2. „A világ minden pillanatban létrejön” – hangzik el a szövegben, majd négy sorral lejjebb: „a hetedik napon a sátor már állt.” – Mire utalhat a hétnapos „teremtéstörténet”: miben akar hasonlítani az ember az Istenre?

Az ember is teremt. Isten hét nap alatt világot teremtett, a gyerekek hét nap alatt készülnek el a sátorral.

3. Az udvaron két fa áll, akárcsak az édenkertben, s Javrik úgy érzi, a Teremtő rendezte be ezt az udvart. – Mihez hasonlítják ezek az utalások a gyermekkor idilljének elvesztését?

A teremtés, a hét nap, a két fa mind a paradicsomi történetre utal. Dorina balesete éppúgy vet véget az idillnek, ahogyan Ádám és Éva bűne az édennek.

4. Mire számíthatunk a történet egyes szakaszait olvasva, s milyen meglepetések várnak ránk ezeket megcáfolva?

Egyéni válaszokat várunk.

5. Ki a legrokonszenvesebb szereplő számodra, ha összeveted Mikszáth és Kiss Ottó alakjait? Indokold a választásodat!

Egyéni válaszokat várunk.

6. Mikszáth novellájában Bede Erzsi nem remélhet viszonzást halott nővérétől, mégis áldozatot vállal érte. – Ki jár el hasonlóan a történetünkben, szintén érdek nélkül téve a jót?

Javrik, amikor segít Tomiszlávnak a sátorépítésben.

7. Mikszáthnál túlcsoordulnak az érzelmek, Kiss Ottó minden érzelmét kerülve beszél a témáról. Igazold a megállapítást a történet befejezése alapján!

Csak a tényeket közli a kislány betegségével kapcsolatban.

8. „Akár egy felfedezésre váró birodalom” – gondolja Javrik Dorináék udvaráról. – Gyűjtsd össze és csoportosítsd e birodalom élőlényeit és díszleteit! Majd egészítsd ki a leírást olyan dolgokkal, amelyekről még izgalmasabbnak találnál egy ilyen udvart!

Egyéni válaszokat várunk.

Lázár Ervin: *A tolvaj*

1. Sorold fel, milyen tárgyak tűntek el eddig! Mi ezeknek a tárgyaknak a funkciója? Ma is használatosak, vagy van közöttük olyan, amelyik már ritkábban fordul elő a háztartásokban?

Mozsártörő, köcsögfedő, parázscsüptető, derelyevágó stb.

Ma már ritkán használunk ilyeneket, a régi paraszti háztartás kellékei ezek.

2. Keresd meg, hol van a történet csúcspontja, hol hág tetőfokára a feszültség!

„Itt van, fogom!”

3. Mit jelent az a szólás, hogy „Angyal szállt el fölöttünk”? Milyen helyzetben szoktuk ezt mondani? És mikor mondjuk azt, hogy „Te vagy az angyal”?

Ha a társaság váratlanul elhallgat.

Ha egy gyerek elsőként végez az evéssel.

4. Magyarázd meg, mit jelentenek a következő szavak: lámpacilinder, csisszen! – Alkoss egy mondatot, amelyben mindkét szó szerepel!

Lámpacilinder: üvegbúra.

Csisszen: olyan, mint a csusszan, csak a magas hangrend a lépés finomságára utal.

Például: Halkan csisszent a lába, míg odéblépett a lámpacilindert bámulva.

5. Milyen lehet a ridegsárga hold? Körül tudnád írni más szavakkal? Milyen évszak, milyen idő lehetett vajon akkor, amikor a történet játszódott? Keress erre utaló részleteket!

A sárga eredendően meleg szín, a nap színével társítjuk. A fémesen csillogó hold színe mégis hideg. Mondhatnánk helyette: fémszínű hold.

A tücsökcirpelés nyárra vall.

6. Írd meg a történetet úgy, hogy a helyszín modern, nagyvárosi lakás legyen, modern háztartási eszközökkel!

Egyéni válaszokat várunk.

7. Milyen tulajdonságokra szokták vonatkoztatni az „angyali” jelzőt? Sorolj fel néhányat!

Ha valaki szelíd lelkű, jóságos, ártatlan.

Békés Pál: *Az ólomkatona*

1. Hasonlítsd össze Andersen meséjének két főszereplőjét Békés Pál szereplőivel! – Szerinted miért épp Barbie baba lett a kis táncosnőből?

Egyéni válaszokat várunk.

2. A szereplők hosszú utat bejárnak, míg végül visszakerülnek az eredeti helyszínre, az Andersen és a Grimm utca sarkára, az időközben megnyílt Néprajzi Múzeumba. Készíts vázlatot az egyes helyszínekről!

Külvárosi, bontásra ítélt ház.

A munkás otthonában.

Kidobva, a járdaszegély mellett.

A patakban, a csónakban.

A hal gyomrában.

A tengerparton.

A halászkunyhóban.

A fővárosi piacon.

A repülőgép rakterében.

A Néprajzi Múzeumban.

3. A történetben számos olyan szó fordul elő, amely félreérthetetlenül a mai kor szókészletéhez tartozik. Keress ilyeneket, folytasd a sort: ürrobot, joystick...
számítógép, nejlonzacskó, gépfegyver, terepjáró

4. Írd le pár mondatban, mi játszódhatott le Barbie baba fejében, amikor a csatornába sodródott, és amikor elnyelte őket a hal! Úgy fogalmazz, mintha ő beszélne!

Egyéni válaszokat várunk.

5. Próbáld meg ugyanezt, írd le az átkelést a vízipatkány szemszögéből! Mit gondolhatott a két különös utasról?

Egyéni válaszokat várunk.

Például: irigykedhetett rájuk a boldogságuk miatt, s ezért is lehetett olyan ellenséges.

6. Készíts rajzot a történet számodra legérdekesebb vagy legkedvesebb jelenetéről!

Egyéni válaszokat várunk.

Megoldások a munkafüzet feladataihoz

Társadalom

1. A köznemesek élete

– Készítsd el (a teljesség igénye nélkül) az ismertetés vázlatát! Azt a formát folytasd, amelyben mi elkezdtük!

lakhelyük:	falu
utazás:	nem jellemző
házuk:	kúria
szobáik száma:	3–6
öltözékük:	zsinóros mente, szűk nadrág, sarkantyús csizma, kucsma, kard
újság:	az 1840-es évek előtt nem járatnak

2. A parasztság

– Fogalmazz meg 4 kérdést, amelyekre az ismertetésben található egyes részinformációk adják a választ! (Például: Kinek a földjét művelték a jobbágyok?)

Milyen volt a jobbágyok anyagi helyzete?

Miért a természet volt a parasztok életének közege?

Mi adta életük ritmusát?

Hány ember rendelkezett faliórával Szarvason 1740-ben?

3. Politika

– Húzd alá az ismertetés legfontosabb kulcsszavait, majd írd ki őket a vonalakra! Takard le a szöveget, és próbáld meg, el tudod-e mondani a lényegét a kiírt kulcsszavak alapján!

<i>elmaradottság</i>	<i>hazai ipar</i>
<i>elavult régi törvények</i>	<i>független magyar kormány</i>
<i>a jobbágyok földtulajdonhoz juttatása</i>	<i>közteherviselés</i>

4. Magánélet

– Ma miben más a helyzet? Fogalmazz 4 rövid, tényszerű mondatot, amely megmutatja az azóta bekövetkezett változásokat!

Ma egy átlagos magyar családban 4 fő lakik együtt.

Napjainkban nem jellemző az anyák szülés miatti halandósága.

Korunkban előfordul, hogy az anya a családfő.

A 21. században egyre gyakoribbak a válások.

Művészetek

1. Képzőművészet

– Készítsd el (a teljesség igénye nélkül) az ismertetés vázlatát! Azt a formát folytasd, amelyben az előző fejezetben is dolgoztál.

Egyéni munka.

2. A magyar színjátszás kezdetei

– Fogalmazz meg 4 kérdést, amelyekre az ismertetésben található egyes részinformációk adják a választ!

Egyéni munka.

3. Zene

– Húzd alá az ismertetés legfontosabb kulcsszavait, majd írd ki őket a lentebbi vonalakra! Takard le a szöveget, és próbáld meg, el tudod-e mondani a lényegét a kiírt kulcsszavak alapján!

verbunkos, stílus

nemzeti opera

Egressy Béni

Liszt Ferenc

Erkel Ferenc

megújhodás

4. Tánc

– Ma miben más a helyzet? Fogalmazz 4 rövid, tényyszerű mondatot, amely megmutatja az azóta bekövetkezett változásokat!

Ma a bálakat nem fogadóknak rendezik, hanem rendezvénycsarnokban.

Napjainkban a sajtó nem ítéli el egyik táncot sem.

Korunkban rendszeresen szerveznek táncversenyeket.

A 21. században a nemzeti táncoknál divatosabb a diszkótánc.

Kultúra, művelődés

1. Irodalmi élet

– Készítsd el az ismertetés vázlatát a már gyakorolt formában!

magyar folyóiratok

Magyar Museum, Orpheus, Koszorú

irodalmi társaság

Kisfaludy Társaság

nyelvújítás

10 000 szó megalkotása

népköltészeti kutatás

Erdélyi János

2. A kultúra terjesztésének feltétele: a papírgyártás és a nyomtatás

– Fogalmazz meg 4 kérdést az ismertetéshez!

Miből állították elő a papírt?

Mikor terjedt el a cellulóz használata?

Hol kezdte meg a működését az első magyar papírgyár?

Milyen hatékonysággal működött a hengeres nyomda a kézisajtóhoz képest?

3. Tudomány

– Húzd alá az ismertetés legfontosabb kulcsszavait, majd írd ki őket a lentebbi vonalakra! Takard le a szöveget, és próbáld meg, el tudod-e mondani a lényegét a kiírt kulcsszavak alapján!

a párhuzamosság kérdése

dinamit

a villanymotor őse

nemzeti könyvtár és múzeum

foszforos gyufa

Tudományos Akadémia

4. Oktatás

– Ma miben más a helyzet? Fogalmazz 4 rövid, tényyszerű mondatot, amely rámutat az azóta bekövetkezett változásokra!

Ma a legtöbb iskola állami kezelésben áll.

Napjainkban 12 éves koruk után is kötelező általános iskolába járniuk a tanulóknak.

Korunkban a lányok is járhatnak középiskolába.

A 21. században sokféle tudományt lehet tanulni az egyetemeken.

Életmód

1. Utazás

– Készítsd el az ismertetés vázlatát a már gyakorolt formában!

<i>külföldi utazás ritkán</i>	<i>Széchenyi István</i>
<i>fürdőhely</i>	<i>hajózási társaság</i>
<i>szállás nemesi családoknál</i>	<i>hídépítés</i>
<i>megfelelő szállodák hiánya</i>	<i>közlekedési miniszter</i>

2. Öltözködés

– Fogalmazz meg 4 kérdést, amelyekre az ismertetésben található egyes részinformációk adják a választ!

Hogyan viselték nyáron a vászongatyát?
Miért tiltotta a cifraszűr viselését az önkényuralom?
Kik ösztönözték a vállkendő viselését?
Mely tájegységeken hordtak a pásztorok subát?

3. Táplálkozás

– Húzd alá az ismertetés legfontosabb kulcsszavait, majd írd ki őket a lentebbi vonalakra! Takard le a szöveget, és próbáld meg, el tudod-e mondani a lényegét a kiírt kulcsszavak alapján!

<i>a tészta elterjedése</i>	<i>pörkölt</i>
<i>húsfogyasztás</i>	<i>evőeszközök</i>
<i>töltött káposzta</i>	<i>a villa elterjedése</i>

4. Egészségügy és higiénia

– Ma miben más a helyzet? Fogalmazz 4 rövid, tényszerű mondatot, amely megmutatja az azóta bekövetkezett változásokat!

Ma a kórházakban a különböző osztályokon sok ágyon gyógyítják a betegeket.
Napjainkban elszállítják a szemetet.
Korunkban általánossá vált a vízvezeték.
A 21. században szerencsére alig-alig fordul elő veszett kutya.

Könyvtári feladatok

1. Mettől meddig tartott a reformkor? Mikor volt az első reformországgyűlés?

1825–1848.

1825–1827.

2. Kik voltak a Batthyány kormány tagjai?

<i>gr. Batthyány Lajos</i>	<i>Klauzál Gábor</i>
<i>hg. Esterházy Pál</i>	<i>Kossuth Lajos</i>
<i>gr. Széchenyi István</i>	<i>Szemere Bertalan</i>
<i>Mészáros Lázár</i>	<i>br. Eötvös József</i>
<i>Deák Ferenc</i>	.....

3. Gyűjtsd össze, milyen fejlesztések, kezdeményezések fűződnek Széchenyi István nevéhez!

<i>a Magyar Tudós Társaság alapítása</i>	<i>a dunai gőzhajózás</i>
<i>a Nemzeti Kaszinó alapítása</i>	<i>a hajógyár, a téli kikötő</i>
<i>a lóversenypálya alapítása</i>	<i>a selyemhernyótenyésztés</i>
<i>a Vaskapu hajózhatóvá tétele</i>	<i>a gőzzel hajtott hengermalom</i>
<i>a Tisza-szabályozása</i>	.....

4. Nézz utána, mely külföldi országokban fordult meg élete során!

Kossuth:	Széchenyi:
<i>Törökország</i>	<i>Német Birodalom</i>
<i>Olaszország</i>	<i>Anglia</i>
<i>USA</i>	<i>Törökország</i>
<i>Anglia</i>	<i>Franciaország</i>
.....	<i>Itália</i>

5. Mely reformkori közéleti személyiség életében játszottak szerepet az alábbi települések?

(Az 5. feladat kérdéseire csak egy-egy név a válasz!)

- Monok *Kossuth Lajos (szülőhelye)*
- Nagycenk *Széchenyi István (kastélya)*
- Torino *Kossuth Lajos (emigrációjának egyik helyszíne)*
- Szatmárcseke *Kölcsey Ferenc (lakóhelye 1815-től haláláig)*
- Cegléd *Kossuth (híres beszédének színhelye)*
- Lipcse *Széchenyi (harcolt a Napóleon elleni csatában)*

6. Foglald össze egy-egy mondatban, hogy ki volt:

- Lovassy László: *A reformkori országgyűlési ifjak vezetője, 1836-ban bécsi utasításra letartóztatták, a börtönben megőrült.*
- Eötvös József: *A reformkori centralisták vezetője. A Batthyány Kormány kultuszminisztere. A kiegyezés utáni első kormány kultuszminisztere.*
- Perczel Mór: *A szabadságharc honvédtábornoka.*
- Táncsics Mihály: *Reformkori radikális ellenzéki politikus, a jobbágyság érdekeinek szószólója, 1847-ben letartóztatták és bebörtönözték.*

7. Milyen fegyverekkel harcolt a szabadságharc honvédserege?

ágyú, szuronyos puska, szablya

8. Reformkori költőink, íróink közül ki volt:

- országgyűlési követ? *Kölcsey Ferenc*
- országgyűlési képviselő? *Vörösmarty Mihály (Kossuth lemondása révén a Bács megyei kerület képviselői mandátuma)*
- honvéd őrnagy: *Petőfi Sándor*
- a forradalmi kormány Közlönyének szerkesztője? *Jókai*

Berzsenyi Dániel: *Levéltöredék barátnéhez*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Igazi levél-e Berzsenyi verse? Mely megszokott levélformulák hiányoznak belőle?

Nem, mert hiányzik belőle a megszólítás és az elbúcsúzás.

– Az elmúlt örömök említése az élettől való búcsúzásra utal. A 2. versszak mely metaforája jelképez szintén számvetést, befejezést?

A szüret.

– A vers zárata két értéket emel ki. A szerelem említése egyértelmű, de mit jelenthet a nóta?

A költészetet.

b) Építkezés (Az *a*) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A vers nem igazi levél. A költő az élettől búcsúzik benne. Két értéket emel ki.

A vers nem igazi levél, hiszen hiányzik belőle a megszólítás és az elbúcsúzás.

A költő az elmúlt örömeiket megemlítve búcsúzik el az élettől.

A vers zárlatában két értéket emel ki, a szerelmet és a költészetet.

2. A versbeli beszélő látszólag tétlenül pihen a tűz mellett, valójában azonban kifelé és befelé is figyel. Milyen benyomások gazdagítják lelki életét e békés percekben?

– hallás, látás, emlékidézés, álmodozás, lángok, képzelet, diófa, bogár hangjai, cselédek hangja

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy kiemeled a három fontosabb gyűjtőfogalmat, és ezek mellé tagolod a hozzájuk tartozó konkrétumokat!

– hallás

– bogár hangjai

– cselédek hangja

– látás

– lángok

– diófa

– képzelet

– emlékidézés

– álmodozás

b) Foglald egyetlen mondatba a választ, például így:

A beszélő látszólag tétlen, valójában azonban hallja a bogár és a cselédek hangját, látja a lángokat és a diófát, és a képzelete is működik: emlékeket idéz és álmodozik.

3. Emlékszel-e még a *Családi körre*, Arany János 5. osztályban tanult versére? Emlékeztetőül elolvashatod az első versszakát: [...]

a) Az Arany-vers első versszakában legalább három motívumot találsz, amely Berzsenyi versében is jelen van. Melyek ezek?

este

nyugalom

bogár

b) Hasonlítsd össze a két vers formavilágát!

– versszakok hosszúsága: *Arany verse 8 sorból áll, Berzsenyié 4 sorból.*

– sorok szótagszáma: *12 mindkét versben.*

– ritmus, ütemtagolás: *Arany verse felező tizenkettes, Berzsenyié szintén.*

– rímképlet, rímfajta: *Arany verse páros rímű felező tizenkettes, Berzsenyié szintén.*

c) Fogalmazd meg, mi a legfőbb különbség a két vers szereplőinek élethelyzete, s ennek megfelelően a versek hangulata közt! Ha az egyiknek a címéből, a másiknak pedig a 4. sorából kiragadsz egy-egy kifejezést, világossá válik a különbségek oka!

Berzsenyi magányos, Arany János pedig családos ember.

b) Miért mondhatjuk ellentétesnek a két költő érzelmeit? Mit tart értéknek az egyik, hibának a másik?

Kölcsey szeretne a daruval szállni. Petőfi megbánta, hogy elhagyta az ősi lakot.

c) Szerinted mi a helyes, ha az ember otthon marad, vagy ha elmegy szerencsét próbálni?

Válaszd a neked rokonszenvesebb állítást, és támaszd alá három érvel!

Ha elmegy szerencsét próbálni: – új barátokat szerez,

– tapasztalatokra tesz szert,

– megtanul önállóan dönteni.

Kölcsey Ferenc: *Himnusz*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– A harmadik versszak kezdete fordulópont a versben. Milyen eseményekről beszél előtte, milyenekről utána? Mely motívumok vannak jelen mindkét részben?

Először a dicső múltról beszél, majd a történelmi megpróbáltatásokról. A török és a bérc motívuma.

– Hasonlítsd össze a keretversszakok eltérő részeit! Mi a különbség a kérések között?

Az első versszakban a költő áldást, az utolsóban szánalmat kér Istentől.

– Talán a 6. versszak a legkeserűbb. Miféle bajokról van itt szó? Mely költői túlzásokkal jelzi fájdalmát a költő?

Belső viszályról van szó. A „vérözön” és a „lángtenger” költői túlzásokkal érezteti fájdalmát.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A vers két részből áll. A befejező versszak keserűbb, mint a kezdő. A költőnek a magyarok önpusztítása fáj a legjobban.

A vers két részből áll: a dicső múlt és a történelmi megpróbáltatások bemutatásából. A befejező versszak keserűbb, mint a kezdő: áldás helyett szánalmat kér a költő Istentől. A költőnek a magyarok önpusztítása fáj a legjobban, ezt költői túlzásokkal ábrázolja.

2. Milyen korszakokat idéz föl a *Himnusz*?

– tatárjárás, török kor, dicső korszakok, pártharcok, Hunyadiak kora, szomorú korszakok, honfoglalás kora, Árpád-ház kora.

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy kiemeled a két fontosabb gyűjtőfogalmat, és ezek mellé tagolod a hozzájuk tartozó konkrétumokat!

– *dicső korszakok*

– *honfoglalás kora*

– *Árpád-ház kora*

– *Hunyadiak kora*

– *szomorú korszakok*

– *tatárjárás*

– *török kor*

– *pártharcok*

b) Foglald egyetlen mondatba a választ, például így:

A Himnusz először a ..... idézi fel, ezek között említve a ....., majd a ..... beszél, ide sorolva a A Himnusz először a dicső korszakokat idézi fel, ezek között említve a honfoglalást és Mátyást, illetve utalva az Árpád-házra, majd a szomorú korszakokról beszél, ide sorolva a tatárjárást, a török kort és a pártharcokat.

3. Zrínyi Miklós, a 17. századi költő és hadvezér *Szigeti veszedelem* című eposzában arról ír, hogy Isten a magyarok bűnei miatt bocsátotta az országra a törököt, s csak akkor vonja vissza a büntetést, ha jó útra térnek:

a) Kölcsey nagy tisztelője volt Zrínyinek, két versében is megjelenítette az alakját (*Zrínyi dala*, *Zrínyi második éneke*). Hogyan utal rá a *Himnuszban*? Mely gondolatát fogalmazza újra a 4. versszak soraiban?

a török Isten büntetése

*„Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.”*

b) Az első és az utolsó versszakban a jövőt is hasonlóan láttatja, mint Zrínyi eposza. Miben bízik?

Kölcsey abban bízik, hogy a magyarság már megbűnhődött a bűneiért.

c) *Szerinted* igazságos-e a történelem a népekkel? Jóra fordul-e annak a sorsa, aki már sokat szenvedett? Véleményed támaszd alá példákkal!

Több válasz lehetséges. Egyéni megoldásokat várunk.

Kölcsey Ferenc: *Huszt*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– A *vers* első fele a múlt, a halál, a pusztulás világába vezet. Milyen díszletek fejezik ki ezt a hangulatot?

düledék, romvár, hold, sír

– A második része a jövő, az élet, a teremtés szférájába visz. Milyen szófajok, milyen mondattípusok válnak uralkodóvá?

főnév és ige; kérdő mondatok és felkiáltó mondat

– Hogyan utalnak vissza a vers legutolsó szavai az első részre?

Oszlik a sötét, fényre derül a haza.

b) Építkezés (Az *a*) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A *vers* kísérteties környezetbe visz minket. Stílusa idővel megélénkül. A költő a festészet eszközeit is felhasználja

A vers kísérteties környezetbe visz minket: A romantika által kedvelt romvárba. Stílusa idővel megélénkül: kérdő mondatokat és felkiáltó mondatot is használ. A költő a festészet eszközeit is felhasználja: romvár, hold, „lebegő rémalak inte felém”.

b) Alakítsd részletezőbb és kerekesebb állítássá az alábbi *tömör* mondatot!

Kölcsey nem hisz az egész emberiségre kiterjedő hatásban.

Kölcsey nem hisz az egész emberiségre kiterjedő hatásban, s ezt bizonyítékokkal támasztja alá.

2. Mire tanítják az olvasót Kölcsey hasonlatai?

- *minden ember rokona a másinak*
- *nem boldogíthatjuk az emberiség egészét*
- *az emberiség olyan, mint egy nagy család*
- *minden embert szeretni kell*
- *nem lehet minden nép egyformán fontos nekünk*
- *az ember nem oly hatalmas, mint a nap*

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy kiemeled a két hasonlatot, és ezek mellé tagolod a hozzájuk tartozó következtetéseket!

- *az emberiség olyan, mint egy nagy család*
- *minden embert szeretni kell*
- *minden ember rokona a másinak*
- *nem lehet mind fontos*
- *az ember nem oly hatalmas, mint a nap*
- *nem boldogíthatjuk az egész emberiséget*

b) Foglald mondatokba a választ!

Az emberiség olyan, mint egy nagy család, hiszen minden ember rokona a másinak, ezért minden embert szeretni kell.

Az ember nem oly hatalmas, mint a nap, ezért nem boldogíthatjuk az egész emberiséget, és nem lehet minden nép egyformán fontos nekünk.

3. A *Parainesis* írásakor 14 éves Madách Imre annak a Kölcsey Kálmánnak volt nemzedéktársa, akihez ezek az intelmek szólnak. Jó két évtizeddel későbbi nagy műve, *Az ember tragédiája* másként látatja az eljövendő világot, mint Kölcsey:

a) Mekkora körben jelölte ki az emberi tevékenykedés hatósugarát Kölcsey? Mekkoraiban Madách?

Kölcsey a hazán belül jelölte ki az emberi tevékenykedés hatósugarát. Madách műve szerint a jövőben megszűnnek a nemzetállamok, az egyes emberek tevékenységének helyszíne lehet a föld bármely pontja.

b) Milyen *negatív* törekvésekkel magyarázza Lucifer a haza, a nemzet, az ország fogalmának hosszú fennállását?

Kisszerűséggel és előítéletekkel.

c) Hogy nevezzük napjainkban azt a folyamatot, amelyet Madách megjövendölt?

Bekövetkezett-e az az állapot, amelyről Lucifer beszél? Jónak vagy rossznak tartod ezt a folyamatot? Miért?

Globalizációnak nevezzük.

Hasonló a helyzet, valóban. Jó-e vagy rossz: egyéni válaszokat várunk.

Vörösmarty Mihály: *Szózat*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Számozd meg a versszakokat! Figyeld meg, melyik részben van szó a múltról, melyikben a jelenről, melyikben a jövőről!

múlt: 3–5., 8. .... jelen: 6, 9. .... jövő: 10–12.

– Mit vár a költő a jövőtől? Milyen lehetőségek állnak előttünk?

Egy jobb kort vár. A nemzethalál lehetősége is megjelenik.

– Hogyan változik a szórend a versvégi keretversszakokban?

Felcserélődik a „Hazádnak” szó és a „Légy híve” szószerkezet: „Légy híve rendületlenül! / Hazádnak,”

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A versben három idősíkot látunk. A jövő két végletet tartogat. A befejezés erősebb felszólítás, mint a kezdés.

A versben három idősíkot látunk: a múltat, a jelent és a jövőt. A jövő két végletet tartogat: a jobb kort és a nemzethalált. A befejezés erősebb felszólítás, mint a kezdés, hiszen a felszólító módú ige került a mondat elejére.

2. Kiket szólít meg a *Szózat*, és mit kér tőlük?

– hűséget, helyben maradást, igazságos ítéletet, a nagyvilágot, a szabadság megszemélyesített alakját, áldozataink elismerését, részvétet, a magyarokat, az ősök tiszteletét.

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy kiemeled a három megszólítottat, és ezek mellé tagolod a hozzájuk tartozó kéréseket! Vigyázz! Az egyik megszólításhoz nem tartozik kérés!

– a magyarokat

– hűséget

– helyben maradást

– a nagyvilágot

– igazságos ítéletet

– áldozataink elismerését

– a Szabadságot

b) Foglald egyetlen mondatba a választ, például így:

A vers nemcsak a ..... szólítja meg, hanem a ..... is, akiktől ..... kér, és a ....., amelytől ..... vár.

A vers nem csak a Szabadságot szólítja meg, hanem a magyarokat is, akiktől hűséget kér, és a nagyvilágot, amelytől igazságos ítéletet vár.

3. A *Szózat* hatása a reformkori nemzedékre a *Himnusz*éval vetekedett: sorai a kor emberének lelkébe ivódtak. Számos későbbi, 19–20. századi költőnk utal valamilyen formában a ma is nemzeti jelkép-versként tisztelt műre, így például Arany János 1861-ben írott verse, a *Magányban* is: [...]

a) Írd a *Szózat*ból idézett fordulatok mellé azokat a szavakat, amelyek Aranyánál emlékeztetnek rájuk!

- Az nem lehet, hogy annyi szív *annyi vér*
- S az ember millióinak / Szemében *milliók*
- Buzgó imádság epedez *milliók fohásza*
- Hiába onta vért *És annyi vér ... posvány maradjon*
- Még jöni kell, még jöni fog *bízzál jövődbe*
- Légy híve, oh magyar *Légy hű*

b) A „kell” szó mindkét versben hangsúlyos: Vörösmarty is, Arany is úgy hiszi, feltétlenül jobb kornak kell következnie. Miből gondolják ezt? Miben bíznak?

A történelmi igazságszolgáltatás eszméje alapján gondolják ezt.

A jobb jövőben bíznak.

c) Egyetértesz-e ezzel a gondolattal? Hatással van-e szerinted a példamutatás, az önfeláldozás a későbbi nemzedékekre? Álláspontodat támaszd alá érvekkel is!

Egyéni megoldásokat várunk.

Vörösmarthy Mihály: *Ábránd*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Az észről, a lélekről és a képzeletről olvasunk az első versszakban. Mi a különbség a három fogalom között?

Az ész a gondolkodáshoz kapcsolódik. A lélek és a képzelet pedig az érzelmekhez.

– A fa évente meghal, a kő fájdalma halhatatlan. Melyik a rosszabb?

A kő fájdalma a rosszabb, mert az örök.

– Sokra tartja-e saját szellemét, tehetségét a költő. Miből sejthetjük?

Nem, mert szeretné dicsőbb erénnyel ékesíteni lelkét.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A költő a benne élő értelmet ajánlja fel áldozatul. A szerelem tükrében a halál elveszíti a súlyát. Haszontalan önpusztítás helyett végül inkább szerelmének ajánlja fel szellemét.

A költő a benne élő értelmet ajánlja fel áldozatul, ezzel bizonyítja szerelmét. Vörösmarty romantikus képekkel ábrázolja, hogy a szerelem tükrében a halál elveszíti a súlyát. Az utolsó versszakban felhagy az önpusztítással, inkább szerelmének ajánlja fel szellemét.

2. Minek a sorsát vállalná a szerelmes beszélő? Minek a hiányát, elvesztését vállalná szerelméért?

– fának, kőnek, lelkének, emberségének, vállalná, elvesztené

a) Rendezd el felsorolt válaszlehetőségeket!

– vállalna

– fa legyen

– kő legyen

– elvesztené

– lelkét

– emberségét

b) Foglald mondatba a választ!

A költő elveszítené lelkét, vállalná, hogy fa és kő legyen; lelkéről is lemondana, ember mivoltát is elveszítené kedvese szerelméért.

3. Vörösmarty nemzedékének közkedvelt olvasmánya volt Kisfaludy Sándor *Himfy* című szerelmi témájú versciklusa. Ebből idézünk két részletet:

a) Érdeemes megfigyelni, hogyan ivódott be a költői nyelvbe, s így Vörösmartyéba is a *Himfy*ben felhalmozódott motívumkincs. Mely kifejezések térnek vissza az *Ábránd*ban?

Szerelem, fa, kő, lélek

„A Szerelem fergetege / Miként dülja léteimet!”

„Feldúlná már mindenemet, / Mind szívemet, mind eszemet.”

b) Vörösmarty ugyanakkor nemcsak átveszi a szókincset, hanem messzemenően tovább is fejleszti.

– A *Himfy*ben a szerelem érzése dülja fel a szerelmes esztét. Vörösmartynál ki tenné ugyanezt? Melyik a meglepőbb állítás?

Saját maga, a lírai én. Ez a meglepőbb állítás.

– A *Himfy*ben a kő és a fa érzéketlen, lelketlen tanúi csupán az érzelmi viharoknak. Vörösmartynál mi a szerepük? Miről mondana le alakjukat magára öltve a beszélő?

A költő az ő alakjukban élne tovább. Vörösmarty ember mivoltáról mondana le.

– Mit tesz a *Himfy* szerelmese a panaszkodáson kívül? Mit lenne képes megtenni a Vörösmarty-vers hőse?

Himfy csak panaszkodik; az Ábránd lírai énje feldúlná esztét, eltépné lelkét lenne fa vagy kő, lelkét kedvesének adná: bármire képes lenne.

Petőfi Sándor: *A borozó*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– „Csak a bor istene akit én imádok”. Elhiszed?

A kijelentés költői túlzás.

– Miért emlékeztetnek a népdalokra a rímek és a rövid sorok?

Mert a népdalokra is ezek a jellemzők.

– Mit jelent a 4. versszakban a húr és az ének?

A költészetet jelenti.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekébb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

Petőfi egy borissza ember alakját ölti magára. A népdalok hangját utánozza. Ugyanakkor elárulja költő voltát.

Petőfi egy borissza ember alakját ölti magára, ezért a vers helyzetdal. A népdalok hangját utánozza; hangneme könnyed. Ugyanakkor elárulja költő voltát azzal, hogy húrjait és énekét

– azaz verseit említi.

2. Minek az elviselésében segít a bor? Milyenné teszi a költő életét?

– Ezúttal magad gyűjtsd össze és rendezd a válaszlehetőségeket!

a) Rendezd két csoportba a két kérdésre adható válaszokat!

– a bor segít elviselni

– a gondokat

– a szerelmi csalódásokat

– a zord világot víggá teszi

– a költő lírai én életét

– ihlettel gazdagítja

– felhőtlené teszi

b) Foglald egyetlen mondatba a választ, például így:

A vers szerint a bor nemcsak abban segít, hogy elviseljük a ....., a ..... és a ....., hanem életünket is ....., ... és .....teszi.

A vers szerint a bor nemcsak abban segít, hogy elviseljük gondokat, a szerelmi csalódásokat és a zord világot, hanem életünket is vidámabbá, ihletdúsabbá és felhőtlenébbé teszi.

3. A bor és a mámor kultusza az ókori Hellaszban kezdődött, ahol Dionüszosz isten jelképezte a nemes ital iránti tiszteletet. Anakreón bordalait már Csokonai megismertette a magyar közönséggel, s a bor, a jókedv dicséretét Kölcsey Ferenc is költészetének tárgyává tette. Kölcsey *Ki búban ül...* című verse Petőfi bordalának egyik előképe:

a) Mit köszön meg a bornak mindkét szöveg. Mik a két vers közös motívumai?

A gondúzést köszöni meg mindkét szöveg.

Gondúzás, a bor mint istenség, a bor mint ihletforrás, lányok, vígság, halál.

b) Kölcsey hosszú ü-vel, Petőfi rövid ü-vel írja a „gondúzó” szót. Alighanem a két mű eltérő verselése a magyarázat. Miért?

A borozó című költemény időmértékes, trochaikus verselésű; Petőfi azért írta a szót rövid ü-vel, mert így jön ki a versmérték.

Kölcsey verse hangsúlyos, magyaros ritmusú.

c) Mindkét vers szóba hozza a lányokat, a szerelmet, ám egészen más értelemben. Mi köze a bornak a szerelemhez Petőfinél, és mi Kölcseynél?

Kölcsey könnyeket csal a lányok szemébe bormámorban írott verseivel.

Petőfi szeretné elfelejteni a csalfa leányokat, ezért is iszik bort.

Petőfi Sándor: A XIX. század költői

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Milyen verstípusokat utasít el az első versszak?

Azokat a verstípusokat utasítja el Petőfi, amelyek a költő saját érzéseiről szólnak.

– Remélhet-e boldog életet a költő?

Nem, csak a halál pillanata lesz szép.

– Háromféle bünt említi a vers, amit költők elkövethetnek. Melyek ezek?

„...elhajítja / kezéből a nép zászlaját”, gyávaságból / Vagy lomhaságból elmarad”, hamis prófétaként szól.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekébb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A vers a közéleti lírát tartja a legnagyobb értéknek. A költő egyéni boldogságát mellékesnek tartja. Ostorozza az árulókat.

A vers a közéleti lírát tartja a legnagyobb értéknek, elutasítja azokat a verseket, amelyek a költő érzéseiről szólnak. A költő egyéni boldogulását mellékesnek tartja, szerinte a nép boldogulásáért kell küzdeni. Ostorozza az árulókat, akik cserbenhagyják népüket vagy hazugságokat hirdetnek.

2. A vers három versszaka (1., 5., 6.) három elvont fogalmat, gondolatot jelenít meg konkrét tárgyak segítségével. Mit jelképeznek a versben megnevezett tárgyak? Keresd ki a szövegből a tárgyakat, majd próbáld megtalálni azt a szót, amely jól kifejezi az általuk körülírt fogalmat!

a) Rendezd a három fogalom mellé a tárgyakat!

– költészet	– <i>húr</i>
	– <i>lant</i>
	– <i>szent fa</i>
– igazságos társadalom	– <i>bőségkosár</i>
	– <i>a jog asztala</i>
	– <i>a szellem napvilága</i>
– halál	– <i>virágkötél</i>
	– <i>selyempárna</i>

b) Mit jelképeznek a tárgyak? Foglald három mondatba a választ!

A húr, a lant és a szent fa a költészetet jelképezik. A bőségkosár, a jog asztala és a szellem napvilága az egyes emberek anyagi, jogi és szellemi egyenlőségét jelképezik. A virágkötél és a selyempárna a halálra utal.

3. Az *Ószövetség* különböző motívumai gyakran bukkannak fel a magyar lírában. Gyakori a zsidó–magyar sors párhuzamba állítása is: ahogyan az Egyiptomból való megszabadulást és a pusztai vándorlást követően Kánaánba vezette népét az Úr, úgy vezette a vándorló magyarokat is a Kárpát-medencébe. Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelmében* például így beszél erről az Isten:

Scitiából, azt mondom, kihoztam őket,
Miként Egyiptusbul az zsidó népeket (...)
Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában
Megtelepítém őket szép Magyarországon (...)

a) Petőfinél a pusztai bujdosás nem a magyarok vándorlásaira utal, hanem a jelen társadalmi helyzetére. Milyen hasonlóság a metafora alapja? Mi a közös a pusztai bujdosásban és az igazságtalan társadalomban?

Az otthon elvesztése.

A nyugalom érzése megszűnik, és szakadatlanul küzdeni kell.

b) A Kánaán sem új földet, új területet jelent Petőfinél, hanem egy új társadalmi berendezkedést. Mifélett?

Olyan társadalmi berendezkedést jelent, melyet anyagi, jogi és szellemi egyenlőség jellemez.

c) A Kánaánnal rokon értelmű kifejezést látunk Zrínyinél, s egy másik szinonimáját a Petőfi-vers 4. versszakában is föllelhetjük. Mely szavakra gondolsz?

„Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában”, „Az ígéretnek földel...”

Petőfi Sándor: *Szeptember végén*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Mely évszakok mely életkoroknak felelnek meg?

nyár = ifjúság; tél = öregkor

– Mely határozószók fejezik ki az időviszonyokat az első két versszakban?

Még, már, amottan, most, holnap, előbb.

Mi teszi kissé félelmetessé az utolsó versszakot? Mely szavakat szánja meghatónak a költő?

A sírból kikelő halott képe. „Még akkor is, ott is örökre szeret.”

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekébb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A vers eleje a természet és az emberi élet összhangját mutatja. Határozószók állítják előtérbe az idő múlását. Romantikus-érzelmes képek zárják a költeményt.

A vers eleje a természet és az emberi élet összhangját mutatja: a nyár az ifjúságot jelenti, a tél pedig az öregséget. Határozószók állítják előtérbe az idő múlását: például most, holnap. Romantikus-érzelmes képek zárják a költeményt: a lírai én még halála után is örökre szereti hitvesét.

2. Milyen ellentétes fogalmakat állít szembe a költő a versben?

– ifjúság, tél, érzések, életkorok, nyár, gyász, évszakok, öregség, új szerelem.

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy kiemeled a három gyűjtőfogalmat, és ezek mellé tagolod a hozzájuk tartozó ellentétpárokat!

– évszakok

– nyár

– tél

– életkorok

– ifjúság

– öregség

– érzések

– gyász

– új szerelem

b) Foglald egyetlen mondatba a választ, például így:

Petőfi verse szembeállítja az ..... közül a ..... és a ....., az ..... közül az ..... és az ....., az érzések közül pedig a ..... és az .....

Petőfi verse szembeállítja az évszakok közül a nyarat és a telet, az életkorok közül az ifjúságot és az öregséget, az érzések közül pedig a gyászt és az új szerelmet.

3. A vers Szendrey Júliához, Petőfi feleségéhez szól (aki a versbeli jövendölésnek megfelelően a költő halála után csakugyan „eldobta az özvegyi fátyolt”, vagyis másodszor is férjhez ment). A költemény talán legszebb természeti hasonlatát azonban egy korábbi szerelméről írt versében már 1845-ben is felhasználta Petőfi. Csapó Etelkéről beszél ez a vers, aki fiatalon elhunyt, s akit a költő még akkor is gyászolt, amikor már új érzések nyiladoztak a szívében.

(...) De bár szeretni vágyok újlag,

A holt leánykát nem feledtem el...

A hegytetőn még ül a téli hó,

Midőn tövében már virág fesel.

(Szerelmvágy)

a) Miféle furcsa, csaknem lelkifurdalást keltő érzést versel itt meg Petőfi? A *Szeptember végén* szerint ki fog átélni hasonlót? Tehet-e szemrehányást a költő? Tesz-e, akár csak egy szóval is?

Már szerelmes a költő, bár Etelkét nem tudja elfelejteni, és gyászolja. Júlia fog átélni hasonló érzést. A költő nem tesz szemrehányást, nem is tehet.

b) Csakugyan különös, nem mindenütt tapasztalható jelenség a virágzás és a téli fagy ilyen szoros közelsége. Mi esik hasonlóan közel egymáshoz egyik és másik vers szerint?

A gyász és az új szerelem.

c) A *Szeptember végén* mely szakasza beszél általánosságban az élet rövidegéről? Mely szavak árulják el, hogy a költő saját, személyes életét még ennél is rövidebbnek jövendőli? Hogy még ennek a rövid életnek is csak egy kis töredékét fogja kitölteni?

A 2. szakasz.

*„Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
Holnap nem omolsz-e sírom fölibe?”*

Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Két megismerőolvasást olvashatunk a versben: a hazáról (1. versszak) és a századokról (5. versszak). Milyen cselekvéseket tulajdonít nekik a költő?

A haza hív. A századok gyalázatot kentek a magyar névre.

– A „most” szó alakjai többször is ismétlődnek a versben. Mit ér az idő végtelenjéhez képest egy pillanat, egy történelmi perc a vers szerint?

Sorsfordító lehet egy történelmi perc.

– Gyűjts ellentétpárokat a versben! (például: rab – szabad, most – soha).

szabadon – szolgaföldben, lánc – kard, bitang ember – a haza becsülete; (rég) nagy hír – gyalázat.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állításokká az alábbi tömör mondatokat!)

A haza a versben élő, érző lény. A forradalmi pillanat jelentőségét emeli ki a költő. Nem ismer középutat.

A haza a versben nem holt fogalom, hanem élő, érző lény, aki hívja a magyarokat. A forradalmi pillanat jelentőségét emeli ki a költő: sorsfordítónak érzi. Nem ismer középutat, mert az szerinte nem viszi előre a magyarság ügyét.

2. Mely nemzedékekről beszél a vers? Mit mond róluk?

– Akikről beszél: ..... *ősapáink, a múlt nemzedékei, ... mi, a jelen nemzedéke, ... unokáink, a jövő nemzedéke*

– Amit mond róluk: áldják elődeiket, lemosják a gyalázatot, imádkoznak a forradalmárokért, szabadföldön éltek, szolgaföldben nyugszanak, kardot ragadnak

a) Rendezd el úgy a felsorolt válaszlehetőségeket, hogy a három nemzedék mellé tagold a róluk mondott állításokat!

– ősapáink	– <i>szabad földön éltek</i>
	– <i>szolgaföldben nyugszanak</i>
– <i>mi</i>	– lemoszuk a gyalázatot
	– kardot ragadunk
– unokáink	– leborulnak
	– imádkoznak a forradalmárokért

b) Foglald három mondatba a választ!

Ősapáink szabad földön éltek, ám most szolgaföldben nyugszanak. A mi nemzedékünk feladata, hogy kardot ragadjon és lemossa a gyalázatot. Unokáink leborulnak majd sírjaink előtt, és imádkozni fognak.

3. A vers címében az áll, hogy „dal”, műfaja azonban inkább kardal, kórusban elmondandó dal. Azért született, hogy mozgósítsa a tömegeket, s hogy a tüntetők együtt szavalhassák. Ezért szerencsés a hosszú refrén (hamar s könnyen megtanulható), s ezért volt célszerű, ha a költő olyan egyszerű jelképeket használ, amilyen a más verseiben is gyakran szereplő „kard” és a „lánc”.

És a mennynek s a pokolnak
Két szülötte, a szabadság
S szolgaság, a kard s a lánc,
Harcot űz életre-halálra (...)
(*Kard és lánc*, 1847)

Magára hagyták, egymagára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.
(*Európa csendes, újra csendes*, 1849)

a) A *Nemzeti dal*ban izgalmasabb a két jelkép használata, mint ezekben a versekben. Amikor a költő azt mondja, „Jobban ékesíti a kart”, kénytelenek vagyunk úgy érteni: a lánc is ékesíti, csak nem annyira. Márpedig ez képtelen állítás: mi szép, mi ékes lenne abban, ha valaki meg van láncolva? Képtelenség, hacsak nem gondolunk a lánc egy másik jelentésére. Melyikre?

A lánc szó ékszer jelentésére kell gondolnunk.

b) Van-e valamiféle kapcsolat az ékszerek és a rabság között szerinted? Kifejezheti-e a szabadság hiányát például a gyűrű? Szerinted mi a magyarázata annak, hogy a görög mítosz szerint Prométheusz a szabadulása után bilincsenek vasából kovácsolt gyűrűt viselt?

Igen, van.

Igen.

A házastársak részben lemondanak a szabadságukról egymásért.

Nem akarta elfelejteni a rabságot.

c) Hogy a kor embere nagyon is megérthette a *Nemzeti dal*ban rejlő finom kétértelműséget, azt a szabadságharc bukása utáni különleges ékszerdivatból sejthetjük. Mint képünkön is látható, olyan karpereceket viselt ebben a szomorú időszakban nem egy honleány, amely bilincset formázott. – Ismersz olyan ékszert, amely díszessége mellett egyben hitvallást is kifejez?

A nyakláncan függő kereszt vagy más vallási jelkép.

Arany János: Szondi két apródja

1. Értelmezzük a verset!

a) Anyaggyűjtés

– Gyűjtsd össze, mikor kik beszélnek a műben! Hányféleképpen szólítja meg a török az apródokat? Látsz-e változást?

szép úrfiak, fiaim, eb a hite kölykei

– Mi az, amit hasonlóképpen idéz föl a török is, mint az apródok?

Szondi hősiességét.

– Idézd fel emlékezetedben *A walesi bárdokat*! Mit jelképez a bárd, mit a lantos? Mivel csábítják őket mindkét versben? Mit vállalnak ehelyett?

Bárd = költő, lantos = költő. Jobb körülményekkel, szebb élettel csábítják őket. Nem lesznek árulók, inkább vállalják a halált.

b) Építkezés (Az a) pont kérdése és válasza alapján alakítsd részletezőbb és kerekébb állítássá az alábbi tömör mondatot.

A vers párhuzamba állítható Arany másik balladájával.

2. A török követ háromféle érvel próbálja rábeszélni az apródokat, hogy vele menjenek Ali táborába: másként érvel a 8., másként a 10., és megint másként a 18. versszakban. Hogyan próbál hatni rájuk? Igyekezz mindhárom próbálkozásának nevet adni, és részletezd is az érveit!

a) Rendezd az egyes érvek mellé a csábításul, ijesztésképpen vagy fenyegetésül megnevezett kilátásokat!

– csábítás

– *vigalom*

– *győzelem – ünnep*

– ijesztés

– *sötétedik*

– *hideg lesz*

– fenyegetés

– *vesszeje vár*

– *börtöne kész*

b) Hogyan próbálja meggyőzni a török az apródokat? Foglald három mondatba a választ!

Gyertek Ali győzelemünnepére, ott a helyetek!

Gyertek velem, mert félni fogtok a sötétben és a hidegben.

Rabság vár rátok, ha nem lesztek hű szolgálói Alinak.

3. Akadhat olvasó, aki meglepőnek találja, hogy Arany olyan üdének, szépnek, sőt bájosnak festi a gyászos helyszínt: „Szemközt vele nyájas, szép zöld hegyorom”. Meglepődhetünk azon is, hogy a frissen betemetett sírt mintha máris benőtte volna a fű: „Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant”. Jelenthet-e számunkra valami értelmezési többletet, hogy Arany János ilyen virulónak ábrázolja a halott hőst körülölelő természetet? Nézzünk összevetésül két korabeli sírverset:

Egy gödröt ás árnyék alá,
S hívét leteszi ott,
Mohot virággal hint reá,
Rak földet s pázsitot.
Puszpáng a sír zöld fedelén,
Kupresszel párosul,
Mely nyár mentén, mely tél jöttén
Örök búként virul. (...)

(Kölcsey: *Remete*)

Ott a költő sírja, a kicsiny fehér domb
Ujon ásott sír az, nem nőtte be hant;
Ormán az öreg tél pihen ősz hajával,
Ifju élet romja temetve alatt.
(Arany János: *Czakó sírján*)

a) Az Arany-idézet mintha megerősítené kételkedésünket: Szondié is „ujon ásott sír”, azt sem „nőhte be hant”. A Kölcsey-részlet viszont magyarázatot sejtet: „mohot hint reá... pázsitot”. Mire gondolhatunk, mitől lehet a friss sír máris üdén zöldellő?
Elborították zöld növényekkel.

b) Miért oly fontos a gyászolónak, hogy örökzöldet ültessen a sírra (Kölcseynél: puszpángot, kupresszt)? Miért oly sürgős, hogy zöld gyepvel, mohával fedje be a halmot? Mivel ellentétes, mit ellensúlyoz a zöldellő természet?
*Az elmúlás helyett az életet szeretné hangsúlyozni.
A zöldellő természet a halállal ellentétes.*

c) Nem hazugság-e étellel, zölddel, virulással hivalkodni ott, ahol egy halott nyugszik? Mondhatjuk-e róla, hogy tovább él? Szondi apródjainak példájában mi bizonyítja ezt?
A halott emléke tovább él. Még az ellenség is elismeri Szondi hősiességét.

d) Lapozz vissza a *Szózat*hoz, és amellet Arany verséhez (*Magányban*). Mit olvastunk ott a hősi halál síron túli hatásáról?
„S a sírt, hol nemzet sűlyed el / Népek veszik körül /...”
„Támadni kell, mindig nagyobb körökben, / Életnek ott, hol a mártír-tetem / Magát kiforrja csendes földi rögben:...”

Arany János: *Epilógus*

1. Értelmezzük a verset (www.ntk.hu/ikerkonyvek)

a) Anyaggyűjtés

– Hányféleképpen nevezi meg Arany a kocsit, a fölényeskedőket, a rangot, az önhittséget? Keress mindegyikhez rokon értelmű szavakat a versben!

omnibusz, fogat, tengely, bak; hetyke úr, cifra nő, aki fenn hordja az orrát, úri lócsiszár

– Az első sor ismétlődései három részre osztják a verset. Melyiknek mi a témája?

1. Kikkel találkozott életútja során? 2. Mit kapott meg az élettől? 3. Mit várt az élettől?

– Milyen formai eltérés emeli ki a versszakok sorából az utolsót?

Az utolsó versszak öt sorból áll, míg a többi négyből.

b) Építkezés (Az a) pont kérdései és válaszai alapján alakítsd részletezőbb és kerekesebb állítássá az alábbi tömör mondatoka egyikét)!

A költemény Arany nyelvi gazdagságáról árulkodik. Fokról fokra halad hiányérzete kifejtésében. Nagy hangsúllyal hangzik el panasza az utolsó versszakban.

A költemény Arany nyelvi gazdagságáról árulkodik: erre példa a rokon értelmű szavak használata. Fokról fokra halad hiányérzete kifejtésében: a boldog öregkor vágyáig jut el. Nagy hangsúllyal hangzik el panasza az utolsó versszakban: már csak a végső nyugalom vár rá.

2. A vers kulcsgondolata: a költő mást kapott az élettől, mint amit kért.

a) Próbáld e szempontból csoportosítani a szövegben fellelhető konkrétumokat, egyfelől a 7. versszakból, másfelől a 12-14. versszakból merítve!

– kapott	– címet
	– hírt – nevet
– nem kapott	– nyugalmat
	– csöndes fészket
	– munkás, vidám öregséget

3. Ezúttal egy német verssel vetjük egybe Arany költeményét, bár szerzője, Nikolaus Lenau osztrák létére Magyarországon nevelkedett, s számos versének a magyar táj, a magyar emberek adják a témáját. Az Arany előtti nemzedék tagjának mondhatjuk, bár jóval korábban, 1850-ben hunyt el, 48 éves korában.

A puszta semmi int, amerre nézek;	De létünk zord erők kezén forog,
Agyonpéldázott vándorút az élet,	S ütődik perctől perchez, s törve már,
Sivár bolyongás, jobbra-balra széled,	Mint rossz korsó, mely titkon elcsorog
S az út során a friss erők enyésznek.	A tikkadt föld porán, amerre jár.
Igen, ha végső célig úgy mehetne	Immár üres. Kinek kell? Már nem ép ez,
Az ember, víg suhanc gyanánt haladva,	Jobb lesz: dobják a többi tört cseréphez...
Amint az első pár lépést szaladta,	(Puszta semmi, Tóth Árpád ford.)
A játékon nevetni tán lehetne.	

a) Az élet útként, utazásként való megjelenítése közhelyszerű, ahogy Lenau mondja: agyonpéldázott. Mégis mindkét költő ebből a metaforából indul ki, mert úgy érzik, sok új gondolatot tudnak még hozzátenni ehhez a szokványos képzethez. Mely tárgyakat ruházta fel metaforikus jelentéssel Arany, mely tárggyal jár el hasonlóképpen Lenau?

Arany: omnibusz, fogat, tengely, bak, út(fél)

Lenau: vándorút, végső cél, korsó

b) Verse végén Arany ejti az utazásmotívumot, s helyette a fészek – madár – nyitott kalitka allegóriáját bontja ki. Mit fejez ki ezekkel a képekkel? Miként fejezi ki ugyanezt Lenau korsómetaforája?

A lehetőségek megszűnését.

„Immár üres, kinek kell? Már nem ép, ez,

Jobb lesz: dobják a többi tört cseréphez.”

c) Lenau verse szonett: 14 soros, jambikus versforma. Figyeld meg, hogy szinte az összes rímtípust felvonultatja! Milyen sorrendben?

ölelkező rész: a b b a c d d c; keresztím: e f e f; párrím: g g

d) Melyik vers a személyesebb, melyik az általánosabb érvényű? Melyik árul el többet a sajátos művészsorsról, melyik foglalkozik inkább a közös emberi sorssal?

Arany páros verse többet árul el a sajátos művészsorsról.

Lenau költeménye a közös emberi sorssal foglalkozik.

Tompa Mihály: *A madár fiaihoz*

1. Szövegértés. Olvasd el a történelmi ismertetést, majd válaszolj a kérdésekre!
(www.ntk.hu/ikerkonyvek)

Az elnyomás esztendeiben ki-ki a maga eszközeivel fejezte ki szembenállását a rendszerrel. Képzőművészeink, mint Madarász Viktor vagy Székely Bertalan, történelmünk nagyjait jelenítették meg vásznaikon, így emlékeztetve a nemzet hajdani nagyságára. Mások fegyveres ellenállással próbálkoztak. Először Mack József egykori komáromi tüzérparancsnok próbálkozott felkelést kirobbantani, majd Libényi János szabósegéd kísérelt meg merényletet a császár ellen, de az csak könnyebb sérülést szenvedett. Más, későbbi szervezkedések kapcsán került börtönbe többek között Kossuth Zsuzsa vagy Leöwey Klára. Az emigráció sem nyugodott bele a helyzetbe. Kossuth Amerikában, Angliában, Franciaországban kutatott lehetséges szövetségesegek után, majd Észak-Itáliába költözött, hogy a Habsburg-ellenes olaszokkal ápolhasson szorosabb kapcsolatokat. Végül aztán nem az ellenálló, hanem a világpolitikai helyzet változása oldotta meg a helyzetet, amikor az osztrák-porosz háborúban Ferenc József megsemmisítő vereséget szenvedett.

– Hogyan fejezték ki elégedetlenségüket a hazai ellenállók?

felkelés, merénylet, művészi tiltakozás

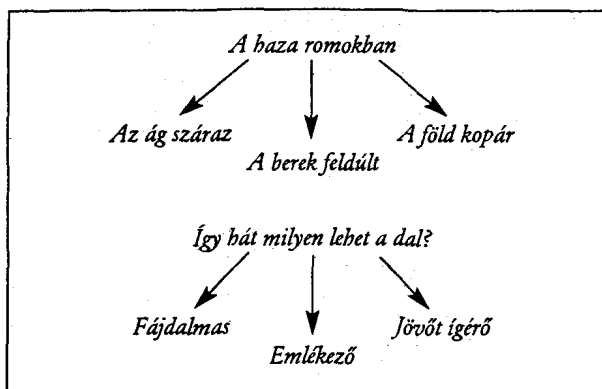
– Mivel próbálkozott a külföldi emigráció?

Szövetségeket találni Itáliában vagy Amerikában.

– Hogyan oldódott meg évekkel később a konfliktus?

A poroszok legyőzték Ferenc József hadait.

2. Műismeret. Az alábbi sematikus rajz a vers gondolatépítményének vázát próbálja leegyszerűsítve újraalkotni.

– Folytasd az ábra értelmezését!

Tompa Mihály verse

A haza fájdalmát természeti képekkel fejezi ki. A dalra szükség van, mert segít feldolgozni a fájdalmat.

– Rajzold meg az 1. feladat szövegének felépítését vázoló szerkezetábrát!

Egyéni megoldásokat várunk.

3. Szövegalkotás. Figyeld meg a 19. század végén alkotó Hollósy Simon *Rákóczi-induló* című festményét! Fogalmazd meg észrevételeidet kerek, világos, pontos mondatokban!
Egyéni válaszokat várunk. Például: utalhatunk a kép elmosódottságára; az alakok elgyötört, megtépázott kinézetére. Eltűnt a reformkori pátosz.

4. Érvelés. Olvasd el a vers életrajzi háttérével kapcsolatos szöveget, majd érvelj az ennek kapcsán felvetődő dilemmával kapcsolatban!

Tompa Mihály legtöbb versében allegorikusan, rejtvénytartó beszédmódban utalt az osztrákok elleni gyűlöletre. Ilyen a most olvasott vers is, de még jellegzetesebb az *Aratás után* című költemény, melyben úgy beszél különféle borokról, hogy egymás mellett említhesse a sárga és a fekete színt, az osztrákok nemzeti színeit. Célzásai azonban így sem bizonyultak elég rejtettnek, s többször súlyos összeütközésbe került miattuk a költő a hatalommal. Bach belügyminiszter zsendárjai kétszer is meghurcolták. Először 1852-ben, amikor hónapokat kellett Kassán töltenie, vizsgálati fogságban. Másodszor pedig a következő évben, 1853-ban, amikor kényszerlakhelyet jelöltek ki számára a Hanva nevű községben. Csak útlevelemel hagyhatta el faluját, ellenőrzés alatt tartották, s csak 1854-ben nyerte vissza szabadságát. Tompát azonban nem törte meg a hatóság durvasága: 1854-es *Kincskeresők* című versében burkoltan ugyan, de mégis határozottan fegyveres harcra buzdít.

„A túlerővel kár szembeszállni, okosabb, aki nem megy fejjel a falnak, nem pazarolja hiába az erejét. Helyesebb dolog éberem várakozni, s akkor mozdulni, amikor kedvez a pillanat.”

– Érvek az állítás mellett:

Például: a reménytelen helyzetben tovább ronthat a lázadás eláruljuk gyengeségünket, ha ügyis el kell bukunk.

– Érvek az állítás ellen:

Például: tiszteletet kelthet a merész kiállítás a zsarnok még vérmesebb lesz, ha látja gyávaságunkat.

Könyvtári feladatok

1. Húzd át vízszintes vonallal azoknak a műveknek a címét, amelyeket nem Jókai Mór írt!

És mégis mozog a föld

Erdély aranykora

Az arany ember

2. Mely reformkori író, költő műzsája volt:

– Szegedy Róza *Kisfaludy Sándor*

– Laborfalvy Róza *Jókai Mór*

– Széppataki Róza *Katona József*

– Szendrey Júlia *Petőfi Sándor*

– Csajághy Laura *Vörösmarty Mihály*

– Mednyánszky Berta *Petőfi Sándor*

3. Mely reformkori drámánk szereplője Ottó és Biberach? Sorolj föl még 4 szereplőt a darabból!

Katona József: Bánk bán

Bánk bán, Melinda, Tiborc, Mihál bán

4. Húzd alá azoknak a városoknak a nevét, amelyek szerepet játszottak Petőfi életében!

Aszód

Kiskunmajsa

Kisvárd

Debrecen

Kiskunfélegyháza

Bátonyterenye

Selmecbánya

Dunaharaszti

5. Nézz utána, mit jelent a vátesz fogalma! Mely reformkori szerzőinket nevezhetjük váteszköltőknek?

látnok, ihletett, a jövőt megsejtő költő

Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály

6. Sorolj fel nyolc Arany-balladát!

Mátyás anyja

V. László

Tengeri-hántás

A walesi bárdok

Híd-avatás

Vörös Rébék

Tetemre hívás

Zács Klára

7. Próbáld kideríteni, kinek mely verséből valók az alábbi idézetek!

„Fiaim, csak énekeljete!” *Tompa Mihály: A madár, fiaihoz*

„Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtván köszöntlek,

Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács” *Kisfaludy Károly: Mohács*

„Mond meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,

Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...” *Tompa Mihály: A gólyához*

„És vissza nem foly az időnek árja,

Előre duzzad föl tarthatatlanul.

Csak szélein marad vesztég hinárja,

Ahol a holt víz hátrakanyarul” *Arany János: Magányban*

„Ha hallanád szavam, tudom, mit érzenél:

Szivet cseréljen az, aki hazát cserél!” *Tompa Mihály. Levél egy kibujdosott barátom után*

8. Nézz utána, ki volt Thaly Kálmán!

Történetíró, költő és politikus. 1839-től 1909-ig élt.

Saját szerzeményű verseit kuruc költészetként közölte.

Dalok

1. Keresd meg a tankönyvben Vajda János *Nádas Tavon* című versét!

a) Egységes a vers érzésvilága, vagy megtörik valahol? Kövesd nyomon az egyes szakaszok hangulatára utaló kifejezéseket, majd válaszolj a kérdésre!

1. vsz. – milyen a nap, a víztükör?

ragyogó nap, csillanó víztükör

2. vsz. – milyen a beszélő hangulata?

andalító

3. vsz. – milyen a világ?

szép

4. vsz. – milyen a szellő? *lenge déli*
 5. vsz. – milyen a nap? *csöndes, főséges*
 6. vsz. – milyen a valóság? Változik-e a hangulat? *A költő kételkedik, hogy mindez valóság-e. Igen, változik a hangulat; a költő sejtelmét egy kérdésben fogalmazza meg.*

b) Keresd meg a versben a zeneiségre, a táncra, a ritmusra utaló szavakat!

1. vsz. *leng*
 2. vsz. *andalító*
 3. vsz. *ringatózom*
 7. vsz. *lenge*
 12. vsz. *lebben, ring*

c) Dalnak nevezzük az egységes, egynemű érzésvilágot egyszerű, gyakran énekelhető formában kifejező verset. Igazold, hogy a *Nádas tavon* műfaja dal!

A Nádas tavon című vers a táj megkapó látványát mutatja. Egységes érzésvilágát egyszerűen fejezi ki. Formai könnyedség és zeneiség jellemzi.

2. Vajda látszólag egyszerű dala valójában filozófiai dal: bölcséleti kérdéseket is fölvet. A csónakban szilárd talaj, kapaszkodó nélkül ül a beszélő: ilyen kapaszkodók nélküli az élet is, melyben semmi sem bizonyos. Nem tudja, az ő ladikja mozog-e a sima víztükrön, vagy csak a futó felhők árnyéka siklik, míg ő mozdulatlan. Az életben is minden viszonylagos, relatív. Az egész látvány álomszerű a tavon, s az életben is: lehet, hogy csak mi látjuk tragédiának, ami velünk történik, holott a nagyvilág egészéhez képest bolhacsípés. Amikor pedig a nádas takarta kikötőt keresi, egyben az élet értelmére, irányára kérdez rá: „Földi élet, hol a réved?”

– A vers melyik részében szaporodnak meg a filozofikus kérdésfelvetések?

A második részében.

– Ismersz-e még olyan metaforákat, melyekben a víz az életet jelképezi?

Él, mint hal a vízben. Az élet forrása.

3. Hasonlítsd össze a verset Kölcsey Ferenc *Csolnakon* című dalával!

– Milyen közös vonások miatt nevezhetjük mindkét vers műfaját dalnak?

Egyszerű érzésviláguk és egyszerű kifejezőmódjuk miatt.

– Mi a közös a helyszín, mi a különbség a hangulat tekintetében?

A közös helyszín: a tó.

Kölcsey verse szomorúan zárul: a költő nem repülhet a daruval.

– Vajda verse a jelent írja le, amely szerinte a múltat és a jövőt is magába foglalja. Kölcseynél az igeidők használata hogyan fejezi ki ugyanezt?

Az első két versszak első sorának igealakjai múlt idejűek. Az első versszak második igéje is múlt idejű. Az utolsó versszak első két igéje jelen idejű. A vers többi igéje jelen idejű.

– Keresd még olyan verset a reformkori költőkről szóló fejezetben, amelyet a dal műfajába sorolhatunk!

Petőfi Sándor: Fa leszek, ha...

4. Idézzük fel, mit tudunk a rímekről!

a) Írd föl elsőként a *Nádas tavon* rímképletét!

a a a bokorrím

b) Írd föl az itt következő rímképletek nevét!

a a b b	<i>párrím</i>
a b a b	<i>keresztrím</i>
x a x a	<i>félrím</i>
a b b a	<i>ölelkező rím</i>
a a a a	<i>bokorrím</i>

5. Állapítsd meg, milyen rímelésűek a következő versrészletek!

- Tótfalusi: *keresztrím*
- Kosztolányi: *keresztrím*
- Radnóti: *ölelkező rím*
- Babits: *pár- + keresztrím*

a) Melyik versben találsz a végrímeken túl belső rímekeket is? Idézd a rímpárokat!

ha nyers – a vers, segél – megél (Tótfalusi István)

sekély – e kéj, az olvasó – a só, sivár – ki vár, aszó – a szó, kit egy gitár – kitar; kicsi – kacs; szelek – levernek

Ma nyersz – ha mersz

b) Melyik versekben terjed ki a legtöbb szótagra a rím? Állítsd ebből a szempontból sorrendbe a szövegeket!

A legtöbb szótagú végrím: 1. Tótfalusi, 2. Kosztolányi, 3. Babits, 4. Radnóti.

Összes rím: 1. Tótfalusi, 2. Babits, 3. Kosztolányi, 4. Radnóti.

c) Hol látsz tiszta rímet (ahol minden hang azonos), és hol asszonáncot (ahol csak a magánhangzók azonosak)?

Tiszta rím például: (k)okainistán – okain ist án. Asszonánc például: kacs – haza.

6. Észreveszed-e, mi a szokatlan az alábbi versrészletekben?

– Az este – posta rímpár, a szóló – szőlő rímpár egyaránt asszonánc, de mégsem igaz rá, amit fentebb állítottunk, hogy összezsengnek a magánhangzói. Miért?

A mássalhangzók azonosak: s-t; sz-l.

(Ez a fajta rímelés igen ritka bravúr, ezért kivételnek tekinthetjük, a fentebbi meghatározást továbbra is fönntartva.)

Elégiák

1. Keresd meg a tankönyvben Berzsenyi Dániel *Búcsúzás Kemenes-aljától* című költeményét!

a) Keresd meg a versben azokat a szavakat, amelyekkel közvetlenül utal hangulatára a költő!

- 1. vsz. 6. sor *bús*
- 3. vsz. 1. sor *mélyen illetődve*
- 4. vsz. 1. sor *bánatos*

b) Keresd meg azokat a sorokat, amelyek a szomorú fordulat visszavonhatatlanságát, megmásíthatatlanságát fejezik ki!

- 1. vsz. *„Ezentúl elrejtí a Bakony erdeje, / Szülőföldem, képedet.”*
- 4. vsz. *„Nem ad vissza nékem már semmi titeket!”*
- 6. vsz. *„Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,”*

c) Elégiának nevezzük a bánatos, szomorú hangulatú verset, amelyben a beszélő fájlal valamit, ám lázadás nélkül, belenyugvással veszi tudomásul a megváltoztathatatlant. Igazold, hogy Berzsenyi verse elégia!
A szülőföld elhagyását bánatosan, ám tiltakozás nélkül veszi tudomásul a költő.

2. Hasonlítsd össze a verset Petőfi Sándor *Szeptember végén* című elégijával!

a) Mi a közös a megjelenített tájakban?
hegytető (bérci tető – Ság teteje)

b) „Elhull a virág” – „letapodjuk a rózsát”. Kit és mit vádol a két vers az értékek és főleg a szerelem elvesztéséért?

Szeptember végén: egy másik férfi szerelmét és a feleség „hűtlenségét” vádolja. Búcsúzás Kemenes-aljától: az embereket és saját magát is vádolja, mert az álmodozás és a nagyravágyás eltereli figyelmünket érzéseinkről, kapcsolatainkról, s nem vesszük észre az élet szépségét, örömeit.

c) Petőfinél évszakok, Berzsenyinéél napszakok jelképezik az élet szakaszait. Idézd a szókapcsolatokat!

„Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár...” „A tél dere már megüté fejemet.”
 „Éltem vidám reggelén”

d) Keress még elégikus hangú verset a reformkor költőiről szóló fejezetben!
Berzsenyi Dániel: A közelítő tél

3. Az alábbiak közül melyik versrészlet lehet szerinted dal, melyik elégia?
 dal: *A második idézet.*
 elégia: *Az első részlet.*

4. Azonosítsd az olvasott versek rímelését! (*Búcsúzás Kemenes-aljától, Szeptember végén, és az előző oldal két Vörösmarty-idézete*)

Szerző	Rímképlet	Rímfajta	Van-e benne tiszta rím? Ha van, írd ide!
Berzsenyi	<i>a a b c c b stb.</i>	<i>páros + ölelkező</i>	<i>tőletek – véletek; képét – szépét</i>
Petőfi	<i>a b a b c d c d stb.</i>	<i>kereszt-rím</i>	<i>nyár – már</i>
Vörösmarty	<i>a a b b c c d d</i>	<i>páros rím</i>	–
Vörösmarty	<i>a a b b</i>	<i>páros rím</i>	–

5. Idézzük fel, mit tudunk a versritmusról!

a) Írd a verslábak mellé a nevüket!

– – *spondeus*
 ∪ – *jambus*
 – ∪ *trocheus*
 – ∪ ∪ *daktilus*
 ∪ ∪ – *anapesztus*

b) Írd az ütemhangsúlyos sorfajták mellé a nevüket!

$\overset{g}{X}X X X / \overset{g}{X}X X X$ felező nyolcas

$\overset{x}{X}X X X X X / \overset{x}{X}X X X X$ felező tizenkettes

6. Elemezd az első versrészletet ütemhangsúlyos versként, a másodikat időmértékesként!

Próbáld meg fordítva is!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére...
(Kölcsey Ferenc)

Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem,
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.
(Arany János)

a) ütemhangsúlyos:

$\overset{g}{X}X X X / \overset{g}{X}X X$

$\overset{g}{X}X X / \overset{g}{X}X X$

$\overset{g}{X}X X / \overset{x}{X}X X$ (toldalékos licenciával)

$\overset{g}{X}X X X / \overset{g}{X}X$

b) időmértékes: – U | – – | – – | – U | – U | – –

– U | – – | – – | – U | – U | – –

(trochaikus) – U | – – | – U | – U | – – | – –

– U | – – | – U | – – | – U | – –

Ódák

1. Keresd meg a tankönyvben Shelley *Szabadság* című költeményét!

a) Gyűjtsd ki a versből azokat a motívumokat, amelyek az embernél sokkal hatalmasabb, fenséges természeti jelenségeket jelenítenek meg!

1. vsz. – tűzszínű bércek

– tenger

– jéghegyek

2. vsz. – villám

– földrengés

3. vsz. – vulkán

b) Ezek a motívumok a címben megjelölt ugyancsak magasztos eszme metaforái. Ezt az eszmét, a szabadságot a forradalom szüli meg. Gyűjtsd ki a versből azokat az igéket, amelyek egyben a forradalomnak, a szabadság születésének leírására is alkalmasak!

1. vsz. rivallnak, rázkódnak, zengenek

2. vsz. kigyúl, tapossa

3. vsz. megnémítod, igézel

5. vsz. belereszket, felszökken, kiragyog

c) Az óda magasztos, fennkölt, vitathatatlan értéknek tartott témáról ünnepélyes, emelkedett stílusban szóló költemény. Igazold, hogy Shelley verse óda!

Shelley emelkedett hangnemből ír a szabadságról mint az egyik legfontosabb értékről. Szóhasználata választékos.

2. Hasonlítsd össze a verset Vörösmarty ódájával, a *Szózattal*!

a) Mindkét vers jellemző alakzata a megszólítás. Kiket, miket szólít meg a *Szózat*? Mit szólít meg Shelley verse? Mi a közös pont?

Vörösmarty: a magyarokat, a szabadságot, a nagyvilágot (szólítja meg).

Shelley: a szabadságot szólítja meg. Mindkét költő megszólítja a szabadságot.

b) Mindkét versben meghatározó a globális, egész bolygókra kiterjedő szemlélet, a népek szolidaritásának gondolata. Idézd az erre utaló részleteket!

„*S a sírt, hol nemzet sűlyed el,*

Népek veszik körül,

S az ember millióinak

Szemében gyászkönny ül.”

„*Léleknek a lélek, nemzetnek a nemzet,*

város falunak viszi virradatod.”

c) Vesd össze a két vers rímelését!

Szózat: x a x a (félrím)

Szabadság: a b a b b

c d c d d

e f e g g

h i h i j j

d) Keress még ódai hangú költeményt a reformkor költőiről szóló fejezetben!

Kölcsey Ferenc: Himnusz

3. Három versből idézünk a következőkben. Melyik lehet közülük dal, melyik elégia, melyik óda?

dal: *Poe*

elégia: *Goethe*

óda: *Heine*

– Ha netán feleslegesnek és terhesnek érzed a rímek s a ritmus folytonos elemzését, olvasd el Kosztolányi Dezsőnek a Goethe-vershez készített prózai átiratát:

„Minden ormon nyugalom van, a facsúcsokon alig érzesz leheletet. A madárcák hallgatnak az erdőben. Várj, nemsokára pihensz te is.” Lenne-e értelme ezt így leírni a vers csodálatos formavilága nélkül?

Nem. A prózai átirat sokkal kevesebbet fejez ki.

4. A versek formai tökélye sokszor nemcsak a szavakon, a rímeken és a ritmuson múlik, hanem múlhat akár egyetlen hangon is. Figyeld meg a következő részletek alapján, milyen hangulati hatásuk lehet a hangoknak!

avítt üvegre lelsz, mely illatot mereng,

jellemző mássalhangzó: *l*

s belőle élni kél a lélek s szökni leng

(*Baudelaire – Tóth Árpád ford.*)

Leng, lebeg, mint a falevél,

S a hűvös szél lehén, mely lomha lombot ingat...

(*Tóth Árpád*)

K betűkkel szól keményen
címe: „Költőnk és kora”.
(József Attila)

jellemző mássalhangzó: *k*

kemény kilincsen és vasajtón
koppan a szándék.
(Kosztolányi Dezső)

Töri a szél, a forgó-szél veri /
tölcsérben forog avagy
a rohanó szélvihar
(Füst Milán)

jellemző mássalhangzó: *r*

Hadd nyelje el azt az acéli zörejt,
A trombita hangja, az ágyúdörej...
(Petőfi Sándor)

5. Szerinted melyik mássalhangzóra illik a jellemzés a fenti három közül?

- a) harc, konfliktus, küzdelem, mozgás: *r*
- b) lágyág, lebegés, siklás, puhaság, gyengédség: *l*
- c) kíméletlenség, szilárdság, ellenállás, hidegség: *k*

Himnuszok

1. Olvasd el József Attila *Csendes estéli zsoltár* című, 1922-ben írt versét!

a) Hányféleképpen szólítja meg a vers Istent?

Uram, Neked

b) A költemény felsorolja, hányféle mondandóval fordulhat az ember Istenhez. Gyűjtsd össze ezeket!

*Dicsőítés kifejezése, csodálat kifejezése, kérés és könyörgés
kérdések, alázat*

c) Keress olyan részleteket a szövegben, amikor a beszélő
– dicsőíti az Istent:

Ó, Uram, nem bírom rímbe kovácsolni dicsőségedet.

Határtalan a birodalmaid és hatalmas vagy meg erős, meg örök.

– hálát ad a világ szépségéért:

és itt vagyok és csodállak

– könyörög valamiért:

Ó, Uram, ajándékozz meg csekélyke magammal engem.

d) A himnusz Istent vagy a költő által istenségként megszemélyesített eszmét megszólító vers, melynek beszélője áldja az Istent, kérést tár elé vagy dicsőíti őt. A bibliai (ószövetségi) himnuszokat zsoltároknak nevezzük. Igazold, hogy József Attila verse himnusz!

József Attila ebben a versében az Urat szólítja meg. Dicsőíti és hálát ad neki a világ szépségéért. A vers végén kérést tár elé.

2. Hasonlítsd össze a verset Kölcsey *Himnuszával*.

a) Mi van jelen Kölcseynél a kérés – hálaadás – dicsőítés hármasságából? Mi hiányzik?

A hálaadás hiányzik.

Jelen van a kérés és a dicsőítés.

b) Miben más a megszólítás ott, mint itt?

Az „Uram” megszólítás személyesebb, mint az „Isten”.

c) Kinek, kiknek a nevében fogalmaz meg kérést az egyik és a másik vers?

Kölcsey a magyarok nevében fogalmaz meg kérést, József Attila pedig a saját nevében.

d) Kölcsey himnusza ütemhangsúlyos sok helyen trocheusba átcsapó, rímes vers; József Attila költeménye szabad vers: sorai egyenlőtlen szótagszámúak, nincs benne rím, ritmus.

Hogyan fogalmazza meg versének ezt a sajátosságát a költő rögtön a mű elején?

Uram, nem bírom rímbe kovácsolni dicsőségedet.”

3. Idézzük föl, mit tudunk az alakzatokról! Keress példákat a megnevezett alakzatokra mindkét összehasonlított versből!

Alakzat	Himnusz	Csöndes estéli zsoltár
megszólítás	Isten	<i>Ó, Uram</i>
ismétlés	<i>„Bal sors akit régen tép, Hozz rá víg esztendőt...”</i>	<i>De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam</i>
halmozás	<i>„(...habjai /) Tiszának, Dunának,”</i>	<i>hatalmas vagy meg erős, meg örök, könyörögni, meg alázkodni, meg kérni.</i>
ellentét	<i>Vár állott, most kőhalom Bércre hág és völgybe száll</i>	<i>Hallom, hogy fú a szél, de nem tudom, minek fú.</i>
felkiáltás	<i>Kínzó rabság könnye hull Árvánk hő szeméből!</i>	–
párhuzam	<i>Bújt az üldözött s felé Kard nyúl barlangjába, Szerte nézett, s nem lelé Honját a hazában,</i>	<i>Tudom, hogy zöldel a fű... Érzem, hogy szeretek.</i>

Epigrammák

1. Keresd meg a tankönyvben Puskin *A magvető* című versét!

a) Hogyan oszthatnánk két részre a verset? Hány sor beszél a múlttól, és hány a jövőről? Melyik szakaszát jellemzi a kijelentő mód, és melyiket a felszólító?

Az első két sor a múlttól beszél, kijelentő módban. A második rész felszólító módban beszél a jövőről.

b) Az első szakasz tényközlő kijelentései egyben egy kérdést is fölvetnek. Mit kérdezhet magától a költő, látva, hogy egész életműve hiábavalónak bizonyult?

Mi értelme volt az eddigi életnek?

c) Milyen felismerést fogalmaz meg a vers második fele? Miért naivak, miért tévednek azok, akik fel akarják szabadítani a népet?
Mert a népnek, a vak tömegnek iga való.

d) Az epigramma tágabb értelemben rövid, csattanós vers. Szűkebb értelemben hozzátehetjük még: két részből áll. Az első fölveti a témát, kimondatlanul is kérdést fogalmaz meg. Erre válaszol csattanószerűen a második rész. Igazold, hogy Puskin verse epigramma!
Témafelvetés: Sarjadj, Szabadság! A két szerkezeti egység tartalma igazolja, hogy a vers epigramma. Csattanó: Mit a népeknek a szabadság?

2. Hasonlítsd össze a verset Kölcsey Ferenc költeményével, a *Husztal*!

a) Kölcseynél milyen haszontalannak ítélt szemléletmódot jelképez az első részben leírt éjszakai merengés?
A régi korokon való merengést, állandó múltidézést.

b) Milyen, a kísértet által ki is mondott kérdést vet föl a leírás?
Mi a haszna a régi korokon való merengésnek?

c) Milyen csattanós választ ad az epigramma második fele?
A haza helyzete akkor fordul jobbra, ha teszünk is érte. A passzív merengés helyett Kölcsey a cselekvést tartja fontosnak.

3. Olvasd el Janus Pannonius epigrammáját. (*Pannónia dicsérete*)!

Figyeld meg a jellegzetes epigramma-szerkezetet!

– Puskinnál:

a) A téma megközelítése: *Költői küszködésem mit sem ért.*

b) A benne foglalt kérdés: *Hogyan lehetséges ez?*

4. Gyakoroljuk a stílus és a verselés elemzését!

Puskin: *A magvető*

Sarjadj, Szabadság! – bevettem	a	
A sivatagot. Csillagok	b	
Ragyogtak még, és szennyezetlen	a	<i>keresztrím</i>
Kézzel csak szórtam a magot,	b	<i>ölelkező rím</i>
A dús életet. S ím, egyetlen	a	<i>párrím</i>
Virág se kelt: hiába minden,	a	
A buta sors nem változott...	b	
Tengjetelek tovább, földi csordák,	c	
Türt barmok, csak legeljetelek!	d	
Mit a népeknek a szabadság?	c	<i>keresztrím</i>
Ollót s taglót rád, vak tömeg!	d	
Ostor, és hogy tessék a rabság,	c	
Csengős iga a címered!	d	

Szabó Lőrinc fordítása

a) Milyen rímképletek, rímtípusok váltakoznak a Puskin-versben?

keresztrím: *a b a b*,

párrím: *a a*,

ölelkező rím: *b a a b*,

keresztrím: *c d c d c d*.

b) Milyen a másik két epigramma verselése?

időmértékes; disztichon mindkettő.

c) Nevezd meg három alakzatot a *Husztban!*

felkiáltás: „... a haza fényre derül!”

megszólítás: Honfi

halmozás: „Hass, alkoss, gyarapíts...”

5. Idézzük föl, mit tudunk a metaforákról! Értelmezd a Puskin-vers költői képeit!

– elvetett mag:	<i>a szabadság eszméje</i>
– vetni a magot:	<i>terjeszteni az eszmét</i>
– sivatag:	<i>Oroszország</i>
– virág:	<i>szabadság</i>
– földi csordák	a föld népei
– túrt barmok	szolgaságban élő emberek
– olló	az emberek kizsákmányolása (nyírják a népet, mint a birkát)
– ostor iga	a rabságban tartás eszköze

A vers egészét áttekintve láthatjuk, hogy a metaforák egységes képrendszert alkotnak. Mivel ennek elemei pontról pontra „lefordíthatók”, egyenként is értelmezhetők, a verset allegóriának is nevezhetjük.

Helyzetdalok

1. Olvasd el Chesterton angol költő *A számár* című versét!

a) A vers egy újszövetségi jelenetre céloz: *Lukács evangéliumának* 19. részében olvashatunk Jézus ünnepélyes bevonulásáról Jeruzsálembé. A Messiás eszerint számárháton ment a városba, s az őt ünneplő tömeg ruháit, palmaágakat terített tisztelete jeléül a számár lába elé.

– Miért lehet büszke erre az eseményre a versben beszélő számár?

Ez az élmény az állatok közül csak a számárnak adatott meg. Jézust vihette, és az emberek mindkettejüket ünnepelték.

b) Kihez beszél a számár? Vár-e, kap-e választ? Párbeszéd vagy monológ, amit hallunk?

Az emberekhez beszél, ám nem vár választ. Monológ.

c) Milyen számban, hányadik személyben szólal meg a szöveg? Hogy magyaráznád: mit tesz a költő ebben a versben?

Egyes szám első személyben szólal meg a szöveg. A költő a számár szerepében van jelen, beleéli magát az állat helyzetébe.

d) A helyzetdal, más néven szereplíra olyan költemény, amelynek szerzője valaki más helye-
tébe képzeletben magát, s monológ vagy dialógus formájában annak nevében szólal meg.
Igazold, hogy *A számár* helyzetdal!

A vers a számár szemszögéből mutatja be az eseményeket, monologikus formában.

2. Hasonlítsd össze a verset Petőfi helyzetdalával, *A borozóval*!

a) Melyik versben egyértelműbb az olvasó számára, hogy helyzetdalt hall? Miért?

A számár című versben egyértelműbb, hogy a költemény helyzetdal, hiszen az állatok nem tudnak beszélni.

b) A Petőfi-versben miért gondolhatjuk, hogy nem a maga nevében beszél a költő? Milyen
túlzások hangzanak el?

„És a bor vidám levében
Fütyöntek rád, zord világ”

„Még egy korty – s nevetve dülök
Jégöledbe, temető!”

c) Mi utal helyzetdalhoz hasonló szituációra, szerepjátékra Kölcsey Ferenc *Himnuszában*?

„Kínzó rabság könnye hull / Árvánk hó szeméből” – Ez a török korra jellemző, nem Kölcsey
korára.

3. Ismerkedj meg a számár motívumának néhány előfordulásával is!

a) A népies stílus és a keletkezési évszám alapján mit gondolsz, ki írhatta a verset? Indokold
válaszodat!

Petőfi Sándor.

A vers hangvétele, stílusa alapján.

b) Gyászos hangulatúnak érzed-e a verset? Ha nem, akkor milyennek?

Egyéni megoldásokat várunk.

Shakespeare drámájában, a *Szentivánéji álomban*, a tündérkirály azzal áll bosszút feleségén,
hogy varázslata révén az asszony egy számárrá változtatott férfiba lesz szerelmes, így beszél a
számár:

Vakard a fejem, Babvirág! (...) Borbélyhoz kell mennem, mert úgy sejtem, rettentő szőrös a
pofám, s mihelyt a szakállam viszket, mindjárt vakarnom kell. (...) Nagyon zenére termett
fülem van: hadd szóljon hát a doromb! (...) Nagy étvágyam volna egy kötél szénára; csak
nincs párja a jó édes szénának.

– A számár mely testi adottságát emeli ki Chesterton és Shakespeare egyaránt?

A nagy fület.

– Miért éppen számárrá változtatta az embert a tündérkirály?

A szamarat buta állatnak tartják, s a tündérkirály így tudott igazán bosszút állni a feleségén.

4. Mindhárom szöveg meglehetősen nevetséges színben tünteti fel a szamarat. Idézzük fel, mit
jelent a gúny, és mit az alábbi, rokon értelmű, mégis más jelentő szavak!

– *gúny*: fölényesen vagy felháborodottan kicsúfolni, nevetségessé tenni valamit, amivel nem
érezünk semmiféle közöséget, ami iránt csepp részvét sincs bennünk.

– *irónia*: a kicsúfolásnak az a módja, amikor a negatív vonás helyett az ellenkezőjét állítjuk
(egy alacsony embert látva: „á, micsoda dalia”; egy buta feleletet hallgatva: „ez aztán egy
értelmes hozzászólás” stb.).

– *humor*: megbocsátó, kedélyes megmosolygása valami visszásságnak – a gúny enyhébb,
barátságosabb változata.

– *szatíra*: a humor elnéző válfajával szemben a gúny kíméletlen és dühödt változata.

Próbáld értékelni a számról olvasott három szöveget! Melyiket neveznéd gúnyos, ironikus, humoros vagy szatirikus szövegnek?

A számár: gúny

Megy a juhász számaron: humor

Szentivánéji álom: humor

Episztolák

1. Olvasd el Ady Endre *Levél-féle Móricz Zsigmondhoz* című versének részletét!

a) A levél írója és címzettje egyaránt a jövő évi tananyagban fog szerepelni, de talán már olvastál tőlük valamit. Emlékszel-e egy-két művükre?

Például: A föl-földobott kő, Felszállott a páva

b) Hányszor hangzik el a rövid részletben a megszólított neve? Van-e formális megszólítás?

Kétszer hangzik el, formális megszólítás viszont nincs.

c) Ismerősen cseng-e a fülednek a „súrlódjék ez írás” sajátos hangzása? Emlékszel-e, melyik tavaly olvasott műben hangzik el: „adassék e levél... tulajdon kezébe, senkinek se másnak”?

Arany János: Mátyás anyja

d) Az episztola verses formájú költői levél, mely valóságos személyhez szól, s ezt a személyt meg is nevezi. Igazold, hogy Ady verse episztola!

Ez is verses, valóságos személyhez szól, meg is nevezi Móriczot.

2. Hasonlítsd össze a verset Berzsenyi Dániel *Levéltöredék barátnémhoz* című költeményével!

a) Episztola-e a fentebbi meghatározás alapján Berzsenyi verse? Indokold állásponthoz!

Nem, hiszen nem nevezi meg a címzettet.

b) Megegyezik a két mű verselése is. Mi a neve ennek a formának?

Ütemhangsúlyos, felező tizenkettes.

c) Híres reformkori levélváltás zajlott Petőfi és Arany között is. „Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom” – így kezdi válaszát Arany. Milyen hangszermotívum szerepel Ady levelében?

Hegedű.

3. Gyakoroljuk a szóképek és alakzatok felismerését! Nevezd meg a költői eszközöket!

– rózsafa-vonó, húr:

metafora

– bánat, titok, szépség:

felsorolás

– ezer bánat:

túlzás

– a bánat várja:

megszemélyesítés

– ördög hordjon! életet kívánunk!

felkiáltás

– új Ludas Matyi:

metafora

4. Próbáld meg kitalálni, melyik meghatározás illik az alábbi idézetekre! Írd melléjük a stílus nevét! (A szerzőt és a címet nem áruljuk el: szorgalmi feladatként felkutathatod!)

Teljesítsd angyali szókkal
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek válaszodért.

Rokokó (Csokonai)

Áldott Magányosság, jövel! ragadj el
Álmodba most is engemet;
Ha mások elhagyának is, ne hagyj el,
Ringasd öledbe lelkemet!

Szentimentalizmus (Csokonai)

Föltámadott a tenger,
A népek tengere;
Ijesztve eget földet,
Szilaj hullámokat vet
Rémítő ereje.

Romantika (Petőfi)

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labirinth s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Klasszicizmus (Berzsenyi)

Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne is kiáltson fel utolsó veszedelmeden, hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon, hogy senki utolsó halállal való küszködéseden egy biztató szót ne mondjon?

Barokk (Zrínyi)

Ars poeticák

1. Olvasd el Goethe *Elemek* című versét!

a) Önkéntelenül feltörő gondolatoknak vagy tudatosan összeválogatott tételeknek látod a versben felsoroltakat? Mire vall, hogy négy pontba foglalja a költő, s kérdésre adott válaszként közli mondandóját?

Tudatosan összeválogatott tételekről van szó. Ezeket a tételeket tartja Goethe a legfontosabb témáknak.

b) Miben jelöli meg a költészet végső célját az utolsó sor?

A nép felvidítése a költészet célja.

c) Mi a költő négy feladata?

Írjon a szerelemről, a mulatásról, a háborúról és a gyűlöletről (a társadalom bírálatáról).

d) Az ars poetica (költői hitvallás) olyan mű, amely tanító szándékkal vagy spontán vallomásként fogalmazza meg a költő céljait, feladatait, módszereit, valamint általában a világhoz való viszonyát. Igazold, hogy Goethe verse ars poetica!

Goethe tudatosan, átgondoltan s egyben tanító célzattal fogalmazza meg a költő feladatait és célját.

2. Hasonlítsd össze a verset Petőfi Sándor *A XIX. század költői* című ars poeticájával!

a) Mindkét versben szerepel a „nép” motívuma. Mi a költő néppel szembeni kötelessége Goethe és Petőfi szerint?

Goethe szerint a költőnek szórakoztatnia kell a népet Petőfi szerint képviselni és vezetni.

b) A Goethe által felsorolt társadalombíráló, szerelmi és bordalok, valamint a csatadalok közül Petőfi melyeket ismeri el hitvallásában?

A társadalombíráló verseket ismeri el Petőfi.

c) Bizonyítsd néhány verscímmel, hogy költői gyakorlatában valójában a többi téma is szerepet kapott!

Szeptember végén, A virágnak megtiltani nem lehet, A borozó, Négy nap dörgött az ágyú...

d) Petőfinél a költő csak a halálban nyeri el jutalmát. Goethe számára kiknek az elismerése jelenti a jutalmat?

Goethe számára a nép elismerése jelenti a jutalmat.

e) Találsz-e még ars poetica-jellegű verset a reformkori költőkről szóló fejezetben?

Kölcsey Ferenc: Emléklapra

f) Nemrég olvastuk Puskin versét, *A magvetőt*. Az ott megrajzolt költőkép Petőfiéhez vagy Goetheéhez áll közelebb?

Petőfiéhez áll közelebb.

3. Huszadik századi ars poeticák

a) Milyen megfontolásból fűz össze értelmetlen szavakat Hugo Ball verse? Utal-e mégis valamiféle keleties hangulatra a szavak hangzása? Visszautal-e a „Karaván” címe a szöveg képe, a változatos betűtípusok?

Igen, a szavak egy részének hangzása az arab (és az egyiptomi) nyelvet idézi. A szövegkép utal a karaván sokszínűségére.

b) Milyen huszadik századi tendenciát fejez ki Christian Morgenstern német költő *A tölcser* című képverse: az egyre rövidebb sorok, s főleg a „satöbbi”?

Egyre több dolgot hallgat el a költő hagyva, hogy az olvasó találja ki.

Könyvtári feladatok

1. Nézz utána, mit jelentett az elégia és az epigramma eredetileg, az ókorban!

Elégia: a görögök eleinte így nevezték minden költeményt, amely disztichonban íródott.

Epigramma: az ókori görög költészetben eredetileg verses felirat sírkövön vagy más tárgyakon.

2. Mi volt Puskin főműve? Nevezd meg a mű négy főszereplőjét!

Anyegin

Anyegin, Olga, Tatjana, Lenszkij

3. Keresd meg egy irodalmi lexikonban a következő szakkifejezések jelentését:

- exclamatio *felkiáltás*
- inverzio *a szokásos szórend megváltoztatása*
- hiperbola *túlzás*
- parabola *példázat, jelképes történet*

4. Sorold fel Ady Endre és Móricz Zsigmond 3-3 művét!

- Ady Endre *A Hortobágy poétája*
Párisban járt az ősz
Ember az embertelenségben
- Móricz Zsigmond *Erdély-trilógia*
Árvácska
Rokonok

5. Kik a reformkori „romantikus triász” tagjai?

- Vörösmarty Mihály*
Bajza József
Toldy Ferenc

6. Járj utána, miről, miért folytatott vitát Petőfi

a) Klapka Györggyel: *kötelességmulasztással vádolja Petőfit.*

b) Vörösmarty Mihállyal: *Vörösmarty 1848. aug. 21-én a nemzetgyűlésben a hadügyben a többséggel szavazott.*

c) Jókai Mórral: *Petőfi ellenzi Jókai és Laborfalvy Róza kapcsolatát.*

7. Ki volt Gyulai Pál?

Irodalomtörténész, költő, író, kritikus. 1826-tól 1909-ig élt. A népiesség elvének szószólója.

8. Írd föl három Petőfiről szóló, vele kapcsolatos könyv címét!

- Illyés Gyula: Petőfi*
Gyulai Pál: Petőfi Sándor és lírai költészetünk
Pándi Pál: Petőfi

Gerald Durrell: *Családom és egyéb állatfajták*

1. Válassz egyet a tankönyvben olvasott regényrészlet szereplői közül, és adj róla jellemzést!
(Gerry, az elbeszélő; Roger, a kutyája; a rózsabogaras ember; Achilles, a teknős.)

Például: Achilles

Okos, humora van, tanulékony, méltóságteljes, időnként hisztériás, társaságkedvelő.

2. Idézd fel az olvasott részlet cselekményének helyszínét, és fogalmazz róla leírást! (Vagy az üzletkötés helyszíne jöhet szóba, a távoli faluhoz vezető hegyi út, vagy Gerryék háza és udvara, ahol a beszerzett állatok élnek.)

Például: Gerryék udvara

Törökszegfű díszíti, mindig sokan mozognak ott, emberek, állatok, lehet itt napozni, teknőst sétáltatni. Virágágyások díszítik, kerítés övezi és kapu. Páfrányok borítják a talaj egy részét.

3. Foglald össze az olvasott részlet cselekményét elbeszélő fogalmazásban! (Számolj be az eseményekről például Achilles, a teknős nézőpontjából!)

Egyéni válaszokat várunk.

4. Készíts rajzot vagy szerkessz térképet, alaprajzot!

Néhány állat Gerry szerzeményei közül:

Egyéni válaszokat várunk.

Gerryék udvarának alaprajza:

Egyéni válaszokat várunk.

Paulo Coelho: *Az alkimista*

1. Válassz egyet a tankönyvben olvasott regényrészlet szereplői közül, és adj róla jellemzést! (Írhatod Santiagóról, a történetet elbeszélő fiúról vagy a meg nem nevezett öreg üvegárusról.)

Például: az öreg üvegárus

Zord ember, szeret morgolódni, de igazságos, becsületes. Kissé nehézkes, maradi; nehezen fogadja el az újításokat. Értelmes, hamar megéri Santiago célzásait, gondolatait.

2. Idézd fel az olvasott részlet cselekményének helyszínét, és fogalmazd róla leírását! (Leírhatod az arab városnak, Tangernek azt az utcáját, ahol az üvegbolt van, vagy leírhatod magát az üzletet is.)

Például: a bolt

A hegytetőn van, a kirakat előtt állvány magasodik. A polcok teli vannak üvegáruval, a tűzhelyen teavíz gőzölög. Mellette az öreg arab ücsörög pipázgatva.

3. Foglald össze az olvasott részlet cselekményét elbeszélő fogalmazásban! (Számolj be az eseményekről például az öreg üvegárus nézőpontjából!)

Egyéni válaszokat várunk.

4. Készíts rajzot vagy szerkessz térképet, alaprajzot!

Díszes és egyszerűbb üvegedények a kirakatban:

Egyéni válaszokat várunk.

Tanger városának alaprajza:

Egyéni válaszokat várunk.

Márai Sándor: *Csutora*

1. Válassz egyet a tankönyvben olvasott regényrészlet szereplői közül, és adj róla jellemzést! (Jellemezheted az „urat”, az „ört” vagy akár a kiskutyát, Csutorát is.)

Például: a kiskutya

Tüzes, szenvedélyes, kék szemei vannak. Hevesen ver a szíve: csupa élet a teste. Mellkasán fehér szőr az ismertetőjegye. Fiúkutya.

2. Idézd fel az olvasott részlet cselekményének helyszínét, és fogalmazd róla leírását! ([A helyszín](#) lehet az őr szobája, maga a telep vagy akár az utca is, ahol elköszönnek egymástól a szereplők.)

Például: az őr szobája

Voltaképpen egy szűk bódé, petróleumkályha fűti. Levegőtlen helyiség, büdös van.

3. Foglald össze az olvasott részlet cselekményét elbeszélő fogalmazásban! (Számolj be az eseményekről például Csutora, a kiskutya nézőpontjából!)

Egyéni válaszokat várunk.

4. Készíts rajzot vagy szerkessz térképet, alaprajzot!

Különbéle kutyák a telepen:

Az ör szobájának alaprajza:

Egyéni válaszokat várunk.

Egyéni válaszokat várunk.

Rónaszegi Miklós: *A rettenetes Kartal*

1. Válassz egyet az interneten (www.ntk.hu/ikerkonyvek) olvasható regényrészlet szereplői közül, és adj róla jellemzést! (Jellemezheted a Királyt, Carobertót; Kartalt, a bátor legényt vagy valamelyik urat a jelenlévők közül: Újlaki Ugrint, Cseszneki Demetert.)

Kimaradt az olvasmány a tankönyvből.

Regénycselekmény, regényszerkezet

1. –

2. Figyeld meg, hogyan vált át a Verne-regény, a Nemo kapitány elbeszélője a **háttér** nagyvonalú áttekintéséről az **előtér** aprólékos ecsetelésére!

– Gyűjtsd össze a szövegben az időtartamra utaló kifejezéseket! Milyen tendencia látszik az elrendezésükben? Milyen írói szándékról tanúskodik?

1866-os esztendő, július 20-án, tizenöt nappal később, az 1867-es év első hónapjaiban, július 2-án, három héttel ezelőtt, huszonnégy óra, három órával azelőtt, három másodperccel a levél megérkezése előtt.

Elrendezésükben a pontos időmeghatározásra való törekvés jelentkezik; a távoli múlttól fokozatosan eljut a jelenig. Az idő fontos az író számára.

Az **előtér** és a **háttér** ábrázolásának váltakozása a cselekmények belső szakaszain is megfigyelhető. A Winnetou (Karl May regénye) egy-egy közlő ábrázolt eseménysor után gyakorta vált át nagyvonalú, gyors ismertetésre:

Honnét lehet az illusztráció?

– Szerző: *Louis Stevenson*

– Cím: *A kincses sziget*

– Jelenet: *A haramiák fogságában*

3. A cselekmény **helyszíne** lehet állandó, jellemzőbb azonban (különösen kalandregényben), hogy folyton változik. A szereplők utazáson vesznek részt, s az újabb helyszíneken újabb kalandok várnak rájuk. Sokszor menekülnek valaki elől, vagy épp ők üldöznek másokat. Gyakori, hogy a főhős a mű végén oda tér vissza, ahonnan elindul. A **regényidő** jellemzően néhány hónap, esetleg egy-két év. Ritkább, hogy főhősének egész életét végigkövetné a mű. Vannak viszont úgynevezett családregegyek, amelyek még ennél is nagyobb időt fognak át: egymásra következő nemzedékek sorsát, évszázados folyamatokat. *A Harr Potter* (J. K. Rowling regénye) első kötetének zárata világosan elárulja, mettől meddig terjed itt a **regényidő**.

– Ismersz-e más regényeket is, amelyek ilyen időkeretek közt játszódnak? Fekete István mely regényei játszódnak épp ellenkező időszakban, mint a Harry Potter?

Fekete István: Vuk, Tüskevár.

A *Nemo kapitány* cselekményének kerete az utazás. A mű elején a Nautilusra kerülnek a hősök, s a mű végén távoznak róla. Minden esetben az új **helyszínek** hozzák az új kalandokat:

4. A regénycselekmény egyes eseményei, fordulatai lehetnek **véletlenszerűek**, és lehetnek **motiváltak**. A véletlenszerűségen azt értjük, hogy az eseményekből nem következik a meglepő folytatás. Csodálatos, hihetetlen módon, az előzményektől függetlenül érkezik a megmentő sereg, vagy következik be a nem várt esemény. Ezzel szemben a motivált cselekményben oka van a törtetésnek, világosan látható módon összefügg az előzményekkel, sőt azokból következik.

Lássunk példát először a **véletlenekre!**

– Idézd fel emlékezetedben a tavaly olvasott *Egri csillagokat* Milyen véletlenekre emlékszel a regényben?

Gergely fogságába kerül a török gyerek, akivel Éva majd kicseréli Bornemissza Jancsit. Az is véletlen, hogy minden jelentős fordulatban megjelennek azok a szereplők, akik a főhőst segítik vagy akadályozzák célja elérésben.

A **motivált** cselekményre jó példa lehet a *Nemo kapitány* részlete. A hajó utasai nem értik, hogyan lehet a máskülönben oly szimpatikus kapitány ilyen kegyetlen. A motívum, az ok azonban hamarosan kiderül.

– *Szerző: Karl May*

– *Cím: Winnetou*

– *Jelenet: Az irokézek fogságában.*

Gyakorlás

1. Húzd alá a következő idézetekben azokat a részeket, ahol az író a **háttér** vázolója után az **előtér** részletezésébe fog!

2. Sorolj fel olvasmányaid közül három olyan regényt, amely egy helyen játszódik, és három olyat, amely mindig új **helyszíneken!** (Az állandó helyszín persze nem jelenti azt, hogy a szereplők ki sem mozdulnak a szobájukból. Akkor is állandó helyszínről beszélhetünk, ha el-elhagyják a hősök, ám mindannyiszor visszatérnek oda.)

Egy helyen:

Rowling: Harry Potter

Böszörményi Gyula: Gergő és az álomfogók

Új helyszíneken:

Defoe: Robinson

Eric Knight: Lassie hazatér

3. Idézd fel emlékezetedben *A Pál utcai fiúk* történetét! Értékelj a cselekményt a hely- és időviszonyok, valamint a motiváltság és a véletlenek szerepe szerint!

Egyéni választ várunk.

4. Válassz egyet a kedvenc regényeid közül! Idézz föl belőle néhány **motivált** eseményt, és néhány **véletlen** fordulatot!

Egyéni választ várunk.

5. Ismered-e az epilógus fogalmát? Mit jelent? Milyen célt szolgál az ilyen címen közölt írás a regények végén? Az előtérben zajló eseményekkel foglalkozik, vagy inkább a háttér áttekintésével rokon?

Jelentése: utóirat, befejezés, záradék.

Leggyakrabban a háttérben zajló eseményekkel foglalkozik.

Az elbeszélő

1. Figyeld meg a **közvetlen** elbeszélésmódot *A babó* bevezetésében!

– Kikhez tartozik az elbeszélő inkább? Azokhoz, akikről mesél, vagy azokhoz, akiknek mesél? Kívül áll a történetén, vagy része annak?

Azokhoz tartozik inkább, akiknek mesél.

Az elbeszélő kívül áll a történeten.

A kincses szigetből vett példa az **imitált** elbeszélésmódra példa. Az elbeszélő lemond arról, hogy ő maga mutassa be a kincs megboldogult tulajdonosát, Flint kapitányt. Ehelyett párbeszédet hallunk, s az egyik szereplő tudatja velünk, amit a holt kalózról tudni kell:

Honnét lehet az illusztráció?

– Szerző: *J. R. R. Tolkien*

– Cím: *A babó*

– Jelenet: *Gandalf okítja Bilbót.*

– A levél kifejezi írójának naivitását. Nem tulajdonít jelentőséget a felfogadott emberek megjelenésének, pedig sejtethné, hogy kiszámíthatatlanságukból még baj lesz. Tudod-e vagy gondolod-e, hogy mi?

Ellenük fordulnak, rosszindulatúak.

2. Egy regény olvasása során azt is megfigyelhetjük, hogy mi az, amit az elbeszélő tud.

Egyszerű tanúja-e az eseményeknek, vagy mögéjük is lát? Tudja azt is, amit a hősei csak gondolnak? Vagy például látja előre a jövőjüket? Ha az elbeszélő sem tud többet a szereplőinél, **tárgyilagos** elbeszélőnek nevezzük: úgy számol be az eseményekről, mint egy szemtanú az utcai balesetről – nem tudva többet annál, amit látott. Amikor az események mögé, az indítékok közé, a múltba és a jövőbe is belelát, **mindentudó** elbeszélőnek nevezzük. (...)

– Ki mondja ezeket a szavakat? Részes-e a történetnek?

Az író mondja, aki nem részese a történetnek.

– Nem tudják, mi történt, nem tudja az elbeszélő, nem tudja az olvasó sem. **Tárgyilagos** vagy **mindentudó** elbeszélőt látunk?

Tárgyilagos elbeszélőt látunk.

Hasonló a helyzet *A babó*ban is. Ami a szereplők előtt rejtély, az az elbeszélő előtt is titok. Így például, hogy mi folyik éjszakánként Beorn udvarán:

– **Tárgyilagos** vagy **mindentudó** az elbeszélő?

Tárgyilagos az elbeszélő.

Honnét lehet az illusztráció?

– Szerző: *Jules Verne*

– Cím: *Nemo kapitány*

– Jelenet: *A hajó ablakánál.*

Gyakorlás

1. *A kincses sziget* elbeszélője egyes szám első személyben meséli el a történetet.

– **Imitált** vagy **közvetlen** elbeszélést olvashatunk? Miért?

Imitált elbeszélés: a szereplő monológiájából ismerjük meg az eseményeket.

2. *A babó* egyik fejezetének végén az elbeszélő előre megmondja, miféle események fognak következni.

– **Tárgyilagos** vagy **mindentudó** elbeszélőt hallunk? Miért?

Mindentudó elbeszélőt hallunk: előre megmondja, milyen események következnek.

3. A *Harry Potter* sorozat második kötetének cselekménye a Titkok Kamrája körül forog. Hogy mi is ez voltaképpen, nem az elbeszélő mondja el, hanem egy tanár, akit erről faggatnak a diákok:

– **Imitált** vagy **közvetlen** elbeszélésmódot látunk?

Imitált elbeszélésmódot látunk.

4. Az alábbi részletben Winnetou és Old Shatterhand fellépnek a vasút megtámadására készülő banditák ellen.

– **Imitált** vagy **közvetlen** elbeszélést hallunk? **Párbeszéd** vagy **monológ** világosít fel minket a körülményekről? Meddig látszik **tárgyilagos** elbeszélőnek a mesélő, s hol válik **mindentudóvá**?

Imitált elbeszélést hallunk. Párbeszéd világosít fel bennünket a körülményekről. Az utolsó mondatban válik mindentudóvá a mesélő.

5. A *Nemo kapitány* cselekményének egy szakaszán elaltatják a tengeralattjáró vendégeit, amíg támadást hajtanak végre egy hajó ellen:

– **Imitált** vagy **közvetlen** elbeszélésmódot olvashatunk? **Tárgyilagos** vagy **mindentudó** elbeszélőt?

Imitált elbeszélésmódról van szó. Az elbeszélő tárgyilagos.

6. Írd a megadott szövegtípusok mellé, milyen elbeszélésmódot jelentenek!

– párbeszédből értesülünk a helyzetről, csak annyit látunk, amennyit a szereplők.

imitált elbeszélésmód

tárgyilagos elbeszélő

– az egyes szám első személyű elbeszélő meséli el az előzményeket, csak azokat, amelyeket személyesen megtapasztalt.

imitált elbeszélésmód

monológ

tárgyilagos elbeszélő

– az egyik szereplő által írt levelet olvassuk.

imitált elbeszélésmód

tárgyilagos elbeszélő

A szereplők jellemzése

1. *A kincses sziget* egyik jelenetében John Silver saját magáról állít ki bizonyítványt a viselkedésével.

– Milyen testi adottságú és milyen jellemű embernek ismerjük meg **cselekvése** alapján John Silvert? Mivel járul hozzá ítéletalkotásunkhoz a róla beszélő szereplőtárs?

Silver erős és fürge, annak ellenére, hogy falába és mankója van. Alattomos és gonosz embernek tartjuk a részlet alapján. A róla beszélő szereplő Tomot együttérzéssel mutatja be. Ez az ellenszenv az olvasóra is hat.

Melyik regényre utal az illusztráció?

– Szerző: *J. K. Rowling*.

– Cím: *Harry Potter*.

2. Tolkien *A babó*ban a föld alatt élő Nyelemet saját **beszédével**, egyedi stílusával jellemzi: teljesen a gyűrű birtoklásának rabjává lett.

– Hogyan jellemeznéd két-három vonással Nyelem beszédstílusát? Mi teszi összetéveszthetetlenné?

Nyelem beszédstílusára jellemző az átkozódó, indulatos hangnem, a gyakori közbevetések, a kicsinyítő képző alkalmazása, illetve az, hogy magához beszél. Összetéveszthetetlené teszi egyéni szóhasználatát: átok, szívemnek szottyá, zsebike, undok.

– Milyen ellentmondás feszül tette és stílusa között?

Kegyetlen tett: „... amikor kitekertük a nyakát annak az undok kis sivalkodónak.”

Humoros stílusa: zsebike, szívemnek szottyá.

3. A *Harry Potter* cselekményének egy pontján Hagridot, a kedves óriást, a Roxfort kertészét gyanúsítják a gonosztettekkel. Sajátos módon egy ellenszenves **szereplőtársa**, Aragog, az óriáspók beszél róla, mégis igazat mond. Másutt ugyanakkor nem szabad hinnünk a kéretlen jellemzésnek: akkor például, amikor Malfoy beszél Harryről.

– Mit gondolsz, miért vannak dőlt betűvel szedve egyes szavak Malfoy szövegében?

Ironikus jellemzőmód: híresnek nevezi Pottert, pedig épp az ellenkező a véleménye.

4. A *Nemo kapitány* címszereplőjét így mutatja be az elbeszélő:

– Melyik jellemzést tartod a legkifejezőbbnek a 2., 3., 4. feladatban felsorolt példák közül? Miért?

Egyéni válaszokat várunk.

5. Gyakoroljunk!

A jellemzés mely megismert módját fedezed fel a következő részletekben?

A szereplőt saját beszédével jellemzi az író.

Melyik regényre utal az illusztráció?

– Szerző: *J. R. R. Tolkien.*

– Cím: *A gyűrűk ura.*

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*

A kézfogó napja

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Az egyik szereplő savanyú ábrázattal, lesújtva áll, a másik hebehurgyán, lelkesedve, karját az égnek emelve. Hirtelen a búsongó emez lábára tapos, mire annak arcáról lefagy a mosoly, bocsánatkérően abbahagyja az örvendezést.

Tallérossy Zebulon éljenez Aranka és Ödön kézfogóján.

Két ember kezét fog. Az egyik már menne, de a másik egyre csak szorongatja a kezét. Végül a türelmetlen úgy visszaszorítja, hogy amaz jajveszékelve elengedi.

Tallérossy Zebulon és a pap találkozása a kézfogón.

Elöl az egyik ostort pattogtat, hátul a másik elterpeszkedve ül. Aztán az első leugrik, ajtót nyit a másiknak, s kezét nyújtva, hajbókolva lesegíti.

Rideghváry érkezik a kézfogóra, s a huszár segíti le a hintóról.

2. Készíts elő írásban egy másik „most mutasd meg”-et, például Rideghváry és Baradlayné jelenetéből a fejezet utolsó bekezdésében!

Egy előkelő úr búcsút vesz a nagyságos asszonytól.

Az úr arról beszél, hogy a nagyságos asszony letért arról az útról, amelyet a kőszívű ember megjelölt számára. Ez az út egy magaslatra vezet, melynek neve: vérpad.

3. Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

Rejtély, titok, érthetetlen ok vagy körülmény. A szótöben benne van a bizonytalanságot kifejező szavunk. Ugyanezzel a szótövel fejezzük ki, amikor valaki próbálkozik egy kérdés megfejtésével, de mindegyre bakot lő, véletlenszerűen kísérletezget. Keres, de nem... Ezzel a szóval beszélnek Baradlayék érthetetlen viselkedéséről az eljegyzés első perceiben.

talány

Az emberi test elnevezése, amely egyben annak mulandóságára is utal. Összetett szó. Első fele apró szemcsés anyagot jelent, amely a levegőben szálldos, és takarításkor le kell törölnünk a bútorokról. Második fele egy növényi részt is jelent: erről kapta közös gyűjtőnevét a borsó és a bab. Az író ezt a szót használja, amikor arról beszél, hogy Rideghváry az ünnepség előtt lakosztályában igyekszik kicsinosítani magát.

porhüvely

Tréfálkozik, de mások rovására. Gúnyosan, gunyorosan, szellemeskedve beszél valakiről. Benne van a szótöben a kés, penge tulajdonsága is, hiszen az ilyen vicc szúr és vág. Nem tompák ezek a tréfák, hanem épp ellenkezőleg... Rideghváryék beszélnek így az ellenzéki vendégekről, akik meglepetésükre itt vannak.

élcélődik

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„megkezdődött a leánykérési szertartás”

Rítus, ceremónia. Lehet vallási és társadalmi jellegű is. Összetett szó. Jelöletlen tárgyas összetétel. Első fele gyakori összetételi tag, például a gyógyhatású anyagot (tablettát stb.) jelentő összetett szó második tagja is ez. Második fele igéből képzett főnév, melynek képzője önállóan egy kerti munka végzését jelentő ige.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„meg voltak híva az özvegy úrhölgy nevében”

„Isten áldása legyen *hazánkon*”

„ennek a magaslatnak a neve *vérpád*”

Akik igazán szeretnek

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Nyílik az ajtó, belép valaki. Gyertyát gyújt, az asztalra néz. Öklével dühösen csap rá. Papírlapokat vesz fel az asztalról, nézegeti. Leül, gondterhelten az asztalra könyököl, homlokát tenyerébe fekteti. Nyílik az ajtó, belép a másik. Emez dühösen felpattan, az asztalra mutogat, veszekszik a másikkal, kérdőre vonja. A megszidott nyugodt mosollyal, rezzentlenül hallgatja. Végül a dühöngő fölragad valamit, és a földhöz csapja. A nyugodt

ajtót nyit, a dühöngő kinéz. Valakit lát ott. Megdöbben, megszelídül, karját ölelésre tárva hozzá szalad.

Pál úr tette az újságokat Richárd asztalára. Richárd ebből tudja meg a magyarországi eseményeket. A váratlan látogató az édesanyja.

Ketten ülnek az asztalnál. Az egyik késsel-villával eszik, időnként poharából kortyol hozzá. Aztán újabb italért tartja a poharát. A másik töltöget. Az egyik egyre vígabb, mintha kezdene berúgni. A másik megvető pillantásokkal méregeti, de azért továbbra is tölt neki. Végül a részeg hátrahanyatlik a székén, és kábultan elalszik, félrebillent fejjel.

Soror Remigia és Edit vacsoráznak Antoinette asszonynál. Edit alvást színlel.

Az egyik ül a széken, a másik benyit az ajtón, hozzá rohan. Térdre veti magát az ülő előtt, a kezeit szorongatja, feldúltan beszél hozzá. Az meghökken, majd összerезzen, feszülten kihúzza magát, szája elé kapja a kezét, hogy elfojtsa sikolyát. Emez karjaival fonja át a térdeit. Beszélnek, a térdeplő zokog, szeméit törölgeti. Imára kulcsolt kezekkel könyörög neki. Végül ez dicsérőleg vállon veregeti, fölállítja, ő is föláll. Amaz tapsol és ugrál örömeiben. Egy ládából ruhákat vesznek elő, a másik ruha tetejére húzzák. Nagy csomagot vesznek a hátukra, elmennek.

Edit kofának öltözve felkeresi a zöldségraktárban Baradlayné.

2. Készíts elő írásban egy másik, „most mutasd meg”-et, például: Edit és Baradlayné Palvicz előtt!

Egy rögtönzött csárdában (mezei lakban) vagyunk. Két nő érkezik puttonnyal a hátán. A fiatalabbik titkos jelszavakat mond az alezredesnek. Az idősebb nő semmit sem ért kettejük beszélgetéséből.

3. Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

Kereskedő, piacoló. Nem nagy tételekkel kereskedik, inkább csak a szűk megélhetését biztosítja az árusítás. Rosszalló árnyalatú szó, van benne valami elítélő, mintha nem csak a terményeit árulná, hanem a tisztességét is hajlandó lenne eladni. Jézus ezt a népséget üzte ki korbáccsal a jeruzsálemi templomból. Hasonlóan hangzik, mint a rokon értelmű kofa. Baradlayné ilyennek álcázza magát Bécsben.

kufár

Ha megrendült a bizalmunk valakiben, de nem vagyunk biztosak az igazunkban, ilyen érzéssel gondolunk rá. Ugyancsak élhet bennünk ez az érzés egy esemény vagy rejtély kapcsán. Sejtjük az igazságot, de nem tudjuk pontosan, és nem tudjuk bizonyítani sem. Ezzel a szóval utalnak a bűntények feltételezett elkövetőire, amíg nem bizonyított a bűnösségük. Antoinette asszony azért kíséri egészen a hintóig Editet, mert ezt érzi.

gyanú

A nő, az asszony szinonimája. Nem túl hízelgő: sértés, ha így beszélünk egy nőről. Inkább öreg, csúnya asszonyokat képzelünk el e szó hallatán, de fiatal nőre is lehet mondani. Úgy hangzik, mint a férfitra értett „ember” szó női megfelelője. Ahogyan a férjezett asszonyok neve végződik, ez úgy kezdődik. A Baradlayné szállását őrző öregasszonyt nevezi így Jókai.

néember

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„Edit *remegni* kezdett”

Reszketni, rázkódni, rezegni. Ha a főnévi igenevet megfosztjuk a képzőjétől, olyan igét kapunk, amelyet akkor használunk, ha valaki nagyon fél vagy fázik. Akkor is mondjuk, ha reng a föld.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„a kufárnő négy mérföldet gyalogolt”

„javában tartott az ostrom a torlaszoknál”

„Richárd úgy érezte, megtébolyodik”

Egyéni munka.

Más fejezetek

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Az egyik zongorázik, észre sem veszi, hogy a másik benyit az ajtón. Az onnan hallgatja a zenét, míg a zongorista észre nem veszi. Udvariasan üdvözlük egymást. A jövevény rövid társalgás után távozni akar, de hiába nyitogatja sorra az ajtókat, be vannak zárva. Aki előbb zongorázott, a fali kulcstartóról kulcsot akaszt le, hogy kinyissa az ajtót. De előbb a másik kér valamit: papírt és tollat. Levelet ír, lepecsételi, majd egymás után mindketten megcsókolják a levelet. A jövevény távozik.

Richárd érkezik és Edit zongorázik. Richárd levélben megkéri Edit kezét.

Az egyik körbekalauzolja a másikat, az érdeklődve nézelődik, meg-megállva a fal egy-egy szakasza előtt. Az egyik látvány nagyon meglepi, de aztán folytatja a szemlét. Fölvesz egy hosszú tárgyat, hajlítottatja, sőt a dereka köré hajlítja, mint egy övet, bár ez nem könnyű. Tárgyalnak, végül megegyeznek, egymás tenyerébe csapnak. A látogató pénzt vesz elő, fizet. Amaz becsomagolja a hosszú tárgyat. A látogató távozik.

Richárd Salamonnál egy damaszkpengét vesz.

Az egyik tükör előtt áll, ruháját, nyakkendőjét igazgatja. Belép a másik lassan, fáradtan, csüggedten. A nyakkendő hozzá szalad, megölelik egymást. Beszélgetnek, majd a jövevény könyörögni kezd a másikkal. Sír, megragadja a kezét, gyözködi – ez csak meredten áll, majd elgondolkodva leül. Újabb szavakat hallva felpattan, kihúzza az asztalfiókot, elővesz egy iratot, és látványosan darabokra szaggatja. Boldogan, megkönnyebbülten egymás nyakába borulnak. Most egy másik iratot húz elő a zsebéből, kínálgatja a látogatójának. De az megvetően a földre dobja, majd együtt távoznak.

Baradlayné felkeresi fiát, Jenőt. Édesanyja szavainak hatására Jenő széttépi a kinevezési oklevelet.

2. Készíts elő írásban egy másik „most mutasd meg”-et, például Boksa Gergő üldözését *A betyár* című fejezetből!

Egy férfi a kalapja karimájáról leszedi a zsíros piszkot. Felnyitja a pipája kupakját, s ráteszi a piszkot az égő dohányra. Az ökrök szimatolni kezdenek a levegőben. Az állatok bősülten döntik ki a nádkerítés oldalát.

3. Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

Az országgyűlési követválasztások előtt ez az ember buzdítja a választókat, hogy az ő urára, megbízójára szavazzanak. Szónokol, híveket toboroz, rábeszél, gyűlést szervez, dicsőíti gazdáját. Sokszor le is itatja, megvesztegeti a választókat. A regényben Boksa Gergő tölt be ilyen funkciót.

kortes

Katonák szólítják így egymást, arra célozva, hogy egy cipőben járnak, amikor életüket kockáztatják a harcokban. Ilyen értelemben az ellenség megszólítására is alkalmas. Buda ostromában Richárd így szólít meg egy német ezredes, őt viszont a haldokló Palvicz nevezi így. Összetett szó: első fele olyan eseményt jelent, amely rossz hatással van ránk.

bajtárs

Nagyszabású katonai akciósorozat. Nem egyetlen csata vagy támadás, de nem is a háború egésze. Egy egész ország rész vagy ország meghódításához vezethet. Általában egy vagy több hónapig tart. A szabadságharc legjelentősebb ilyen akciósorozata 1849 tavaszán zajlott.

hadjárat

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„Jenő Plankenhorstéknál aludt, a *komornyik* szobájában”

Ő az a személy, aki bejelenti a vendégeket az úrnőnek, és távozáskor kikíséri őket.

Feladata még a terítés és az ételek felszolgálása.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„egy délceg *huszártiszt* szalad fel a lépcsőn” (*A másik kettő*)

„az már *férjhez* van adva” (*A kézfogó napja*)

„Richárd *kegyelmet* kapott” (*A tör hegye letörve*)

Egyéni munka.

Összefoglalás: a regény cselekménye

Írd a történelmi események mellé, mi történik velük párhuzamosan a regény szereplőivel!

március 13.	forradalom Bécsben	<i>Richárd megfélemezi a csőcseléket</i>
március 15.	forradalom Pesten	<i>Ödön a küldöttség tagjaként Bécsbe utazik</i>
november	a bécsi forradalom leverése	<i>a Plankenhorst család köpönyegforgatása</i>
december	Windischgrätz támadása	<i>Richárd hazatér csapatával</i>
december	a kormány Debrecenbe menekül	<i>Ödön végigharcolja a csatákat</i>
április	a tavaszi hadjárat diadala	<i>Jenő a család támasza</i>
május 21.	Buda visszafoglalása	<i>a két fivér „párbaja”</i>
június	orosz–osztrák támadás	<i>Ödön viszontlátja hajdani orosz barátját</i>
augusztus 13.	világosi fegyverletétel	<i>Ödön bujdosása, hazatérése</i>
október 6.	az aradi tizenhárom és Batthyány kivégzése	<i>Richárd a siralomházban</i>
1849–50.	Haynau rémuralma	<i>Jenő kivégzése</i>

2. A regény cselekményének kulcsa, hogy Baradlayné a férje végrendeletének épp az ellenkezőjét valósítja meg. Mi az apa szándéka fiaival, és mit kíván tőlük az anyjuk?

	Baradlay Kazimir	Baradlayné
Ödön	<i>diplomata</i>	<i>kormánybiztos</i>
Richárd	<i>katona</i>	<i>katona</i>
Jenő	<i>főhivatalnok</i>	<i>hazahozza Nemesdombra, majd Kőrösszigeten él Aranka és gyermekei társaságában</i>

3. A *Napfény és holdfény* című fejezet egyszerre visszapillantás és előrettekintés. Elégedett lehet-e tetteivel Baradlayné? Mire számíthat a jövőben? Még melyik fejezetekben áll a kép előtt, a halott férjjel perelve?

Baradlayné nem bánta meg tetteit: a szabadságharc mellé állt, s kastélyában kórházat rendezett be. Tudja, hogy a jövő áldozatokat és veszteségeket hoz számára. „Tudod jól, hogy meg kell halni, aki fel akar támadni.” A kőszívű ember előtt és A kőszívű ember felel című fejezetekben perel Baradlayné halott férjével.

4. Kövesd nyomon a csillagászzal és fényviszonyokkal kapcsolatos fejezetek sorát! Melyek tartoznak össze? Milyen rendszert figyelhetünk meg ebben a jelképhasználatban?

A vérveres alkony, Napfény és holdfény, Sötétség, (Párharc mennykövekkel), Zenit, Perihélia, Nadír.

5. Kövesd nyomon Richárd emelkedését a katonai ranglétrán! A következő fejezetek utalnak rá: *A másik kettő, Egy magányos lovag, Comedy of Errors*

Huszártiszt → főtiszt → alezredes.

6. Állítsd számozással helyes sorrendbe a cselekmény elemeit, majd mindegyik utalást fejtse ki egy-egy mondatban!

Ödön bujdosik a magyar pusztában 6

a huszárok hazatérnek Magyarországra 3

katonai lázadást terveznek Richárd ellen 2

Ödön utazása Oroszországban 1

a bécsi forradalom leverése 2

Ödön és Richárd Buda visszafoglalásakor 5

Jenő és Richárd börtönben 7

Ödönt barátja, Leonin kíséri el a határig; útjuk kalandos.

A huszárok azért terveznek katonai lázadást Richárd ellen, mert haza akarnak jönni.

A huszárok a Kárpátokon keresztül térnek haza; útközben többször megütköznek az ellenséggel.

A bécsi forradalom leverése után a Plankenhorst-ház újra a régi társaságot fogadja.

Ödön és Richárd Buda visszafoglalásakor egymással is megvívnak.

Ödön a magyar pusztán bujdosva Boksa Gergővel találkozik, aki segíti őt.

Jenő és Richárd.

7. Milyen véletlenek játszanak szerepet a cselekmény alakulásában?

Editnek sikerül megtalálnia a Singerstrassét.

Ödön a pusztai bolyongás során összetalálkozik Boksa Gergővel.

– Kiket ábrázol az illusztráció?

Baradlay Jenőt és édesanyját.

Összefoglalás: a regény szereplői

1. Jellemezd a három Baradlay fiút!

	Külső vonások	Belső tulajdonságok	Élethelyzet, foglalkozás
Ödön	<i>karcsú, izmos, kék szemű</i>	<i>bátor, becsületes</i>	<i>követségi titkár Szentpéterváron</i>
Richárd	<i>szép, délceg ifjú</i>	<i>bátor, tisztességes</i>	<i>a királyi testőrségnél szolgál</i>
Jenő	<i>nyúlánk, gyöngye természetű</i>	<i>félénk, önfeláldozó</i>	<i>hivatalnok Bécsben</i>

2. Jellemezd a hölgyeket, akikben a fiúk szerelmesek! Fogalmazd meg, miért egymáshoz valók, vagy miért nem azok!

	Jellemük	Illenek-e egymáshoz? Miért?
Aranka	<i>kötelességtudó, hűséges</i>	<i>Igen, mert mindketten vasakarátúak.</i>
Edit	<i>jóságos, bátor</i>	<i>Igen, mert mindketten mély érzésűek.</i>
Alfonsine	<i>sötét lélek az angyalarc mögött</i>	<i>Nem, mert Alfonsine gonosz.</i>

3. A szereplők egyénített stílusát Tallérossy Zebulon és Pál úr beszédén figyelhetjük meg leginkább. Idézz mindkettejüktől egy-egy jellemző mondatot, majd fogalmazd meg, mi teszi sajátossá a modorukat!

Tallérossy:

„Utolara megvesztegetem nagy suma pinzel egy derik, becsületes embert, hogy segítse rajtam valahogy, akarhogy, csakhogy; s az a gazember befogta saját uri hintom elejbe nigy bivalyt, s úgy hozta engemet idajaig.” A nyelvtani hibák, tájszólása és humora teszi sajátossá modorát.

Pál úr:

„Ah! 'Sz nem nekünk való a! Sintérnek való a! Felültem rá; alig szorítottam meg a térdemmel, mind a négy lába megroggyant alatta. Csak ránézni való állat az, nem ráülni való. Kidobtam gazdástul együtt az udvarból.” Tájszólása, humora, a nyelvhelyességi hibája és az indulatszó használata teszi sajátossá modorát.

4. Csoportosítsd a regény szereplőit! Kik állnak a jó oldalon, kik a rossz oldalon? A felsorolás sorrendje fejezze ki a szereplők fontosságát a cselekményben!

A jó oldalon:

Baradlayné

Ödön

Richárd

Jenő

Edit

Aranka és édesapja, Lánghy Bertalan

Pál úr

Tallérossy Zebulon

Boksa Gergő

Mausmann

A rossz oldalon:

Alfonsine

Rideghváry

Plankenhorstné

Szalmás Mihály

Palvicz Ottó

5. Értelmezd a regény beszélő neveit! Például: Tallérossy, Rideghváry, Kaszáné.

Tallérossy: fontos számára a pénz, a tallér.

Rideghváry: rideg, szenttelen ember.

Kaszáné: érzelmek nélküli ember, hajlíthatatlan, mint a kasza.

6. Jókainál a rossz oldalon is állhat tisztességes alak: ilyen például Palvicz Ottó. Hogyan kapcsolódik a főszereplőkhöz? Mit tudunk meg a gyerekeiről?

Katonai ellenfele Richárdnak és Ödönnek. Gyermeké anyja Alfonsine, aki nem törődik a fiával, és nyomorúságos körülmények között nevelteti vidéken, Richárd lesz Károly gyámja Palvicz Ottó halála után.

7. Jenő jellemfejlődése

a) Hogyan beszél róla halála előtt az apja?

„Harmadik fiam, a legifjabb, Jenő: az én kedvencem. Nem tagadom, hogy a legjobban szerettem őt mind a három között. Ő nem fogja azt soha tudni.”

b) Milyennek látjuk őt Bécsben?

Bizonytalannak, akit Alfonsine iránti szerelme befolyásol.

c) Milyen szerepet játszik Körösszigeten?

Arankára és gyermekeire vigyáz.

d) Mit mond róla Ödön a regény végén?

„Ő volt közöttünk az egyedüli hős”

– Kiket ábrázol az illusztráció?

Baradlaynét és férjét.

Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*

Jelenetek az I–II. részből

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Az egyik fekszik, a másik valamit keverget egy edényben. Időnként a fekvőhöz megy, italt ad neki, borogatást cserél a fején, igazgatja a takaróját. A fekvő csak iszik, iszik, nyomorult arckifejezéssel. Időnként kezével tölcsért formáz a füléhez, hallgatózik. Utasítja a másikat, hogy nyisson ablakot. Valami trombitafélét vesz elő, mutatja, hogy kell használni. Átadja a másíknak, az elmegy vele. Mikor maga marad, előhúzza egy tárgyat, azt forgatja, nézegeti boldogan.

Wibra Anna ápolja a beteg Gregoricst.

Az egyik keserves arccal, kezét a gyomrára szorítva, görnyedten jár föl-alá. Türelmetlen, vár valakit, zsebóráját nézegeti. Végre nyílik az ajtó, belép, akit várt. A türelmetlen beszél hozzá, majd pénzt vesz elő a szekrényéből, és leszámolja a kezébe. Leakaszt egy kulcsot, azt is a kezébe nyomja. Végül valami nagy tárgyat húz a hely közepére, s egy halom kisebb-nagyobb dolgot dobál bele. A másik hajlong, bólogat, majd nagy nehezen elvonszolja a súlyos tárgyat. Szerszámot ragad, és keményen dolgozni kezd.

Gregoricst egy olyan nyílást épített a közfalba, amelyben egy üst elfér.

Az egyik áll, baljával valami függőleges tárgyat tart maga előtt, jobbával nyitott könyvet fog, abba bele-belenézve, áhítatos arccal beszél, szemlátomást nagyobb közönséghez, körbepillantva. A másik hanyatt fekszik, keze összekulcsolva a hasán. A fekvő váratlanul felül. Az álló hátrahőköl a meglepetéstől, még a kezében tartott tárgyakat is elhajítja. Az előbb még fekvő szereplő elvonszolja magát, majd egy asztalhoz lerogyva mohón enni kezd.

Bélyi János tisztelendő temetési beszédet mond. A tetszalott Srankó János felül – a gyászoló sokaság legnagyobb meglepetésére.

2. Készíts elő írásban egy másik „most mutasd meg”-et, például: Gyuri betegsége és gyógyulása!

Egy kisfiú betegen fekszik az ágyban. Görcsei vannak és rázza a hideg. Egy férfi zokogva csókolja meg arcát. Az orvosnak egy szakajtó aranyat ígér, ha meggyógyítja a gyermeket.

3. Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

A folyók, tavak, tengerek partján elterülő homokos, kavicsos, nedves anyag, felület, ahol még nem ver gyökeret a vízparti növényzet, mert időről időre kifutnak rá a hullámok, vagy az áradás, tengerek esetében az apály-dagály mozgatta víztömeg. Szegedi sétáik alkalmával erre rajzolgat esernyője hegyével Gregorics.

főveny

Gonoszkodás, összeesküvés, cselszövés. Aljas szándékkal kitervelt cselekvéssor, mely úgy irányul valaki ellen, hogy az nem is sejtí. Úgy hangolja össze a körülményeket, hogy bár annak egyes elemeit az áldozat is látja, sőt naiv módon akár közreműködik kialakításukban, az egészet s annak csapdajellegét nem értheti meg. Hasonlóan hangzik a szó, mint az aszfalt, bitumen, szurok szinonimája. Gyuri betegsége után Gregorics biztosra veszi, hogy ennek áldozata rokonai részéről.

ármány

Vallásos tisztelettel övezett tárgy, esetenként hajdani szent testi maradványa, csontja. Gyakran díszes keretbe foglalják s így őrzik templomokban, kolostorokban, múzeumokban. A középkorban egész vagyontokat fizettek egy-egy ilyenért. Gyógyító, csodatevő erőt tulajdonítanak neki.

ereklye

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„a *babona* keresi a *ködöt*, a *köd* vonzza a *babonát*, ezek osztoztak az *ernyőn*”

Olyan fogalom, amelyet sok ember tart fontosnak. Akik hisznek benne, azok megijednek, ha fekete macska szalad át előttük az úton, s a péntek tizenharmadikát szerencsétlen napnak tartják.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„ő is érezte, hogy *csoda* történt”

„meg is szólította a *molnár* szolgáját”

„a *vihar* kitörésekor látott egy görnyedt, őszhajú alakot”

Egyéni munka.

Jelenetek a II–III. részből

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Ketten érkeznek gyalog. Az egyik kulcsot vesz elő, kapkodva, ezért ügyetlenül próbálja kinyitni a zárat. Végre belülré kerülnek. Előszedik, amit eddig a köpenyük alatt rejtegettek, s nagy hévvel munkához látnak. Mikor meglelik, amit kerestek, nagy nehezen előhúzzák a helyéről. Egymást lökdösve próbálják felnyitni, de amit meglátnak, kiábrándítja őket. Bénultan állnak, majd dühösen vágják földhöz a benne talált tárgyakat. Kárvallottan legyintve távoznak.

Gáspár és Boldizsár Gregorics Pál kincsét keresik a Libanon nevű kertben lévő házikóban.

Ketten ülnek egymással szemben. Jobbra-balra nézegetnek a távolba, kezükkel ellenzőt formázva szemük elé. Egymásnak mutatják a tájat. Mutogatás közben az egyik leejt valamit maga mellé. Ültében egyensúlyozva kapkod utána, kétségbe van esve. A tárgyat egyre messzebről látja, már alig. Pénzt mutat a másiknak, mire az lekapja a csizmáit, és hátat fordítva úgy tesz, mintha fejest akarna ugrani.

Gregorics a vízbe ejtette esernyőjét. A fiatal evezős, Börcsök Jancsi ugrik be utána a folyóba.

Az egyik fönn áll valami magaslaton, ott dolgozik: kalapácsol, tesz-vesz. A másik lenről kiabál, integet neki, jöjjön le. Előbb udvarias, majd türelmetlen, végül dühös. Amaz rázza a fejét, oda sem figyel. A lenti végül pénzt vesz elő, mire a másik alászáll. Elvonulnak, letelepednek egy asztalnál. Iszogatnak, a lenti ember szivart kínál a másiknak, az pőfékel. Ez kérdegeti, a szivarozó csak rázza a fejét, kezét tehetetlenül tárja szét. A faggatózó pénzt tesz az asztalra, de emez hátratett kézzel jelzi: ő ugyan nem fogadja el. Amikor még egy bankó előkerül, megoldódik a nyelve, bizalmasan sugdos a másiknak, a pénzt pedig zsebre vágja.

Gregorics Gáspár megvesztegeti Matykót, aki elmondja neki az üst történetét. Ebben a jelenetben Gáspár Prepelicza András köművestől tudja meg a titkot.

2. Készíts elő írásban egy másik „most mutasd meg”-et, például: Münczné és Gyuri alkudozása a padlásmászás előtt!

Egy idős asszony és egy fiatal férfi beszélgetnek. Az ifjú kér valamit a nőtől, ám az elutasítja. A fiú egy ötforintost vesz ki a tárcájából. Cserébe a padlásra szeretne felmenni. Az asszony végül igent mond.

3. Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

Kisgyerek, lehet csecsemő vagy nagyobbacska, 6-8 évesnél idősebbre már nemigen mondjuk. Fiú, lány egyaránt lehet. Érthetjük kedveskedő, bizalmas stílusú kifejezésként, de gyakrabban inkább bántó, sértő, csúfondáros, mintha állatok kölykéről, például béka utódjáról lenne szó. „P” betűvel kezdődik, és ugyanaz a magánhangzó ismétlődik mindkét szótagjában.

poronty

Birtoktest, gazdasági egység. A nagybirtokosok sokezer holdas földjeit osztották ilyenekre: egy-két falu vagy puszta tartozott hozzá. Egyetlen ilyen hasznából is gazdagon élhetett a tulajdonos, ám inkább akkor használjuk a szót, ha több ilyen egységből állt össze a birtoka. A szolga szó ellentétéből képezte a nyelvé.

uradalom

Arra az emberre használjuk ezt a szót, aki nem vesz komolyan semmit. Felületes, nem izgatja magát, s ezt nem is titkolja. Elve: ahogy esik, úgy puffan. Mindez egyfajta gögből ered: többre tartja magát az illető, semhogy ilyen apróságok miatt komolykodna. Összetett szó: első

fele úgy hangzik, mint a darabszámra kérdező szavunk, második pedig a mag földbejuttatásával azonos hangzású. Ilyen emberként hal meg Krikovszky polgármester, megvetve még a halált is.

hányaveti

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„különben *nyájas* öregasszony volt Münczné”

Arra a férfira vagy nőre használjuk ezt a jelzőt, aki kedves, barátságos. A szótó jelentése: állatok (birkák) csoportja.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„Gregorics behívatta a két *mesterembert*”

„lélegzetelfojtva hallgatták a *végrendeletet*”

„még aznap találkozott a *kaszinóban* Gregoriccsal”

Egyéni munka.

Jelenetek a III–V. részből

1. Most mutasd meg! Találd ki, mely szereplőket látjuk, mely jelenetről van szó! Ha megfejtetted, add elő társaidnak egy szereplőtárs segítségével!

Az egyik szereplő vállán fejszével érkezik, vizsgálgatja az ágakat. Hirtelen megáll, fülel. A hang irányába megy, ahol a másik valahol lenn gubbaszt. Kiabálnak, integetnek egymásnak, az egyik le, a másik föl. A fönti elővesz valamit a zsebéből, ledobálja a másiknak. Az megköszöni, s mohón megeszi. A fenti elszalad, majd visszatér. Kötelet ereszt le, azzal húzza fel a másikat, majd eltámogatja a színről.

Gyuri a szakadéokban megtalálja Bélyi János tisztelendőt. Almát dob le neki. Kihúzza a szakadékból.

Ketten ülnek az asztalnál: esznek, isznak. Időről időre búcsút intenek távozó asztaltársaiknak: ők maradnak. Egyikük kártyát vesz elő: kever, oszt, játszanak, fizetnek. A másik egyre álmosabb: újra meg újra fel kell ébreszteni. Pillái leragadnak, feje a mellére bukik. Végül az asztalra borulva elalszik. Társának szemében gonosz tűz lobban: gyertyát vesz elő, meggyújtja, és az alvó szakállára csöpögteti a viaszt. Magában vihorászva, kárörvendő arccal kioson.

Klempa szakállát Mravucsán és Kukucska az asztalhoz ragasztják.

Az egyik ültében jobbra-balra dülöngél, mintha egy viharban hánykódó csónakban lenne. Rémülten, kétségbeesetten próbál kapaszkodni, de hiába: kiesik a helyéről, elterül. Ziláltan tápászkodik föl, ruháját igazgatja. Szétszóródott tárgyait szedegeti, majd eltámolyog valami menhelyre, ott egy székre rogyik. Kisvártatva megjelenik a másik, az esemény helyszínén talál egy kis tárgyat. A sérülthöz siet, bekopog, átadja a talált tárgyat. Az igen megörül: hosszan nézegeti a visszanyert dolgot.

Wibra Gyuri megtalálja Veronka fülbevalóját, és visszaadja neki.

2. Készíts elő írásban egy másik „most mutasd meg”-et, például: Müncz Jónás megörülése!
Idős, szakállas férfi faluról falura jár. Az egyik faluban angyalos krajcárokat vált be. A másik helyen kókuszszappanokat, bicskákat és harmonikákat szór az utcán az emberek közé.

Körülírás. Mi lehet az a szó, amelyet úgy próbáltunk körülírni, hogy őt magát ne mondjuk ki?

Ösztönöz, nógat, biztat. Valami kényszert érzünk magunkban: meg kell tennünk a dolgot. Ennek oka lehet valami vágy, elfőjthatatlan kívánság, jó vagy rossz hajlam, külső körülmény. Voltaképpen metafora: ahogy a lovas ösztökéli a lovát a vékonyába vágva, úgy hajt minket az ilyesmi. A szótó az a testrészt, amiről Akhilleusz híres lett. A regényben Veronkát is így ösztönzi kíváncsisága a hallgatóságra.

sarkall

Várakozik, lesben áll, az alkalmat lesi. Rosszallás van a szóban: ha megkérdezzük valakitől, miért teszi ezt, azzal helytelenítjük is a semmittevését. Akkor is mondjuk, ha valaki egyszerűen láb alatt van: semmi oka rá, hogy itt várakozzon, mégsem mozdul, nem néz tennivaló után. De inkább céltudatos ez a várakozás: az áldozatra irányul. Első betűi egybecsengnek az állat lakhelyére utaló szavunkkal. Gyuri úgy érzi, nem biztos, hogy hozzájut a vagyonához: veszély les rá, körülötte...

ólálkodik

Huncut, ebadta, gaz. Elítélő szó, de egyben elnéző is: igazából nem tulajdonítunk jelentőséget a dolognak. Inkább csak kellemetlen, zavaró körülménynek érezzük, s szidalmunk közben mintha magunkat is bírálnánk, amiért felfűjjük a dolgot. Bár semmi köze hozzá, hangzása hasonlít a „kánya” szóhoz. Veronka mondja ezt az őt figyelő macska jelzőjeként.

fránya

4. Alkoss hasonló körülírást az idézet aláhúzott szavához:

„Gyuri leszállt a kocsiról, és átgázolt a *bozóton*”

Bokrokkal benőtt terület vagy aljnövényzet. Főleg erdőkben találunk ilyet. A keresett szó hangalakja hasonlít a boka szó hangalakjához.

5. Rajzold le! Válassz egyet az alábbi idézetekben aláhúzott szavak közül! Milyen rajzzal vezetnéd rá partneredet, hogy miről van szó?

„Gyuri úgy érezte magát, mint egy álruhás *királyfi*”

„hát a liba meg van-e kopasztva?”

„Adameczné *töltött káposztát* főzött”

Egyéni munka.

Összefoglalás: a regény cselekménye

1. Állítsd helyes sorrendbe számozással a cselekmény elemeit, majd mindegyik utalást fejtsd ki egy-egy mondatban!

Gregoricsot senki sem szereti

Gregorics ki akarja semmizni a rokonait

Gregorics az esernyőbe rejti a vagyonát

az esernyő vándorútra indul

az esernyőt ereklyeként tisztelik

kidobják az esernyő régi nyelét

Gyuri megkeresi az ernyőt, de már későn

Gyuri rájön, hogy az igazi kincs Veronka

Rokonai mogorva, zárkózott embernek tartják.

Gregorics nem akar a vagyonából a rokonaira pénzt hagyni.

Úgy gondolja, hogy az esernyő nyelében biztonságban lesz a pénz.

Gregorics halála után Müncz Jánoshoz kerül az ernyő, aki faluról falura viszi.

Az esernyőt a hívek csodatevő tulajdonságokkal ruházzák fel.

*Adameczné az esernyő régi nyelét unokája meggyógyításához használja fel.
Gyuri akkor találja meg az ernyő gazdáját, amikor már új nyelet csináltattak az ernyőhöz.
Gyuri rádöbben, hogy a pénznél fontosabb az igaz szerelem.*

2. Milyen véletlenek játszanak szerepet a cselekmény alakulásában?

Gyuri Veronka fülbevalóját találja meg.

Adameczné elégeti az esernyő nyelét.

3. A cselekmény három fő helyszínen játszódik. Milyen a táj, milyen emberek lakják? Kiket ismerünk meg ott?

	Milyen vidék?	Milyen emberek lakják?	Mely szereplők jelennek meg?
Glogova	<i>Sovány, kietlen, kopár vidék</i>	<i>becsületesek, melegszívűek</i>	<i>Adameczné, Szlávik Péter</i>
Besztercebánya	<i>szabad királyi város</i>	<i>pletykálkodó, rideg, gyűlölködő</i>	<i>Gregorics, Wibra Gyuri, Wibra Anna, Kupeczky</i>
Bábaszék	<i>kolibri városka</i>	<i>vidám, tréfálkozó</i>	<i>Mravucsán és felesége</i>

4. Kövesd nyomon, hogyan építi föl a népi képzelet az esernyő legendáját!

a) megjelenése Glogován:

A viharban Veronka kosara fölé teszi Müncz Jónás.

b) a tárgy különlegessége:

Senki sem tudta biztosan, hogyan került Veronka kosara fölé az ernyő.

c) papi kellékké válik:

Gongolyné temetésén esik az eső, ezért a pap Kvapka Pált hazaküldi az esernyőért.

Az emberek csodálják az ernyőt, és úgy vélik, hogy maga Szent Péter hozta.

d) újabb „csoda”:

Srankó János „feltámad” a temetésén. Nyilván tetszhalott volt, ám az emberek a feltámadást az esernyőnek tulajdonítják.

5. Gregorics halála gyászos esemény, mégis humoros történések sora kíséri.

a) Hogyan vezeti félre a rokonságát?

Azt mondja nekik, hogy Csehországban vett uradalmat.

b) Hogyan áll bosszút még a síron túlról is?

Kilenc nőszemélynek hagy két-kétezer forintot.

c) Mi az a mélyen emberi érzés a háttérben, ami képes a halálesetet derüssé, lélekemelővé alakítani?

Fia iránti szeretete és felelősségérzete.

6. Készíts vázlatot

a) az esernyő vándorlásáról;

b) Gyuri nyomozásáról!

Ha jól dolgoztál, ugyanazokon a stációkon haladsz végig, csak ellenkező sorrendben.

a) Több megoldás lehetséges

b) Több megoldás lehetséges

7. Mi teszi keretes szerkezetűvé a regényt? Melyik fejezetcím szerepel kétszer? Mi az ismétlés értelme?

Viszik a kis Veronikát.

Egyrészt megerősítése egy gondolatnak, másrészt kifejezi, hogy Veronka élete új helyszínen folytatódik tovább.

8. Fogalmazd meg néhány mondatban a regény erkölcsi tanulságát!

A szerelem sokkal fontosabb érték, mint a pénz.

Összefoglalás: a regény szereplői

1. Jellemezd Gregoricsot és a rokonait! Mi a közös tulajdonságuk, és mi a különbség köztük?

a) csak Gregoricsra jellemző:

felelősségteljes, hajlamos a túlzásokra

b) ezzel szemben a rokonaira jellemző:

kapzsiság, áskálódás, álnokság

c) Gregoricsra és a rokonaira egyaránt jellemző:

furfangos, leleményes

2. Jellemezd Gyurit és Veronkát! Mi a közös tulajdonságuk, és mi a különbség köztük?

a) csak Gyurira jellemző:

merész, kicsit számító

b) csak Veronkára jellemző:

félnék, erényes

c) mindkettejükre jellemző:

fiatalos lendület

3. A *Vacsora Mravucsánéknál* című fejezetben a besztercebányai társadalom számos típusát vonultatja fel az író. Gyűjtsd össze őket!

A szereplő neve	Foglalkozása	Milyen embertípust jelenít meg?
<i>Rafanidesz Sámuel</i>	<i>pap</i>	<i>művelt, kalandozó</i>
<i>Szliminszky Wladimir</i>	<i>erdész</i>	<i>engedelmes, nincs önálló akarata</i>
<i>Klempa Teofil</i>	<i>kántor</i>	<i>bőbeszédű</i>
<i>Mokry</i>	<i>jegyzősegéd</i>	<i>szereti a tréfát</i>
<i>Fajka</i>	<i>szenátor</i>	<i>szeret vitatkozni</i>
<i>Mravucsán</i>	<i>polgármester</i>	<i>humoros</i>
<i>Konopka</i>	<i>szenátor</i>	<i>szereti utánozni a többieket</i>

4. A regény főbb szereplőit szoros háló fogja össze: majdhogynem mindenki mindenkivel kapcsolatban áll.

Írd fel a neveket úgy, hogy kört alkossanak, és kösd össze vonalakkal azokat, akik a cselekmény folyamán kapcsolatban állnak egymással!

Egyéni válaszokat várunk.

5. Válaszd ki a számodra legrokonszenvesebb szereplőt! Készíts vele képzeletbeli telefoninterjút! Mit kérdeznél tőle, s ő vajon hogyan válaszolna a kérdéseidre?

Egyéni válasz.

– Kiket ábrázol az illusztráció?

Veronikát, Wibra Gyurit és a nevelő nőt.

A két házi olvasmány összevetése

1. Keress példákat *A kőszívű ember fiaiban* a felsorolt elbeszélismódokra!

(Nem szükséges szó szerint idézni a például kiválasztott részt. Elég, ha saját szavaiddal utalsz rá, például így: – az a jelenet, ahol Ödön és Richárd vitatkozik Buda visszafoglalása előtt.)

– közvetlen elbeszélés kívül áll, bemutatja a hőst, meg is szólít

Mindenváró Ádám bemutatása. (Mindenváró Ádám című fejezet.)

– imitált elbeszélés párbeszéddel mintha a mesélő is részese lenne a történetnek 1/1 Bakó Márton elmondja a legfrissebb híreket Szalmás Mihálynénak Arankáról és Lánghy Bertalanról. (Az aláhúzott sorok című fejezet.)

– imitált elbeszélés monológgal levél

Tallérossy Zebulon elbeszéli menekülésének történetét Mindenváró Ádámnak. (Mindenváró Ádám c. fejezet.)

– imitált elbeszélés levéllel

Leonin levele Baradlaynének, amelyben beszámol az oroszországi kalandos útról, és Ödön egészségi állapotáról (Női bosszú című fejezet.)

– motivált események oka van a történésnek

Leonin elfogatja Ödönt a Régi jó barátok című fejezetben.

– véletlenek

Az Ödön név téves fordítása németről magyarra (Edmund helyett Eugen.) (A nem mutatott levél c. fejezet.)

– a cselekmény háttérben zajló események hónapok, évek eseménysora 1-1 bekezdésben

Az író közlése a Baradlay család Nemesdombra való visszaköltözéséről. (A túlvilágról című fejezet.)

– mindentudó elbeszélő indítékok, múlt, jövő

Palvicz Károly sorsának bemutatása a Húsz év múlva című fejezetben.

– jellemzés a hős tettei révén

Boksa Gergő visszaszerzi az ökröket A betyár című fejezetben.

– jellemzés a hős szavai révén

Lánghy Bertalan Bécsben elmeséli Ödönnek kálváriáját. (A másik kettő című fejezet.)

– jellemzés szereplőtárs szavai által

Az orosz halász véleményt mond Leoninról: nagyra értékeli, amit Ödönért tett. (Két jó barát című fejezet.)

– az elbeszélő által közölt jellemzés

Salamon bemutatása A zsibárus című fejezetben.

2. Keress olyan fejezeteket, ahol egy új cselekményszál kezdődik! Keress olyat is, ahol több cselekményszál egybefonódik!

A másik kettő című fejezetben új cselekményszál kezdődik. Richárddal ismerkedünk meg. A Királyerdőben című fejezetben új cselekményszál jelenik meg: Palvicz megkéri Richárdot, hogy keresse meg gyermekét.

Több cselekményszál összefonódására példa, amikor Edit megszökik az apácáktól és felkeresi Baradlayné a zöldségeskofánál.

3. Keress példákat a *Szent Péter esernyőjében* a felsorolt elbeszélismódokra!

– közvetlen elbeszélés kívül áll, bemutatja a hőst, meg is szólít

Gregorics bemutatása. (A tapintatlan Gregorics című fejezet.)

– imitált elbeszélés párbeszéddel *mintha a mesélő is részese lenne a történetnek*

Adameczné és Gyuri beszélgetése az esernyő nyeléről. (Három üszög c. fejezet.)

– imitált elbeszélés monológgal

Gyuri az esernyő megszerzéséről gondolkodik éjszaka Mravucsánék házában. (Az éj tanácsot ad c. fejezet.)

– imitált elbeszélés levéllel

Gyuri levelet ír gyámatyjának, Sztolarik törvényszéki elnöknek: két arany karikagyűrűt kér tőle. Három üszög című fejezet.)

– motivált események

Veronka bátyjához, Jánoshoz kerül. (Az új pap Glogován című fejezet.)

– véletlenek

Gyuri megtalálja Bélyi Jánost a szakadékban. (A Czobor Mária rózsája, a földhasadék és a vén körtefa című fejezet.)

– a cselekmény háttérében zajló események *Lányok, évek eseményei 1-1 bekezdésben.*

Gyuri iskoláinak felsorolása (Szeged és Kolozsvár). (Gyanús jelenségek című fejezet.)

– mindentudó elbeszélő *indítékok, múlt jövő.*

Veronka családjának bemutatása. (Viszik a kis Veronkát – I. fejezet.)

– jellemzés a hős tettei révén

Sztolarik közjegyző felolvassa Gregorics Pál végrendeletét. A végrendelet tartalma (a hős tette) találóan jellemez. *(Gregorics Pál halála és hagyatéka c. fejezet.)*

– jellemzés a hős szavai révén.

Kupeczky Márton tanító megdicséri Gregoricsnak Gyuri képességeit és tanulmányi eredményeit. (Gyanús jelenségek című fejezet.)[^]

– jellemzés szereplőtárs szavai által

Ahogy felesége rászól Wladinra, érezhető, hogy a férfi tutyimutyi. (Vacsora Mravucsánéknál c. fejezet.)

– az elbeszélő által közölt jellemzés

Veronka és a macska esete kapcsán Veronka bemutatása.

4. Keress olyan fejezeteket, ahol egy új cselekményszál kezdődik! Keress olyat is, ahol több cselekményszál egybefonódik!

Új cselekményszál kezdődik A tapintatlan Gregorics című fejezetben.

Több cselekményszál összefonódása: A fülbevaló című fejezetben.

Könyvtári feladatok

1. Mely Jókai-regényben szerepel

– Timár Mihály: *Az aranyember*

– Ankerschmidt lovag: *Az új földesúr*

Berend Iván: *Fekete gyémántok*
Jenőy Kálmán: *A kőszívű ember fiai*
Ráby Mátyás: *Rab Ráby*

2. Mi volt a Tízek Társasága? Kik voltak a tagjai?

Tagjai fiatal írók és költők voltak, akik hazájuk és az irodalom ügyéről vitáztak. 1846-ban jött létre, 10 fiatal író-költő szövetségéként. Tagjai: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Bérczy Károly, Degré Alajos, Pákh Albert, Lisznyai Kálmán, Obesnyik Károly, Pálffy Albert, Tompa Mihály és Kerényi Frigyes.

3. Milyen álnéven írt Jókai az ötvenes évek elején? Sorold fel négy művét ebből az évtizedből!

*Sajó álnéven írt Jókai.
Erdély aranykora (1851)
Török világ Magyarországon (1852–53)
Fehér rózsza (1854)
Janicsárok végnapjai (1854)*

4. Írd föl három Jókairól (vagy róla is) szóló könyv címét!

*Mikszáth Kálmán: Jókai Mór élete és kora
Nagy Miklós: Jókai
Hamvas Béla: Az öt Géniusz*

5. Állítsd számozással időrendi Sorrendbe az alábbi Mikszáth-regényeket (keletkezésük szerint)!

*A tót atyafiak (1881–82)
Beszterce ostroma (1894)
Szent Péter esernyője (1895)
Új Zrínyiász (1898)
A fekete város (1910)*

6. Nézz utána egy irodalmi lexikonban, mi a különbség a novella és az elbeszélés között!

*Az elbeszélés a novellánál hosszabb, több szereplője van.
Az elbeszélés részletezőbben beszél el a történetet. A novella részletezés nélküli, egységes történet, csattanóval.*

7. Mikszáth 1887 és 1910 között országgyűlési képviselő volt. Kik voltak ez idő alatt Magyarország miniszterelnökei?

Tisza Kálmán^ gr. Szapáry Gyula, Wekerle Sándor, br. Bánffy Dezső, Széll Kálmán, gr. Khuen-Héderváry Károly, gr. Tisza István, br. Fejérváry Géza, Wekerle Sándor.

Drámajáték

A néhai bárány

Bede Anna tartozása

A két drámajáték-fejezet a diákok közös, csoportos tevékenységét ösztönzi. Számtalan egyedi megoldás elképzelhető, a lényeg épp a diákok kreativitásának kibontakoztatása.

Kosztolányi Dezső: *Kása Ilona szerencséje*

1. Olvasd el a novellát az interneten (www.ntk.hu/ikerkonyvek/)!

– Gyűjtsd ki a szövegből, milyen munkákat végez Ilona Lakyéknál!
takarít, padlót fényesít, bevásárol

– Mi mindent foglal magában a nyereménye?
napi ötszöri étkezés, csónakkirándulás

– Miért kockázatos Ilona számára elfogadni az ajánlatot?
mást vesznek fel a helyére

– Jól jár-e a szenzációs nyereménnyel?
nem: rosszul érzi magát, és elveszíti az állását

– „Eddig még nem utazott másodosztályon.” Akkor hol utazott?
harmadosztályon (olyan is volt)

– Hol válik világossá, hogy másodrangú vendégként kezelik? Milyen megalázó gesztusokban van része a későbbiekben?
egy melléképületben kell jelentkeznie, ahol megvárattják

– Miért vedlik vissza cseléddé már a nyaralás alatt?
inkább itt is takarít, mert nem tudja megszokni a luxust

– Mit fejez ki az úr és a cselédlány neve?
Laky: a lakás ura (például); Kása: nincs egyedi arca, a tömeg része

– Melyik mondat fejezi ki a második bekezdésben, hogy valójában nincs különbség ember és ember között?
Az újságban az államférfiak hasonlítottak a rablógyilkosokhoz

– Milyen sora volt Ilonának Lakyéknál?
Nem volt rossz sora, jól bántak vele.

– Vajon miért ajánlotta fel szolgáltatásait ingyenesen a Hableány szálloda?
Reklám volt számára, hisz róla írt az újság.

– Miért épp egy egyszerű cselédlánynak adják a nyereményt? Miért előnyös ez az újság és a szálloda számára egyaránt?
Új olvasókat, új vendégeket remélnek az egyszerűbb emberek köréből.

– Van-e valamilyen jelentősége, hogy épp Mosoly az újság neve?
Kifejez egy szemléletet: mosolyogjunk, és hunyjunk szemet a bajok fölött.

– Az író „tűzilármának” nevezi a háziak örvendezését. Mit jelent a szó? Hogy mondanád teljes mondatban? Mit mond az író nyelvkészségéről, hogy képes egyetlen szóba tömöríteni hasonlatát?
Úgy lármáztak, mitha tűz ütött volna ki.

– Már az újságcikk felsorol néhány olyan szállodai szolgáltatást, amelyről érezzük, hogy Ilona nemigen fogja igénybe venni. Melyek ezek? Miért nevezhetjük előre sejtetésnek a felsorolásukat?

Bálozni, teniszezni, zongorázni aligha fog. Előre sejteti, hogy nem Ilonának való ez a hely.

– Hasonlítsd össze a szálloda és a fürdőtitkárság leírását! Miért helyezi közvetlenül egymás után őket az író?

A szálloda elegáns, a titkárság lepusztult. Kontraszt.

Tegyük fel, hogy Lakyné egyáltalán nem örül Ilona szerencsésének, hanem dühöng, mert új cselédlányt kell keresnie, és alaposan leszidja a lányt, amiért el meri fogadni a nyereséget! Fogalmazd meg szavait!

Egyéni válaszokat várunk.

2. Szövegalkotás. Írd meg a történet happy endes változatát! Ilona megismerkedik az egyik szakáccsal, s az udvarolni kezd neki. Elhatározzák, hogy új életet kezdenek...

Egyéni válaszokat várunk.

3. Érvelési feladat. Gyűjts érveket mindkét állítás mellett!

„Semmi rossz nincs abban, ha valaki cselédet tart. Neki több ideje marad értékesebb munka végzésére, s a személyzet is viszonylag könnyű munkához jut.”

„A cselédtartás az emberi önzés jele. Akiben van egy kis emberség, sosem tudná elviselni, hogy szegényebb emberek dolgozzanak rá.”

Gyűjts érveket mindkét állítás mellett!

nincs benne semmi rossz:

Például:

az alacsonyabb származásúak elleshetik a kulturáltabb életmódot

a nők egyedül így vehetnek részt a munkaerőpiac versenyében, segítséggel a hátuk mögött

igenis embertelenség:

Például:

megalázó valaki után takarítani, aki közben ücsörög a foteljében

a gazdagok gyerekei parancsolgathatnak időnként idős, megfáradt asszonyoknak

Kiss Ottó: *Hangyák élete*

1. Értelmezd az elbeszélő alábbi állításait!

– „ő meg legalábbis egy csupa kisbetűs vas lajos”

Javrik annyira nagyszerűnek érzi Doronát, hogy saját személye jelentéktelennek látszik mellette.

– „a hernyó is repülne, de előbb kénytelen bábbá alakulni”

Szeretnénk tökéletesek lenni, de be kell érünk saját lehetőségeinkkel, adottságainkkal.

– „a világ minden pillanatban létrejön és minden pillanatban elmúlik”

Minden mozog körülöttünk, és mi is folyton változunk. A világ nem tárgy, hanem mozgás.

– „sohasem jön létre ugyanaz, mindig csak rosszabb”

Gyakran beszélünk fejlődésről, holott meglehet: éppenséggel a régi világ volt jobb, s ami történik, az romlás.

– „olyan volt, mint egy nagy, fekete kérdőjel”
Nem kommunikált, nem adott jeleket. Titok maradt, megfejthetelen.

– „tekintete üresen tapadt a plafonra”
Elveszítette kapcsolatát a világgal, többé nem volt önmaga.

2. Állítsd időrendi sorrendbe a következő részleteket!

5. Dorina kórházba kerül

3. Tomiszláv bizalmába fogadja Javrikot

4. elkészül a sátor

1. Javrik meglátja Dorinát

2. Vas Lajos elkergeti őket

3. Gyűjts érveket mindkét állítás alátámasztására!

„A gyerekek néha veszélyes játékokba kezdenek, de ha folyton megakadályozzák őket ebben az aggodalmaskodó szülők, sohasem tanulják meg, hogyan kell vigyázniuk magukra.”

„A gyerekek ítélőképessége még fejletlen, ezért igen veszélyes dolog rájuk hagyni a döntéseket. A szülők kötelesek rajtuk tartani a szemüket, és elejét venni a veszélyes helyzetek kialakulásának.”

engedjük őket játszani:

Például:

*csakis saját kárukon tanulhatják meg, mi veszélyes, és mi nem
akit gyerekként tétlenségre kényszerítenek, felnőtként is az lesz
a gyerekkor legfőbb értéke a szabadság; bűn ettől megfosztani a gyerekeket*

vigyázzunk rájuk:

az okos ember más kárán tanul

ha súlyos baleset éri a gyereket, immár mit sem használ neki a tapasztalat

4. Az elbeszélő számos egészen pontos információt megad Dorináék kertjével, udvarával kapcsolatban. Készíts rajzot róla!

Egyéni válaszokat várunk.